

ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემია

XXIV

მეცნიერებათა
მეცნიერებათა

ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემია

მეცნიერებათა XXIV

ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემია
Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences

შ რ ო მ ე ბ ი
PROCEEDINGS
XXIV

რეცენზირებადი და რეფერირებადი სამეცნიერო ჟურნალი
Peer-reviewed and refereed scientific journal

Google Scholar

თბილისი 2024
Tbilisi 2024

მთავარი რედაქტორი: თემურ ჩილაჩავა

რედაქტორები: ოთარ ჭკადუა, თემურ შენგელია

პასუხისმგებელი მდივანი: გიორგი ფოჩხუა

სარედაქციო საბჭო

სერგეი ვოლკოვი, უკრაინა (*ქიმია*), სანდრა პინელასი, პორტუგალია (*მათემატიკა*), მარია კორნელია ბარლიბა, რუმინეთი (*კულტუროლოგია*), ნიკოლა დურა, რუმინეთი (*თეოლოგია*), ტანია კაპიკი, საბერძნეთი (*ტურიზმი*), კატალინა მიტიტელუ, რუმინეთი (*თეოლოგია*), ანზორ მიქაია, აშშ (*ქიმია*), ჰენრიკ პაპროცკი, პოლონეთი (*თეოლოგია*), დავით ყოლბაია, პოლონეთი (*ისტორია*).

სარედაქციო კოლეგია

ჭიათურისა და საჩხერის მიტროპოლიტი დანიელი (დათუაშვილი), როინ მეტრეველი, ოთარ ჟორდანია, თემურ ჩილაჩავა, ოთარ ჭკადუა, თემურაზ შენგელია, ზოია ადამია, მერი გაბედავა, ნუგზარ ებანოიძე, ეკა ვარდოშვილი, თამარ კაჭარავა, ნუგზარ კერესელიძე, ჰამლეტ მელაძე, ტიტე მოსია, ქეთევან პავლიაშვილი, გიორგი ფოჩხუა, მალხაზ ლეინჯილია, რაულ ჩილაჩავა, მინედა ჭანტურია, გულნაზ ხუხუა, თემურ ჯანგველაძე, ლევან ჯინჯიხაძე.

Editor-in-Chief: Temur Chilachava

Editors: Otar Chkadua, Temur Shengelia

Executive Secretary: George Pochkhua

EDITORIAL COUNCIL

Sergi Volkov, Ukraine (*Chemistry*), Sandra Pinelas, Portugal (*Mathematics*), Maria Cornelia Barliba, Romania (*Culture Studies*), Nikola Dura, Romania (*Theology*), Tania Kapiki, Greece (*Tourism*), Katalina Mititelu, Romania (*Theology*), Anzor Mikaia, USA (*Chemistry*), Henrik Paprotsky, Poland (*Theology*), David Kolbaia, Poland (*History*).

EDITORIAL BOARD

Metropolitan Daniel (Datuashvili) of Chiatura and Sachkhere Eparchy, Roin Metreveli, Otar Zhordania, Temur Chilachava, Otar Chkadua, Teimuraz Shengelia, Zoia Adamia, Meri Gabedava, Mineda Chanturia, Raul Chilachava, Nugzar Ebanoidze, Malkhaz Ghvinjilia, Temur Jangveladze, Levan Jinjikhadze, Tamar Kacharava, Nugzar Kereselidze, Gulnaz Khukhua, Hamlet Meladze, Tite Mosia, Ketevan Pavliashvili, George Pochkhua, Eka Vardoshvili.

მისამართი:

ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემია

საქართველო, 0186, თბილისი, მ. თამარაშვილის ქ. 15ა

Address:

Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences

15a Tamarashvili st., 0186, Tbilisi, Georgia

www.taas.ge; info@taas.ge; Tel: 555 72 05 05

© ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემია

© Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences

ISSN 2233-3363 (Print)

ISSN 2720-8370 (On-line)

უპკ (UDC) 908(479.224)

c-998

**RESEARCH OF NON-LINEAR DYNAMIC SYSTEM DESCRIBING
INTERACTION BETWEEN COLCHIAN-GEORGIAN
AND SVAN POPULACES**

Temur Chilachava	Doctor of Physical and Mathematical Sciences, President of Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences, Sokhumi State University, Professor E-mail: temo_chilachava@yahoo.com
Gia Kvashilava	Doctor of Economics, Caucasus International University, President of the Academy of Phasis E-mail: gia.kvashilava@tsu.ge
George Pochkhua	Doctor of Mathematics, Corresponding Member of the Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences, Sokhumi State University, Assistant Professor E-mail: g.pochkhua@sou.edu.ge
Tsiala Dzidziguri	Doctor of Pedagogy, Sokhumi State University, Associate Professor E-mail: t.dzidziguri@sou.edu.ge
Leila Sulava	Doctor of Infomatics, Scientific Secretary of the Institute of Computer Sciences of the Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences, Sokhumi State University, Assistant Professor E-mail: l.sulava@sou.edu.ge

Presented by the Institute of Mathematics named after Academician Ilia Vekua of the Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences

Abstract. This paper discusses the two stages of transformation of the Common-Kartvelian-speaking people: the first stage was 5000–2500 BC, when the entire populace spoke the Common Kartvelian language and lived in the South Caucasus; the second stage was 2500–1000 BC, when the entire populace was divided into three parts: Svan, Colchian-Georgian and the third part, Pelasgian tribe, was emigrated to various areas of the European continent. For the first stage, computer simulation is used in the case of variable coefficients of the equation and corresponding numerical values are obtained. The second stage is described by two different mathematical models: one part of the Common-Kartvelian-speaking people went to

Europe and the process of their partial or complete assimilation on the European continent began. Two other parts of the populaces speaking on the Colchian-Georgian and Svan languages that arose as a result of the transformation of the Common-Kartvelian-speaking populace remained in the South Caucasus and Anatolia. To describe the process of interaction between the Colchian-Georgian and Svan peoples, a two-dimensional non-linear system of ordinary differential equations with variable coefficients is proposed. A special case of a two-dimensional system of ordinary differential equations with constant coefficients is considered. In two cases of certain interdependencies between the constant coefficients of the system, it is shown that the divergence of an unknown vector function in the physically significant first quarter of the phase plane changes sign when passing through any segment or half-line one. Taking into account Bendixson's criterion, theorems were proved about the variability of the divergence of a vector field and the existence of closed trajectories in some simply connected domain that completely contains the starting point lying on one segment or half-line. Thus, it is shown that there is no assimilation of the Svan populace by the Colchian-Georgian populace and these two indigenous inhabitants peacefully coexist in the same territory after the transformation of the Common-Kartvelian-speaking populace.

Keywords: *Mathematical modeling, dynamic system, Colchian-Georgian and Svan populaces, Bendixson's criterion.*

Introduction. According to historical and linguistic evidence, the Caucasian tribes, inhabited a large area and had a significant influence on the political map of the world at the time. The development of synergetics gave a powerful push using of mathematical and computer models in social sciences. Mathematical modeling of social processes compared to modeling in natural science is more original due to the complexity of model justifications [1–16]. From a historical point of view, we see mathematical modeling as an innovative approach to describe the area of distribution of the Common-Kartvelian-speaking populace and the process of further transformation of the language, determining the number of the populace speaking the corresponding language in each time period. Mathematical modeling of the first stage is considered in [17].

1. COMPUTER MODELING OF THE FIRST STAGE

Computer modeling for various functions of coefficients gives two qualitatively various pictures, but both at the end of the first stage (2500 BC) yield approximately identical result, the Common-Kartvelian-speaking populace in this century became the 3–3.5 million. The

qualitative difference is that: in the first case, the Common-Kartvelian-speaking populace always grows from 1 million to 3–3.5 million; in the second case: the Common-Kartvelian-speaking populace at first it grows to 4–4.5 million (maximum development and economic situation), then, due to certain reasons (perhaps there was not enough land, food, etc.), it began to decrease to 3–3.5 million.

Certain historical sources and mathematical logic says that the second case when the Common-Kartvelian-speaking populace so far as much as possible increased, developed historically took place, economically amplified, then after achievement of a maximum at this level found it difficult to remain, slowly owing to various reasons the easing began (an insufficient area, food problems for such number of the populace, strengthening of the next people, oppressions with their sides and others).

2. MATHEMATICAL MODELING OF THE SECOND STAGE. RESEARCH OF A NONLINEAR DYNAMICAL SYSTEM

The second stage of transformation of the Common-Kartvelian-speaking populace is described by two different mathematical models. The first part of the Common-Kartvelian-speaking people emigrated to Europe and gradually completely or partially assimilated on the European continent. An exact analytical solution was found. Cases of complete or partial Common-Kartvelian-speaking populace assimilation researched.

Two other parts of the populaces speaking on the Colchian-Georgian and Svan languages that arose as a result of the transformation of the Common-Kartvelian-speaking populace remained in the South Caucasus and Anatolia.

To describe the process of interaction between the Colchian-Georgian and Svan populaces, consider a two-dimensional non-linear system of ordinary differential equations with variable coefficients [18]

$$\begin{cases} \frac{dw(t)}{dt} = \alpha_1(t)w(t) - \gamma_1(t)w^2(t) + \beta_1(t)w(t)u(t) - q(t)w(t) \\ \frac{du(t)}{dt} = \alpha_2(t)u(t) - \gamma_2(t)u^2(t) - \beta_2(t)w(t)u(t) \end{cases}, \quad (1)$$

$$w(t_1) = w_1, u(t_1) = u_1, \quad (2)$$

$$t \in (t_1; t_2), w(t), u(t) \in C^1[t_1, t_2],$$

$$\beta_i(t) > 0, \gamma_i(t) \geq 0, i \in 1, 2, q(t) > 0, \alpha_i(t), \beta_i(t), \gamma_i(t), q(t) \in C[t_1, t_2],$$

$w(t)$ is the number of Colchian-Georgian-speaking populace at t time; $u(t)$ is the number of the populace speaking on the Svan language at the t time; $t_1 - 2500$ BC, $t_2 - 1000$ BC, $\alpha_1(t), \alpha_2(t)$ – natural demographic factor, respectively, of the Colchian-Georgian and Svan populaces; $\gamma_1(t), \gamma_2(t)$ – co-factors of self-limiting growth, respectively, of the Colchian-

Georgian and Svan populaces; $\beta_1(t), \beta_2(t)$ – co-factors of assimilation of the Svan populace by the Colchian-Georgian populace; $q(t) > 0$ – co-factors of unnatural reduction of the Colchian-Georgian populace due to forced hostilities with neighboring peoples.

Detailed qualitative analysis of the system of ordinary differential equations (1), taking into account the adequacy and non-triviality of the mathematical model leads to a system of restrictions on the variable coefficients of the dynamic system

$$\begin{cases} \alpha_2(t) > 0 \\ \gamma_1(t) \geq 0 \\ \gamma_2(t) \geq 0 \\ \beta_1(t) > 0 \\ \beta_2(t) > 0 \\ q(t) > 0 \end{cases}, \quad t \in [t_1; t_2], \quad (3)$$

For a qualitative analysis of the dynamical system (1), (2), consider a special case, when all coefficients of the system of ordinary differential equations are constants.

$$\begin{aligned} \alpha_1(t) = \alpha_1 = \text{const}, \alpha_2(t) = \alpha_2 = \text{const}, \gamma_1(t) = \gamma_1 = \text{const}, \gamma_2(t) = \gamma_2 = \text{const}, \\ \beta_1(t) = \beta_1 = \text{const}, \beta_2(t) = \beta_2 = \text{const}, q(t) = q = \text{const}. \end{aligned} \quad (4)$$

Non-linear system of ordinary differential equations (1), (2) shall be rewritten in vector form

$$\frac{d\vec{H}(t)}{dt} = \vec{F} \begin{pmatrix} F_1 \\ F_2 \end{pmatrix}, \quad \vec{H}(t) = \begin{pmatrix} w(t) \\ u(t) \end{pmatrix}, \quad \vec{H}(t_1) = \begin{pmatrix} w_1 \\ u_1 \end{pmatrix}, \quad (5)$$

where according to the system (1), (5) we have

$$\begin{aligned} F_1(w(t), u(t)) &= \alpha_1 w(t) - \gamma_1 w^2(t) + \beta_1 w(t)u(t) - qw(t), \\ F_2(w(t), u(t)) &= \alpha_2 u(t) - \gamma_2 u^2(t) - \beta_2 w(t)u(t). \end{aligned} \quad (6)$$

We have two different cases:

$$1. \quad \begin{cases} \alpha_1 + \alpha_2 - q > 0 \\ \beta_1 - 2\gamma_2 < 0 \end{cases}. \quad (7)$$

$$2. \quad \begin{cases} \alpha_1 + \alpha_2 - q < 0 \\ \beta_1 - 2\gamma_2 > 0 \end{cases}. \quad (8)$$

Consider the **first case** (7).

Taking into account (6), the divergence $E(u(t), w(t))$ of the vector field \vec{F} will take the form

$$\text{div} \vec{F} \equiv E(u(t), w(t)) \equiv \alpha_1 + \alpha_2 - q - (2\gamma_1 + \beta_2)w(t) + (\beta_1 - 2\gamma_2)u(t) \quad (9)$$

and vanishes on the straight line of the phase plane of the solutions

$$w(t) = \frac{\beta_1 - 2\gamma_2}{2\gamma_1 + \beta_2} u(t) + \frac{\alpha_1 + \alpha_2 - q}{2\gamma_1 + \beta_2}. \quad (10)$$

A line (10) in the first quarter of the phase plane is a segment connecting the points $M_1 \left(0, \frac{\alpha_1 + \alpha_2 - q}{2\gamma_1 + \beta_2} \right)$ and $N \left(\frac{\alpha_1 + \alpha_2 - q}{-\beta_1 + 2\gamma_2}, 0 \right)$ (Fig. 1).

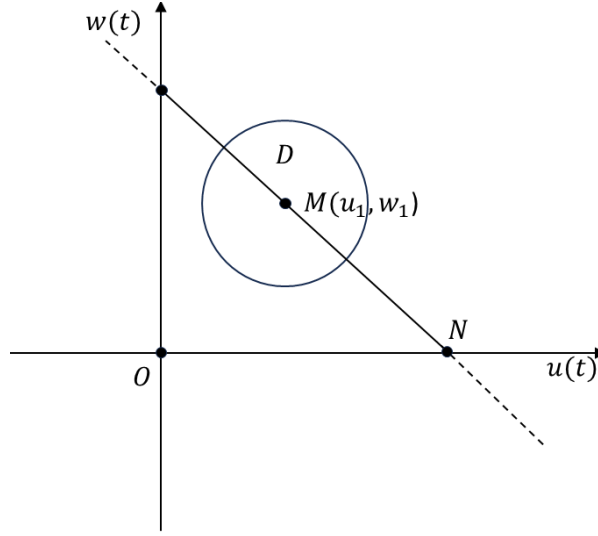

Fig. 1

Now consider the case when the initial conditions (2) satisfy the conditions

$$0 < u_1 < \frac{\alpha_1 + \alpha_2 - q}{-\beta_1 + 2\gamma_2}, w_1 = \frac{\beta_1 - 2\gamma_2}{2\gamma_1 + \beta_2} u_1 + \frac{\alpha_1 + \alpha_2 - q}{2\gamma_1 + \beta_2}. \quad (11)$$

The following theorem can now be stated.

Theorem 1. The non-linear system of ordinary differential equations (5), (6) when the (7) is fair and executed (11), in some simply connected domain $D \subset (O, u(t), w(t))$ the first quarter of the phase plane $(O, u(t), w(t))$ has the solution in the form of the closed trajectory which completely lies in this domain.

Proof. Let's show that the divergence of the vector field \vec{F} according to (9) vanishes on the line

$$\alpha_1 + \alpha_2 - q - (2\gamma_1 + \beta_2)w(t) + (\beta_1 - 2\gamma_2)u(t) = 0 \quad (12)$$

phase plane of the solutions $(O, u(t), w(t))$.

Thus, the vector field divergence in the first quarter with physical content is equal to zero on the a segment connecting the points $M_1 \left(0, \frac{\alpha_1 + \alpha_2 - q}{2\gamma_1 + \beta_2} \right)$ and $N \left(\frac{\alpha_1 + \alpha_2 - q}{-\beta_1 + 2\gamma_2}, 0 \right)$.

Suppose the initial conditions (2) satisfy (11).

It is clear, that $E(u(t), w(t))$ divergence (9) of the vector field $\vec{F} \begin{pmatrix} F_1 \\ F_2 \end{pmatrix}$, in some simply connected domain $D \subset (O, u(t), w(t))$, containing the $M(u_1, w_1)$ point lying on the line (10), changes its sign.

Then by Bendixson's theorem, there is a closed integral trajectory of the non-linear system of ordinary differential equations (5)–(7), (11), which lies entirely in this domain $D \subset (O, u(t), w(t))$ [19].

Theorem 1 is proved.

Consider the **second case** (8).

In this case, we assume that the constant coefficients (5), (6) satisfy (8).

The divergence of the vector field $E(u(t), w(t))$ is zero on the line (10) of the phase plane $(O, u(t), w(t))$ of solutions.

In the case (8) a line (10) passes through the points $M_2\left(0, \frac{\alpha_1 + \alpha_2 - q}{2\gamma_1 + \beta_2}\right)$ and $N_1\left(\frac{\alpha_1 + \alpha_2 - q}{-\beta_1 + 2\gamma_2}, 0\right)$. In this case, the first quarter of the phase plane of solutions belongs only to the part of the line (10) with the left end at the point N_1 (Fig. 2).

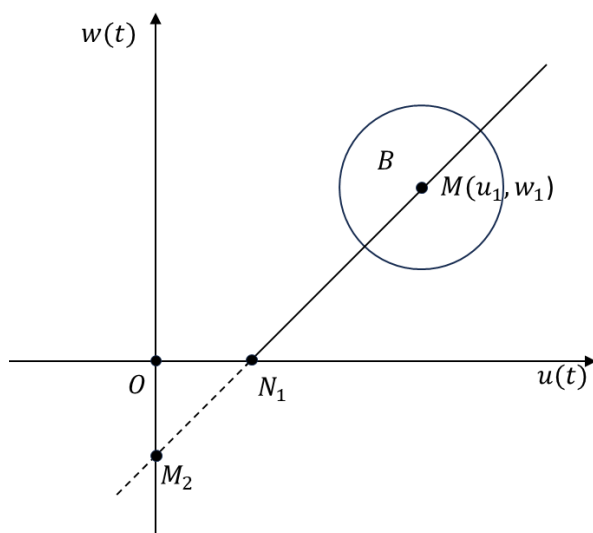

Fig. 2

In the case (8), we will select the initial conditions (2) in such a way that they satisfy the condition

$$u_1 > \frac{\alpha_1 + \alpha_2 - q}{-\beta_1 + 2\gamma_2} > 0, w_1 = \frac{\beta_1 - 2\gamma_2}{2\gamma_1 + \beta_2} u_1 + \frac{\alpha_1 + \alpha_2 - q}{2\gamma_1 + \beta_2}. \quad (13)$$

Similarly, the following **theorem 2 is proved.**

Theorem 2. The non-linear system of ordinary differential equations (5), (6) when the (8) is fair and executed (13), in some simply connected domain $B \subset (O, u(t), w(t))$ the first quarter of the phase plane $(O, u(t), w(t))$ has the solution in the form of the closed trajectory which completely lies in this domain.

Proof. Let's show that the divergence of the vector field \vec{F} according to (9) vanishes on the line (10) phase plane of the solutions $(O, u(t), w(t))$.

In this case, the first quarter of the phase plane of solutions belongs only to the part of the line (10) with the left end at the point N_1 .

Suppose the initial conditions (2) satisfy (13).

It is clear, that $E(u(t), w(t))$ divergence (9) of the vector field $\vec{F} \begin{pmatrix} F_1 \\ F_2 \end{pmatrix}$, in some simply connected domain $B \subset (O, u(t), w(t))$, containing the $M(u_1, w_1)$ point lying on the line (10), changes its sign.

Then by Bendixson's theorem, there is a closed integral trajectory of the non-linear system of ordinary differential equations (5), (6), (8), (13) which lies entirely in this domain $B \subset (O, u(t), w(t))$ [19].

Theorem 2 is proved.

Conclusion. Computer modeling of the first stage for various functions of coefficients gives two qualitatively various pictures, but both at the end of the first stage (2500 BC) yield approximately identical result, the Common-Kartvelian-speaking populace in this century became the 3–3.5 million. The qualitative difference is that: in the first case, the Common-Kartvelian-speaking populace always grows from 1 million to 3–3.5 million; in the second case: the Common-Kartvelian-speaking populace at first it grows to 4–4.5 million (maximum development and economic situation), then, due to certain reasons (perhaps there was not enough land, food, etc.), it began to decrease to 3–3.5 million.

The second stage of transformation of the Common-Kartvelian-speaking populace is described by two different mathematical models. The first part of the Common-Kartvelian-speaking populace emigrated to Europe and gradually completely or partially assimilated on the European continent. An exact analytical solution was found. Cases of complete or partial Common-Kartvelian-speaking populace assimilation researched.

Two other parts of the populaces speaking on the Colchian-Georgian and Svan languages that arose as a result of the transformation of the Common-Kartvelian-speaking populace remained in the South Caucasus and Anatolia. To describe the process of interaction between the Colchian-Georgian and Svan populaces, a two-dimensional non-linear system of ordinary differential equations with variable coefficients is proposed. A special case of a two-dimensional dynamic system with constant coefficients is considered. In two cases of certain interdependencies between the constant coefficients of the system, it is shown that the divergence of an unknown vector function in the physically significant first quarter of the phase plane changes sign when passing through any segment or half-line one. Taking into account Bendixson's criterion, theorems were proved about the variability of the divergence of a vector field and the existence of closed trajectories in some simply connected domain that completely contains the starting point lying on one segment or half-line. Thus, it is shown that there is no assimilation of the Svan populace by the Colchian-Georgian populace and these two populaces

peacefully coexist in the same territory after the transformation of the Common-Kartvelian-speaking populace.

References:

1. T. Chilachava, N. Kereselidze, Optimizing problem of mathematical model of preventive information warfare, Information and Computer Technologies - Theory and Practice: Proceedings of the International Scientific Conference ICTMC-2010 Devoted to the 80th Anniversary of I.V. Prangishvili, (2012), pp. 525–529
2. T. Chilachava, L. Karalashvili, N. Kereselidze, Integrated models of non-permanent information warfare, International Journal on Advanced Science, Engineering and Information Technology, 10, 6 (2020), pp. 2222–2230
3. T. Chilachava, Research of the dynamic system describing globalization process, Springer Proceedings in Mathematics and Statistics, 276 (2019), pp. 67–78
4. T. Chilachava, G. Pochkhua, Conflict resolution models and resource minimization problems, Springer Proceedings in Mathematics and Statistics, 334 (2020), pp. 47–59
5. T. Chilachava, S. Pinelas, G. Pochkhua, Research of four-dimensional dynamic systems describing processes of three' level assimilation, Springer Proceedings in Mathematics and Statistics, 333 (2020), pp. 281–297
6. T. Chilachava, G. Pochkhua, Research of a three-dimensional dynamic system describing the process of assimilation, Lecture Notes of TICMI, Vol. 22 (2021), pp. 63–72
7. T. Chilachava, G. Pochkhua, Research of nonlinear dynamic systems describing the process of territorial stability of the state, Bulletin of TICMI Vol. 26, No. 2 (2022), pp. 67–80
8. T. Chilachava, L. Sulava, Mathematical and computer simulation of processes of elections with two selective subjects and float factors of model, Problems of management of safety of difficult systems. Works XXIII of the International conference, 2015, pp. 356–359
9. T. Chilachava, Nonlinear mathematical model of bilateral assimilation, Georgian Electronic Scientific Journal: Computer Science and Telecommunications, 2014, Volume 41, Issue 1, pp. 61–67
10. T. Chilachava, Nonlinear mathematical model of dynamics of voters pro-governmental and oppositional parties, Problems of management of safety of difficult systems. Works XX of the International conference, 2012, pp. 322–324

11. T. Chilachava, Ts. Gvinjilia, Research of three and two-dimensional nonlinear dynamical systems describing the training of scientists, *Applied Mathematics, Informatics, Mechanics*, 2017, Volume 22, Issue 1, pp. 3–20
12. T. Chilachava, L. Sulava, Mathematical and computer modeling of nonlinear processes of elections with two selective subjects, *Georgian Electronic Scientific Journal: Computer Science and Telecommunications*, v. 46, i. 2, pp. 61–78
13. T. Chilachava, Ts. Gvinjilia, Nonlinear Mathematical Model of Interference of Fundamental and Applied Researches, *International Journal of Systems Science and Applied Mathematics*, 2017, v.2, I.6, pp. 110–115
14. T. Chilachava, L. Sulava, Mathematical and computer modeling of three-party elections, *Georgian Electronic Scientific Journals: Computer Sciences and Telecommunications*, 2016, v.48, I. 2, pp. 59–72
15. T. Chilachava, G. Pochkhua, Mathematical and Computer Models of Settlements of Political Conflicts and Problems of Optimization of Resources, *International Journal of Modeling and Optimization*, 2020, v. 10, I. 4, pp. 132–138
16. T. Chilachava, S. Pinelas, G. Pochkhua, Research of a nonlinear dynamic system describing the mathematical model of the bipolar world, *Journal of Mathematics and Computer Science (JMCS)*, 2025, Volume 37, Issue 3, pp 330–336
17. T. Chilachava, G. Kvashilava, G. Pochkhua, Mathematical model for the Proto-Kartvelian population dynamics, *Reports of Enlarged Sessions of the Seminar of I. Vekua Institute of Applied Mathematics*, Vol. 37 (2023), pp. 7–10
18. T. Chilachava, G. Kvashilava, G. Pochkhua, Mathematical model describing the transformation of the Proto-Kartvelian population, *J. Math. Sci. (N.Y.)*, 280 (2024), 300–308.
19. I.O. Bendixson, Sur les courbes definies par des equations differentielles, *Acta Math*, 24, 1 (1901), pp. 21–88

კოლხურ-ქართული და სვანური მოსახლეობების ურთიერთქმედების აღმწერი არაწრფივი დინამიური სისტემის კვლევა

თემურ ჩილაჩავა	ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერებათა დოქტორი, ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, პროფესორი E-mail: temo_chilachava@yahoo.com
გია კვაშილავა	ეკონომიკის დოქტორი, კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი, ფაზისის აკადემიის პრეზიდენტი E-mail: gia.kvashilava@tsu.ge
გიორგი ფოჩხუა	მათემატიკის დოქტორი, ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ასისტენტ- პროფესორი E-mail: g.pochkhua@sou.edu.ge
ციალა ძიძიგური	პედაგოგიკის დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ასოცირებული პროფესორი E-mail: t.dzidziguri@sou.edu.ge
ლეილა სულავა	ინფორმატიკის დოქტორი, ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის კომპიუტერულ მეცნიერებათა ინსტიტუტის სწავლული მდივანი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ასისტენტ- პროფესორი E-mail: l.sulava@sou.edu.ge

*წარმოადგინა ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოს ილია
ვეკუას სახელობის მათემატიკის ინსტიტუტმა*

აბსტრაქტი. ნაშრომში განხილულია საერთოქართველურ ენაზე მოლაპარაკე
ხალხის ტრანსფორმაციის ორი ეტაპი: პირველი ეტაპი იყო ძვ. 5000-2500 წწ., მეორე

ეტაპი – ძვ.წ. 2500–1000 წწ. მეორე ეტაპის დროს პროტოქართველური მოსახლეობიდან ჩამოყალიბდა სამ შტოდ. ესენია: სვანური, კოლხურ-ქართული და პელასგური. ეს უკანსაკნელი გადასახლდა ევროპის კონტინენტის სხვადასხვა რეგიონში. პირველი ეტაპისთვის კომპიუტერული მოდელირება გამოიყენება

რიკატის დიფერენციალური განტოლების ცვლადი კოეფიციენტების შემთხვევაში და მიღებულია შესაბამისი რიცხვითი ამოხსნები. მეორე ეტაპი აღწერილია ორი განსხვავებული მათემატიკური მოდელით. საერთოქართველურ ენაზე მოსაუბრე ხალხის ერთი ნაწილი, პელასგები წავიდნენ ევროპაში და დაიწყო მათი ნაწილობრივი ან სრული ასიმილაციის პროცესი ევროპის კონტინენტზე. კოლხურ-ქართულ და სვანურ ენებზე მოლაპარაკე მოსახლეობა დამკვიდრდა სამხრეთ კავკასიასა და ნაწილობრივ ანატოლიაში. ამ ორ ენაზე მოლაპარაკე ხალხებს შორის ურთიერთქმედების პროცესის აღსაწერად წარმოდგენილია ჩვეულებრივი დიფერენციალური განტოლებების ორგანზომილებიანი არაწრფივი სისტემა ცვლადი კოეფიციენტებით. კერძო შემთხვევაში განხილულია ჩვეულებრივი დიფერენციალური განტოლებების ორგანზომილებიანი სისტემა მუდმივი კოეფიციენტებით. სისტემის მუდმივ კოეფიციენტებს შორის გარკვეული ურთიერთდამოკიდებულების ორ შემთხვევაში ნაჩვენებია უცნობი ორკომპონენტიანი ვექტორ-ფუნქციის დივერგენციის ფაზური სიბრტყის პირველ მეოთხედში ნიშანცვლადობის შესახებ ნახევარწრფეზე გადასვლისას. ბენდიქსონის პრინციპის გათვალისწინებით, დამტკიცებულია თეორემები ვექტორული ველის დივერგენციის ნიშანცვლადობისა და შეკრული ინტეგრალური წირების არსებობის შესახებ ცალბმულ არეში, რომელიც შეიცავს ნახევარწრფეზე მდებარე წერტილს (ტრაექტორიის საწყისი წერტილი).

ამრიგად, მათემატიკურმა ანალიზმა მუდმივი კოეფიციენტების შემთხვევაში აჩვენა, რომ კოლხურ-ქართული მოსახლეობის მიერ სვანური მოსახლეობის სრული ასიმილაცია არ ხდება და ეს ორი მოსახლეობა ერთ ტერიტორიაზე მშვიდობიანად თანაარსებობს.

საკვანძო სიტყვები: მათემატიკური მოდელირება, დინამიური სისტემა, კოლხურ-ქართული და სვანური მოსახლეობები, ბენდიქსონის პრინციპი.

WINE AND HEALTHS

Antonina Mskhiladze	Doctor of Chemistry, Sokhumi State University, Associate Professor E-mail: a.mskhiladze@sou.edu.ge
Lali Akhalbedashvili	Doctor of Chemical Sciences, Senior Researcher at Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Mineral Resources Institute E-mail: aklali@yahoo.com
Marina Karchkhadze	Doctor of Chemistry, Chair of Polymer Chemistry, Department of Chemistry, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University E-mail: marina.karchkhadze@tsu.ge
Mineda Chanturia	Doctor of Chemistry, Corresponding Member of the Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences, Director of Institute of Chemistry of the Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences, Sokhumi State University, Associate Professor E-mail: minedachanturia1@gmail.com

Presented by the Institute of Chemistry of the Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences

Abstract. The article discusses the impact of wine components on health. Wine has been an integral part of our culture for 8000 years. Since ancient times, wine has been known to have excellent healing properties. Free radicals are constantly formed in the processes occurring in a living organism and they often have a harmful effect on the body. Free radicals are one of the main causes of aging, as well as dangerous cardiovascular and oncological diseases. Wine contains biologically active phenolic compounds with antioxidant properties that are important for human health. Red wines, made by the traditional Georgian method, are especially rich in them. Determining the antioxidant activity of wine is an important task. Attention is focused on the importance of resveratrol as an enhancer of vital biological processes, such as: inhibition of low-density lipoprotein oxidation, which has a significant effect on atherosclerosis; protection of DNA from oxidative damage, protection of the vascular system by strengthening capillaries, etc. It is important to seek scientific foundations for improving the quality of wine and obtaining competitive finished products on the world market.

Keywords: *Wine components, antioxidant activity, resveratrol.*

Introduction. Wine is one of the most widely consumed products in the world, which, as scientists have proven, contains biologically active phenolic compounds that possess antioxidant properties important for human health. There are 5000 varieties of grapes in the world. Each variety has its own specific properties that give wine a special taste. Grape juice is turned into wine as a result of alcohol fermentation under the influence of yeast and microscopic fungi. Alcohol and carbon dioxide are obtained as a result of alcoholic fermentation of natural sugars, monosaccharides — glucose and fructose. Secondary fermentation-lactic acid fermentation-occurs later and as a result the acidity of the wine decreases. Fermentation is a natural process during which complex chemical reactions occur. Fermentation begins when the sugar in the grapes reacts with yeast and with microscopic fungi. At First, ethanol is released - wine alcohol and carbon dioxide, and then other substances are formed: glycerin, essential oils, various aromatic substances. Acids contained in wine are important components of the finished wine product. They are contained both in grapes and in wine. Both grapes and wine contain these acids, which have direct influence on the color, taste, growth and viability of yeast during fermentation, and they protect wine from bacteria. Most wines have a pH of 2.9 to 3.9.

History of Wine and Its Health Benefits

Wine has been an integral part of our culture for 8000 years. It has been known since ancient times that wine has not only nutritional and taste characteristics, but also has the best healing properties. Wine is rich in biologically active natural substances - phenolic compounds- that have a high antioxidant effect.

According to archeological data, in Georgia the history of winemaking began 8000 years ago. In our country, wine is made mainly in two ways, namely:

1. Traditional (Kakhetian method), in which crushed grapes are placed in a jar and alcoholic fermentation takes place along with the hard parts of the grapes.
2. European method – when alcoholic fermentation occurs without strong parts of grapes.

Free radicals are constantly formed in the processes occurring in a living organism and often have a harmful effect on the body. Free radical interactions are one of the main causes of aging, as well as dangerous cardiovascular and oncological diseases. A living organism has powerful ways of fighting against free radicals: due to the processes occurring in the body, the concentration of free radicals can increase, which leads to cell damage and even death of the organism. Free radicals enter the body in different ways: smoke, polluted environment, fast food. The body has ways to fight free radicals - these are enzyme systems and natural antioxidants. As a result of pathogenic processes in the body, the concentration of free radicals

can sharply increase, which damage proteins, lipids, nucleic acids. There is an assumption that they cause diseases such as allergies of various origins, Alzheimer's disease, atherosclerosis, arthritis, cancer, cirrhosis of the liver and others. It has been established that up to 60 diseases are caused by excess free radicals, i.e. free radicals are the main cause of many diseases.

What is the so-called «French paradox»? Studies have shown that the French are less prone to cardiovascular diseases compared to other nations. This effect is explained by the fact that the French consume much more red wine. The polyphenolic compound-resveratrol- found in red wine, is characterized by strong antioxidant capacity. «French paradox» was associated with resveratrol. Wine also contains many other compounds of an antioxidant nature, which together with resveratrol, determine the healing effect of wine. Resveratrol itself is 10-20 times stronger antioxidant than the natural antioxidants-vitamins C and E.

Resveratrol is especially effective in the treatment of cardiovascular diseases. Free radicals damage the structure of proteins that make up the walls of blood vessels, causing the vessel to become rough, lose elasticity, form so-called "bad" cholesterol, atherosclerotic plaques. Consequently, the blood vessel can no longer effectively participate in blood flow. From a biochemical point of view, this process is described as follows - low-density lipoproteins (LDL), oxidized by the action of free radicals, stick to the cells of the arterial walls, create a growing structure, which ultimately represents the above-mentioned plaques.

The Georgian Winemaking Tradition

It is known that wines produced in qvevri (earthenware) using the traditional Georgian method are characterized by higher extraction than wines produced using European technology. The high extractability of the wine leads to the high content of phenolic compounds in it, which take an active part in the formation of the type of wine, at all stages of its production and storage and have a direct influence on taste, bouquet, color, tartness, aging ability, etc. d.

Flavonoids and stilbenes are concentrated in the skin and pits of grapes and are extracted in the process of wine fermentation. So, the Kakhetian (traditional Georgian) way of making wine is noteworthy, in which the wine (both white and red) is fermented without removing the skin and seeds (when there are a large number of hard parts of the grape), which enhances the process of maceration. Maceration time should also be taken into account.

It has been established that Georgian wines in many cases are characterized by a significantly higher total phenolic composition than foreign ones (European, Australian, South African, etc.). It is worth noting that this is true for wine produced at the factory and bottled, and it is expected by itself in wine made in the traditional Kakhetian way. Polyphenolic compounds include antioxidants - flavonoids and stilbenes, their high content in Georgian wines does not cause doubts and is confirmed by the results of conducted analyses.

The unique healing effect of Georgian wine can be confirmed by determining the antioxidant activity of the wine as a whole, as well as the main antioxidant components contained in it (first of all, resveratrol). The specified work has already started in Georgia. This question became the basis of a systematic study of Georgian table wines of various origins and table wines, both factory and traditional Georgian wines produced from different grape varieties, with the aim of determining their antioxidant potential. The concentration of resveratrol found in white wine prepared by the traditional Kakhuri method puts it on the same level as red wine in terms of medicinal properties. In addition to the unique taste and aromatic properties of Georgian wine, which by themselves are an indicator of quality, the strong healing properties of wine are based on the high content and potential of antioxidants. In connection with this, the presentation of Georgian wine will greatly contribute to its popularization and establishment of its place on the world market, and the production of quality wine, placed in Kvevri (earthenware) according to the traditional Kakhetian method, is connected with the development of wine tourism in Georgia.

In addition to food and taste value, wine also has the best healing properties due to the presence of flavonoids (myricetin, quercetin, kaempferol, isorhamnetin, catechin, epicatechin, anthocyanins) and stilbene - cis- and trans-resveratrol in glycosylated and aglycone forms. The latter are characterized by strong antioxidant activity. Wine contains dozens of polyphenol compounds, especially resveratrol.

Throughout the 8000-year history of winemaking in Georgia, the people's accumulated knowledge of wine includes the widespread use of its healing properties. It is known from our ancestors that you need to drink a glass of Saperavi or other red wine for dinner to maintain health. At that time, nothing was known about resveratrol.

Phenolic Compounds in Wine

It is known that phenolic compounds contained in wine are able to stop peroxidation processes and thereby prevent the destructive effects of free radicals on living organisms, premature aging of cells, since they contain antioxidants - flavonoids and stilbenes - which are especially effective in the treatment of cardiovascular diseases. Determining the antioxidant activity of wine is quite an important task. It should be noted that flavonoids and stilbenes are present in the seeds and skins of grapes and are extracted during fermentation of wine. It is worth noting that the method of winemaking in Kakheti is distinguished by the fermentation process. It is completed on a large amount of chacha (peel and seeds), during which the maceration process is enhanced and, thus, the concentration of polyphenols in the wine increases.

It is well-known that Georgian wine contains more phenolic compounds than European and other wines. In addition, antioxidants such as flavonoids and stilbenes are polyphenolic compounds, the content of which is high in Georgian wines. Analytical studies conducted in Georgia confirm this.

The search for new effective natural antioxidants for the treatment of various diseases is one of the important current tasks of modern medicine.

The spectrum of phenolic compounds of grapes is rich and diverse. It is represented by flavonoid compounds, such as proanthocyanidins (oligomeric and polymeric), flavanols, flavones, and anthocyanins and non-flavonoid (stilbenoids, phenolic acids, phenolaldehydes) compounds. Phenolic compounds actively participate in oxidation-reduction transformations and significantly determine the quality of wine. At the same time, phenolic compounds are characterized by biological activity expressed in different directions, which, in turn, determine the medical and nutritional value of wine and its functional purpose. Wines produced by the "durdo" alcoholic fermentation method are rich in phenolic compounds. Kakhetian and Imeretian red wines belong to them. In the process of alcoholic fermentation, phenolic compounds from the cool parts of the grapes are transformed into the fermentation zone and then are localized in the wine material. The composition and activity of phenolic compounds in wine is determined by the preparation method, as well as the aging period and storage conditions of the finished product. It is known from literary sources that red wine contains more than 400 medicinal substances. Experiments conducted by scientists have established the physiological role of the components of wine's phenolic compounds in various biochemical transformations occurring in the living organisms. The biological activity of red wine is mainly due to the phenolic compounds in its composition, which are antioxidants.

Phenolic compounds in red wine have the ability to inhibit the oxidation of low-density lipoproteins in the human body. In the body, under the action of free radicals, there is constant peroxidation of lipids with a certain intensity, which causes the structural breakdown of molecules. The intensity of formation of free radicals is regulated by antioxidant mechanisms. Violation of this process leads to the accumulation of oxidative damage and, therefore, oxidative stress, which is associated with the development of various pathologies, including age-related diseases. That's what led to the wide interest around this topic. In the human body Flavonoids show antioxidant activity, regulate lipid exchange, have anti-inflammatory, anti-allergic effects, etc. Wines with high antioxidant activity contain strong antioxidants such as: resveratrol, quercetin, catechin and caffeic acid — strong antioxidants. According to scientists, the antioxidant and biological activity of phenolic compounds depends on the characteristics of grape varieties, their location, winemaking technology and other factors. Currently, many

research centers around the world, including in Georgia, are studying the beneficial properties of wine. At the Institute of Materials Science of the Tbilisi State University and at the Department of Physical and Analytical Chemistry, research is being conducted on determination of phenolic antioxidants in red wines. It is known that in the process of wine storage, oxidative condensation and polymerization of phenolic compounds occurs, which leads to a change in the biochemical composition of wine. Regarding this, it is interesting to study the content of individual phenolic compounds after 3–5 years of wine storage.

How does the antioxidant resveratrol work?

It inhibits the oxidation process of low-density lipoproteins and prevents the formation of atherosclerotic plaques. Therefore, the increase in the concentration of resveratrol in the blood prevents peroxide oxidation of lipids and low-density lipoproteins. There is data that resveratrol has a certain ability to act on the initiation, growth and developmental stages of various tumors. In case of initiation of malignant process, resveratrol acts as an inhibitor of free radicals and as an antimutagen. It has been established that resveratrol is an inhibitor of tumor cells. According to available data, resveratrol slows tumor growth by inhibiting cyclooxygenase-1. The latter is an enzyme that turns arachidonic acid into a compound that stimulates the growth of tumor cells.

One more mechanism of action of resveratrol against cancer is established - the enzyme found in tumor cells (CYP1B1) is responsible for the conversion of resveratrol into piceatannol, which is a highly toxic compound and destroys tumor cells. Since the conversion of resveratrol into piceatannol occurs only in tumor cells, the produced piceatannol is localized, removes only the tumor cell and does not damage healthy tissues. Thus, the quantitative content of resveratrol and other antioxidants in wine has great importance. Due to alcohol, the norm of daily wine consumption is determined, which is about 300 ml for men and 150 ml for women.

In recent years, winemakers consider the content of resveratrol to be an indicator of the quality of red wine. Its content in ordinary wine is not less than 3-4 mg / l, wine with 5-7 mg / l is considered good, and with 7-10 mg / l - very good, and if its content is more than 10 mg / l, it is an outstanding wine. The content of this substance in newly-made and old wines is relatively small.

Conclusion. The health effects of polyphenols are well known due to their antioxidant activity, which contribute to various biological processes, such as

- inhibition of low-density lipoprotein (LDL) oxidation, which has a significant impact on atherosclerosis;
- protection of DNA from oxidative damage, which has a significant impact on the development of some age-related cancers;

- protection of the vascular system by strengthening the capillaries that transport oxygen and other essential nutrients to the cells;
- antithrombotic and anti-inflammatory effects;
- antimicrobial activity against viruses, bacteria and hepatotoxins.

Therefore, it is important to find a scientific basis for improving the quality of wine, improving the quality of red wine and obtaining competitive finished products on the world market. The quality indicators of wine are determined by its chemical composition, which is presented by constituent components of grapes and their transformation products.

References:

1. Kekelidze N, Kekelidze T, Akhalbedashvili L, Maisuradze G, Kvirkvelia B, Tsotadze G, Mskhiladze A., Lipartiani V., Jalaghania S The content of antioxidants - Phenolic compounds, in red wines of Georgia “Kindzmarauli” and “Saperavi”, Applied Food Science Journal Appl Food Sci J, Vol 2, No 2, 18-23, 2018
2. Wine, Great Encyclopedia, Part I, Part II, Palitra L Publishing House, 2017
3. N. Kekelidze, T. Kekelidze, Lali Akhalbedashvili, M. Mirskhulava, G. Maisuradze, B. Kvirkvelia, G. Tsotadze, V. Liparteliani. Some mineral components in Georgian red wines. Science of Europe, Vol.2, No 12 (12) 2017, pp. 4-8. ISSN 3162-2364
4. N. Kekelidze, T. Kekelidze, L. Akhalbedashvili, M. Mirskhulava, G. Maisuradze, B. Kvirkvelia, G. Tsotadze, V. Liparteliani. Heavy metals in Georgian red wines Saperavi and Kindzmarauli. 13th International Congress on Advances in Natural Medicines Nutraceuticals and Neurocognition. Book of abstracts. Rome (Italy), 2017, p.43
5. N. Kekelidze, T. Kekelidze, Lali Akhalbedashvili, M. Mirskhulava, G. Maisuradze, B. Kvirkvelia, G. Tsotadze, A. Mskhiladze, V. Lipartiani. Heavy metals in Georgian red wines Saperavi and Kindzmarauli of wine enterprise “Khareba”. Science of Europe, No 20 (12) 2017, pp. 20-25
6. Shonia T. M., Bezhuashvili M. G., Buachidze T. Sh. Changes in flavonoids and antioxidant activity of Kakhetian and Imeretian type wines. GEORGIAN ENGINEERING NEWS, №3, 2012. pp. 104-107. 2. M.
7. G. Bezhuashvili, T. M. Shonia, T. Sh. Buachidze. Oxidative-reduction formation of biologically active quercetin and dihydroquercetin (taxifolin) during wine fermentation and wine formation. ANNALS OF AGRARIAN SCIENCE, vol.11, no.2, 2013. pp. 70-73
8. Shakulashvili N., Kvinikadze L., Gogishvili N., Martin M. "Micellar Electrokinetic Capillary Chromatography of Resveratrol in Wine", Chemistry, Collection of Scientific Works of Tbilisi State University, 2005, vol. 360, p. 66

9. Shakulashvili N., Kvinikadze L., Blay C. "Determination of Resveratrol and some other Polyphenols in Wines by High Performance Liquid Chromatography", Georgian Engeneering News, 2005, N 4, p.210
10. Katzitadze A., Kiladze N., Kiladze S., Chikvaidze E., Lebanidze A., Kirikashvili I. "Photosensitization and skin photoaging." Experimental Clinic Medicine. Int. conference "Dermatocosmetology – XX1 Century. April 20-23, 2004, Tbilisi
11. Katzitadze A., Kiladze N., Kiladze S., Chikvaidze E., Lebanidze A., Kirikashvili I. "The role of free radicals in skin aging." Experimental Clinic Medicine Int. conference "Dermatocosmetology – XX1 Century. April 20-23, 2004, Tbilisi
12. Maxwell S.R., Lip G.Y. "Free radicals and antioxidants in cardiovascular disease" Br.J.Clin. Pharmacol, 1997, 44, pp.307 – 317
13. N. Shakulashvili, E. Chikvaidze – J. "TSU Science" – The Secret of Georgian Wine", 2011, p. 17

ღვინო და ჯანმრთელობა

ანტონინა მსხილაძე	ქიმიის დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ასოცირებული პროფესორი E-mail: a.mskhiladze@sou.edu.ge
ლალი ახალბედაშვილი	ქიმიურ მეცნიერებათა დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, მინერალური რესურსების ინსტიტუტი, უფროსი მეცნიერ თანამშრომელი E-mail: aklali@yahoo.com
მარინა ქარჩხაძე	ქიმიის დოქტორი, პოლიმერული ქიმიის კათედრის გამგე, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მმნ ქიმიის კათედრა E-mail: marina.karchkhadze@tsu.ge
მინედა ჭანტურია	ქიმიის დოქტორი, ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი, ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის ქიმიის ინსტიტუტის დირექტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ასოცირებული პროფესორი E-mail: minedachanturia1@gmail.com

წარმოადგინა ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის ქიმიის ინსტიტუტმა

აბსტრაქტი. სტატიაში განხილულია ღვინის კომპონენტების გავლენა ჯანმრთელობაზე. ღვინო უკვე 8000 წელია ჩვენი კულტურის განუყოფელი ნაწილია. უძველესი დროიდან ცნობილია, რომ ღვინო გამოირჩევა საუკეთესო სამკურნალო თვისებებით. ყურძნის წვენი ალკოჰოლური ფერმენტაციის შედეგად გარდაიქმნება ღვინოდ. ფერმენტაცია ბუნებრივი პროცესია და ამ დროს მიმდინარეობს რთული ქიმიური რეაქციები. ღვინო მდიდარია ბიოლოგიურად აქტიური მაღალი ანტიოქსიდანტური ეფექტის მქონე ფენოლური ნაერთებით. მასში შემავალ ანტიოქსიდანტებს – ფლავანოიდებსა და სტილბენებს,

განსაკუთრებით რესვერატროლს, შეუძლია შეაჩეროს პეროქსიდული ჟანგვის პროცესები და ამით ხელი შეუშალოს ცოცხალ ორგანიზმებში თავისუფალი რადიკალების დამანგრეველ ზემოქმედებას, უჯრედების ნაადრევ დაბერებას. ეს ნაერთები განსაკუთრებით ეფექტურია გულ-სისხლძარღვთა დაავადებათა სამკურნალოდ. ორგანიზმში მიმდინარე პათოგენური პროცესების შედეგად შეიძლება მკვეთრად გაიზარდოს თავისუფალი რადიკალების კონცენტრაცია, რაც აზიანებს ცილებს, ლიპიდებს, ნუკლეინის მჟავებს და იწვევს ისეთ დაავადებებს, როგორიცაა სხვადასხვა ალერგიები, ალცეიმერის დაავადება, ათეროსკლეროზი, ართრიტები, სიმსივნე, ღვიძლის ცეროზი და სხვა. დადგენილია, რომ 60-მდე დაავადება განპირობებულია თავისუფალი რადიკალების ჭარბი რაოდენობით. ყურძნის ფენოლური ნაერთები განაპირობებს ღვინის სამკურნალო-კვებით ღირებულებას. ღვინო შეიცავს ბიოლოგიურად აქტიურ ფენოლურ ნაერთებს ანტიოქსიდანტური თვისებებით, რომლებიც ებრძვიან თავისუფალ რადიკალებს. ფენოლური ანტიოქსიდანტებით განსაკუთრებით მდიდარია ტრადიციული ქართული მეთოდით დამზადებული კახური და იმერული ტიპის წითელი ღვინოები, რომლებიც მზადდება დურდოს ალკოჰოლური დუდილით. ლიტერატურული წყაროებიდან ცნობილია, რომ წითელი ღვინო შეიცავს 400-ზე მეტ სამკურნალო ნივთიერებას. ამრიგად, მნიშვნელოვანი ამოცანაა ღვინის ანტიოქსიდანტური აქტივობის განსაზღვრა, ღვინის ხარისხის გასაუმჯობესებლად მეცნიერული საფუძვლების ძიება.

საკვანძო სიტყვები: ღვინის კომპონენტები, ანტიოქსიდანტური აქტივობა, რესვერატროლი.

რომანტიზმის ბუნებისათვის...

ეკა ვარდოშვილი

ფილოლოგიის დოქტორი, ცხუმ-აფხაზეთის
მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ასოცირებული
პროფესორი
E-mail: eka.vardoshvili@tsu.ge

*წარმოადგინა ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის პროფესორ ოთარ
ჭურღულიას სახელობის ქართული ენისა და ლიტერატურის ინსტიტუტმა*

აბსტრაქტი. რომანტიზმმა ახალი დატვირთვა შესძინა ლიტერატურას, იგი გახდა სამყაროს მხატვრული ათვისების ფორმა, რომლის ცენტრშიც იდგა ადამიანი.

რომანტიკოსთა პოეზიის საუკეთესო გამოვლინებაა ლორდ ბაირონის პოეზია. მიუხედავად იმისა, რომ მისი შემოქმედებისათვის დამახასიათებელია მსოფლიო სევდა, ბაირონი თავისი ცხოვრების წესითა და მხატვრული ნააზრევით ყოველთვის ახლისა და პროგრესულისაკენ მიილტვოდა.

აღსანიშნავია, რომ „ბაირონის პოეზია ევროპულ სივრცეში იქცა ერთგვარ ეტალონად, რომელსაც ადარებდნენ მისი დროის ყველა გამორჩეულ რომანტიკოსს და განსაზღვრავდნენ მათი შემოქმედების ხარისხს“ (ვარდოშვილი).

მიუხედავად იმისა, რომ ბარათაშვილი უაღრესად ნაციონალური პოეტია, მისი ლირიკული სამყარო ეხმიანება ზოგადსაკაცობრიო აზრებს. ესაა უპირველეს ყოვლისა, ადამიანის დანიშნულების საკითხი საზოგადოებაში, რაც რომანტიზმმა შემოიტანა ლიტერატურაში.

მატერიალისტური მსოფლგაგება, რევოლუციური სულისკვეთება, მართლის თქმის პრინციპი, პროტესტი არსებული სინამდვილისადმი უდევს საფუძვლად ჰაინრიხ ჰაინეს როგორც თეორიულ ნააზრევს, ისე მის მხატვრულ შემოქმედებას.

მიცვევიჩის შემოქმედების ერთ-ერთი ყველაზე მკვეთრი ფორმა თავისუფლებისმოყვარე ლირიკაა, სადაც აისახა მისი რევოლუციურ-პატრიოტული განწყობილობები.

რომანტიზმმა ბრძოლა გამოუცხადა ყოველივე ძველსა და დრომოჭმულს და ახალი იდეები დაამკვიდრა ადამიანის ცნობიერებასა და საზოგადოებაში. მან სამყაროს ცენტრში დააყენა ადამიანი თავისი განცდებით, შინაგანი სამყაროთი და ამით ბრძოლა გამოუცხადა კლასიციკურ ლიტერატურასა და მის ნორმებს.

საკვანძო სიტყვები: რომანტიზმი, პოეზია, ახალი იდეები, XIX საუკუნე.

რომანტიზმმა ახალი დატვირთვა შესძინა ლიტერატურას, იგი გახდა სამყაროს მხატვრული ათვისების ფორმა, რომლის ცენტრშიც იდგა ადამიანი.

რომანტიზმი, როგორც საზოგადოებრივი და ლიტერატურული მოვლენა მსოფლიოს ხალხთა კულტურულ ცხოვრებაში მკვეთრად აისახა.

ჰეგელის, გოეთეს, ფიხტეს, რუსოს შემოქმედება იყო ერთგვარი საფუძველი შლეგელეების, ჰაინეს, ჰიუგოს, ნოვალისის, ტიკის, მადამ დე სტალის რომანტიკულ-თეორიული ნააზრევისა, რასაც პროგრესისა და განვითარებისაკენ მიჰყავდა საზოგადოება.

დაისმის კითხვა: როგორია რომანტიკოსთა დამოკიდებულება არსებული სინამდვილისადმი და რა საზოგადოებრივი ცვლილებებისკენაა მიმართული მათი პოეზია.

რომანტიკოსთა პოეზიის საუკეთესო გამოვლინებაა ლორდ ბაირონის პოეზია. მიუხედავად იმისა, რომ მისი შემოქმედებისათვის დამახასიათებელია მსოფლიო სევდა, ბაირონი თავისი ცხოვრების წესითა და მხატვრული ნააზრევით ყოველთვის ახლისა და პროგრესულისაკენ მიილტვოდა.

აღსანიშნავია, რომ „ბაირონის პოეზია ევროპულ სივრცეში იქცა ერთგვარ ეტალონად, რომელსაც ადარებდნენ მისი დროის ყველა გამორჩეულ რომანტიკოსს და განსაზღვრავდნენ მათი შემოქმედების ხარისხს“ [4, 53].

„ჩაილდ ჰაროლდის“ გამოსვლისთანავე პოემის გმირში იცნეს ავტორი. მასში უკვე ჩანს პოეტის შემოქმედებისათვის დამახასიათებელი ნიშნები. მომავალი

დემონური ნატურის ადრეული პორტრეტი, ძლიერი „მე“, მიზანტროპული ტენდენცია და გასამართლება ყველაფრისა, რითაც ამაყობს ხალხი. გრძნობისა და აზრის თავისუფლება ბუნებაში, რომანტიკულ საბურველში გახვეული თავისუფლების იდეა, მიება საგმირო საქმისა.

ბაირონის „კაენმა“ მისი თანამედროვე საზოგადოების ღრმა აღშფოთება გამოიწვია. აღმოჩნდა, რომ „კაენის“ ლირიკული სუბიექტი მეამბოხეც ყოფილა. კაენში იბადება კითხვა: რისთვის უნდა უმადლოდეს ადამიანი ღმერთს? ადამიანის ცხოვრება რომელიც სრულებითაც არ არის საამური, სრულდება სიკვდილით. ადამიანები იბადებიან მძიმე შრომისათვის, რომელიც მათი სასჯელია მშობლების ცოდვათა გამო. მხოლოდ ბოროტ ძალას შეეძლო ადამიანი ჩაეგდო მარადიულ ტანჯვაში, რადგან პირველმა ადამიანებმა ვერ გაუძლეს გამოცდას. ბაირონმა ისარგებლა ბიბლიური ლეგენდით, რომელიც შინაარსობრივად ოდნავ შეცვალა. მან ფაქტიურად მოახდინა კანონიკური ტექსტის ინტერპრეტაცია.

„კაენის“ ავტორი თავისი ამბოხებით ღმერთის წინააღმდეგ და კრიტიკული გონებით ფაქტიურად გზას უკაფავს მეცნიერებასა და ახალ პოზიტიურ მსოფლმხედველობას.

რომანტიკოსთა იდეოლოგიის გამომხატველია ასევე ბაირონის „ნაპოლეონის ციკლის“ ლექსები, რომელიც მან 1815-1816 წლებში დაწერა. „ჩაილდ ჰაროლდის“ მოგზაურობაშიც იგი არაერთხელ გვესაუბრება ნაპოლეონზე. „ნაპოლეონის ციკლის“ ლექსებიდან განსაკუთრებით საყურადღებოა „ოდა ნაპოლეონ ბონაპარტისადმი“. მისი ლექსების და ოდების კითხვისას ნათელია, რომ პოეტს ნაპოლეონის ყველაზე დიდ დამსახურებად მონარქიის დამხობა მიაჩნია.

ნაპოლეონის სახე, როგორც თავისუფლებისათვის ბრძოლის სიმბოლო, დამახასიათებელია მსოფლიო პოეზიისათვის. ამ მხრივ მნიშვნელოვანია ჰაინეს „ორი გრენადერი“, ბარათაშვილის „ნაპოლეონ“ და სხვა.

მოწოდება ბრძოლისაკენ, საზოგადოებრივი ცნობიერების გარდაქმნისაკენ საუკეთესოდაა ასახული ბაირონის ლექსში „სტანსები“, რომელიც პოეტმა 1820 წელს დაწერა.

„თუ შენს სამშობლოს არ სჭირდება ახალი სისხლი,
გასწი, მეზობელს მოუპოვე თავისუფლება,

თუ ძველი რომის და ელადის ღირსებას იხსნი,
გმირის სიკვდილით დიდი ნატვრა აგისრულდება.
იყო რაინდი კაცთა მოდგმის - რჩეულთ ხვედრია,
თავისუფლებას არ ჭირდება ბრმა სამანები,
და თუ სიკვდილსაც გადაურჩი, გწამდეს, გელიან
დაფნა, დიდება, შემახილი და ფანფარები“ [1, 223].

ლექსი ჰეროიკული შინაარსისაა და ჩანს პოეტის სწრაფვა თავისუფლებისაკენ.

XIX საუკუნემ ახალ სოციალურ წყობასთან ერთად ახალი ტკივილები და განცდები მოიტანა. ქართველმა არისტოკრატებმა დაკარგა თავისი ფუნქცია. ამიტომ, მათ ყველაზე მეტად განიცადეს ეროვნული თავისუფლების დაკარგვა. ქართველი რომანტიზმისათვის დამახასიათებელია უკმარისობის განცდა, ფილოსოფიურობა და განსაკუთრებული ფაქტებისა და მოვლენების ჩვენება.

„ნიკოლოზ ბარათაშვილი შემოქმედება ქართული რომანტიზმის განვითარების ახალი ეტაპია. თავისი ლიტერატურული ნააზრევით არსით იგი დგას ისეთ შემოქმედთა გვერდით, როგორებიც არიან ბაირონი, შელი, ლეოპარდი, ლამარტინი, ჰაინე, მიცკევიჩი და სხვანი“ [5, 37].

ბარათაშვილის პოეზიაზე საუბრისას აუცილებელია გავითვალისწინოთ, რომ ქართული რომანტიზმის საფუძვლებია: ეროვნულ-სალიტერატურო ტრადიცია, XIX საუკუნეში შექმნილი სოციალურ-პოლიტიკური ვითარება, რამაც განაპირობა მისი ღრმა ეროვნულობა და პროტესტის გამოხატვის აუცილებლობა და ევროპული ლიტერატურულ-ფილოსოფიური ნააზრევი.

დაისმის კითხვა: როგორც მეამბოხე სულის პოეტი ბარათაშვილი რაში ხედავს თავის დანიშნულებას? ლექსში „არ უკიჟინო სატრფოო, შენსა მგოსანსა გულის-თქმას“ იგი წერს:

„მინდა მზე ვიყო, რომ სხივნი ჩემთ დღეთა გარსა მოვავლო,
საღამოს მისთვის შთავიდე, რომ დილა უფრო ვაცხოვლო,
მინდა რომ ვიყო ვარსკვლავი, განთიადისა მორბედი“ [2, 43].

აქ მესიანისტური იდეაც იკვეთება, რაც ასევე ნათლად ჩანს მის ლექსში „მერანი“. პოეტის მიზანი შთამომავლობისათვის უვალე გზის გაკვალვაა.

„ცუდად ხომ მაინც არ ჩაივლის ეს, განწირულის სულის-კვეთება,

და გზა უვალი, შენგან თელილი, მერანო ჩემო, მაინც დარჩება;
და ჩემს შემდგომად მომმესა ჩემსა სიძნელე გზისა გაუადვილდეს,
და შეუპოვრად მას ჰუნე თვისი შავის ბედის წინ გამოუქროლდეს!“ [2, 52].

ლექსი გამოხატავს ადამიანის სწრაფვას სიკეთისა, უსაზღვროებისა და თავისუფლებისაკენ. მის ანალოგიებს ვხვდებით მსოფლიო პოეზიაში.

მიუხედავად იმისა, რომ ბარათაშვილი უაღრესად ნაციონალური პოეტია, მისი ლირიკული სამყარო ეხმიანება ზოგადსაკაცობრიო აზრებს. ესაა უპირველეს ყოვლისა, ადამიანის დანიშნულების საკითხი საზოგადოებაში, რაც რომანტიზმაა შემოიტანა ლიტერატურაში. პოეტის შემოქმედებაში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს ლექსს „ფიქრნი მტკვრის პირას“. „ბუნების განცდა, რომელიც ჟან-ჟაკ რუსომ დაამკვიდრა მსოფლიო ლიტერატურაში ბარათაშვილთან და ზოგადად ქართველ რომანტიკოსებთან ფილოსოფიურ დაკვირვებას აღძრავს. ბარათაშვილის შემოქმედებაში ბუნებას თავისთავადობა დაკარგული აქვს. პოეტი ხშირად ბუნების წიაღში ეძებს თავშესაფარს“ [5, 39]. ამოებაზე დასაფიქრებლად პოეტი მიაშურებს მტკვრის ნაპირებს, აქ დაფიქრდება იგი, რა არის ადამიანის ყოფა, წუთისოფელი. „საწყაული აღუვსებელი“ პასუხობს თავად. ადამიანი ხომ ერთი მიზნის მიღწევით არ კმაყოფილდება, სიკეთე სიკეთისაკენ მარადიულ სწრაფვაშია, მაგრამ თუკი ერთხელ სოფელს ბოლო უნდა მოედოს, მაშინ აქვს კი ადამიანის ცხოვრებას აზრი? ბარათაშვილი ამ კითხვასაც თავად პასუხობს ლექსის დასასრულს.

„მაგრამ რადგანაც კაცნი გვექვიან - შვილნი სოფლისა,
უნდა კიდევა მისვდიოთ მას, გვესმას მშობლისა,
არც კაცი ვარგა, რომ ცოცხალი მკვდარსა ემსგავსოს,
იყოს სოფელში და სოფლისათვის არა იზრუნოს“ [2, 31].

ქვეყნისათვის, უკეთესი მომავლისათვის ზრუნვა მიაჩნია ბარათაშვილს ადამიანის არსებობის აუცილებელ პირობად.

მატერიალისტური მსოფლგაგება, რევოლუციური სულისკვეთება, მართლის თქმის პრინციპი, პროტესტი არსებული სინამდვილისადმი უდევს საფუძვლად ჰაინრიხ ჰაინეს როგორც თეორიულ ნააზრევს, ისე მის მხატვრულ შემოქმედებას. ჰაინე აზრით, მომავლისათვის წარმოებულ ბრძოლაში მხოლოდ ისეთ შემოქმედს შეუძლია შეასრულოს თავისი ჭეშმარიტი დანიშნულება, რომელიც მისი ეპოქის

პროგრესულ სულისკვეთებას ემსახურება და იცავს მის ინტერესებს. თავის „ჰიმნში“ იგი წერს:

„მე ვარ მახვილი, ვარ ცეცხლის ალი,
მე გაგინათეთ გზა ბნელ ღამეში, და როს დაიწყო შეხლა სასტიკი,
მე წინ ვიბრძოდი, წინა რიგებში.
მეგობართ გვამებს დაეფარა მიწა გარშემო,
მაგრამ ჩვენ დაგვრჩა გამარჯვება სასტიკ ბრძოლაში“ [9, 546].

ჰაინე წერს, რომ გამარჯვება ხშირად სიცოცხლის ფასად მოიპოვება და მართალია, ირგვლივ ტრიუმფალური პანაშვიდის გალობა ისმის, პოეტს კი არც ლხინისა და არც გლოვის დრო არა აქვს, რადგან საზოგადოება მისგან ახალ გამარჯვებებს ელის.

იტალიურ რომანტიზმს წინ უსწრებდა რევოლუციური კლასიციზმი. რომანტიკული ლიტერატურის ძირითადი ნიშნები, როგორცაა პატრიოტიზმი და გმირული პათოსი უკვე ახასიათებდა მას. იტალიური რომანტიზმი თავისი არსით დაკავშირებული იყო ეროვნულ-განმანთავისუფლებელ მოძრაობასთან, მისი ყველაზე თვალსაჩინო წარმომადგენელი ჯაკომო ლეოპარდია. ლეოპარდის ფილოსოფიურმა და წინააღმდეგობებით აღსავსე ლირიკამ სრულად გამოხატა ეპოქის მაჯისცემა. ფრანგული რევოლუციის იდეების მემკვიდრე პოეტის ლექსებში იკითხება აღშფოთება რეაქციის წინაშე. მისი პოეტური ქმნილებები აზრის სიღრმით გამოირჩევიან. პროტესტის გამოხატვის მხრივ ლეოპარდის პოეზია დგას ბაირონის, ჰაინესა და მიცკევიჩის შემოქმედების გვერდით.

ლექსში „გრავ კარლო პეპოლისადმი“ ლეოპარდი აღნიშნავს, რომ ცხოვრება მტანჯველი სიზმარია, განუწყვეტელი შრომა და ჯაფა წელში ღუნავს ადამიანებს. იგი სვამს კითხვას: რა არის ცხოვრება, რატომ მოვედით და საით მივდივართ? ლექსში ჩანს პოეტის სწრაფვა თავისუფლებისა და ბედნიერებისაკენ, მისი მებრძოლი სულისკვეთება და არსებული სინამდვილისადმი პროტესტის გრძნობა.

„ზოგი კი ლამობს, ბედნიერებას გაექცეს, მიწყვი,
იცვლის ქვეყნებს და იცვლის ჰაერს, სერავს შორეულ
ზღვათა კიდეგანს, მთა-მთა დრტვინვით დაეხეტება,
აღარ დასტოვებს დედამიწის უმცირეს ნაგლეჯს.

ბედნიერებას და სიხარულს მოუხმობს იგი“ [7, 54].

ლექსში აღსანიშნავია ისიც, რომ სიმართლისა და ბედნიერების მაძიებელი ლირიკული გმირი ბუნებაში ეძიებს თავშესაფარს.

რომანტიკოსთა იდეების საუკეთესო გამოხატულებაა ასევე ადამ მიცკევიჩის პოეზია. მიცკევიჩის შემოქმედების ერთ-ერთი ყველაზე მკვეთრი ფორმა თავისუფლებისმოყვარე ლირიკაა, სადაც აისახა მისი რევოლუციურ-პატრიოტული განწყობილობები. მიცკევიჩის პოეზიიდან ჩვენი ყურადღება მიიპყრო მისმა პოეტურმა შედევრმა „ოდა ახალგაზრდობისადმი“, რომელსაც წინ უძღვის ციტატა შილერის ლექსიდან „და ძველი ფორმები იმსხვრევა“. არსებული სინამდვილის წინააღმდეგ პოეტი ბრძოლისაკენ მოუწოდებს მომავალ თაობას.

„ჭაბუკო ძმებო, აღვსდგეთ, საერთო
ბრძოლა დავსახოთ ერთადერთ მხსნელად,
ერთი მიზნისკენ სწრაფვით ავენთოთ,
ბრძოლაში ვპოვოთ ძალა და შველა“ [8, 134].

მიცკევიჩი ახალი გზების ძიებისაკენ მოუწოდებს ახალგაზრდებს. მეზრდოლი სულისკვეთების საუკეთესო გამოვლინებაა ასევე მისი „ფარისი“. ლექსში თავგანწირული მხედარი მოუწოდებს თავის რაშს არ შეუშინდეს წინააღმდეგობებს, არ დანებდეს ბედს, იქროლოს სიკეთისა და უსაზღვროებისაკენ.

ამრიგად, რომანტიკოსებმა დღის წესრიგში დააყენეს შემდეგი საკითხები: ბურჟუაზიული წყობის კრიტიკა, სწრაფვა ერთეულიდან ზოგადისაკენ, ამით ისინი დაუპირისპირდნენ რაციონალიზმს, რადგან რაციონალიზმმა XIX საუკუნეს დაუტოვა ფაქტების გაუცნობლობა, ნაჩქარევი თეორიები და რწმენა, რომ თეორიებით შესაძლებელია საზოგადოების გარდაქმნა. რევოლუციურმა ძვრებმა ეს რწმენა გაანადგურა საზოგადოებაში.

ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი მოვლენა, რაც ახასიათებს რომანტიზმს, გახლავთ ის, რომ რომანტიზმის ეპოქაში საფუძველი ჩაეყარა მსოფლიო ლიტერატურის ისტორიას, როგორც მეცნიერებას, რაც მომდინარეობს გოეთედან. მიუხედავად იმისა, რომ გოეთე რომანტიკულს უწოდებდა ყოველივე ავადმყოფურს, კლასიკურს კი ჯანსაღს, ამით მან ფაქტიურად აღიარა, რომ საერთო ტენდენციები შეიძლება აისახოს სხვადასხვა ხალხის ლიტერატურულ პროცესებში

ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად ან გავლენით, რომლებსაც საერთო ფასეულობები აქვთ და ბიძგი მისცა გლობალიზაციისა და კულტურული ინტეგრაციის საკითხთა განვითარებას.

მიუხედავად იმისა, რომ რომანტიკულ სტილს გოეთე ბუნდოვანსა და გაურკვეველს უწოდებს, იგი უდიდეს შეფასებას აძლევს ბაირონის შემოქმედებას, საუკუნის უდიდეს ნიჭს უწოდებს მას, რომლის შემოქმედებაშიაც არც ერთი მხიარული სიუჟეტი არ მოიძებნება. ბაირონს არც ანტიკურ და არც რომანტიკულ პოეტად არ მიაჩნია გოეთეს დაა თვლის, რომ ისაა საკუთრივ დღევანდელი დღე, რომლის ლიტერატურულ ნააზრევს განვითარებისაკენ მიჰყავს საზოგადოება. „ბაირონის სიტამამე, შემართება და გრანდიოზულობა - განა ეს ყველაფერი ბიძგი არ არის განვითარებისათვის? არ უნდა ვიფიქროთ, რომ თითქოს საამისოდ უთუოდ მხოლოდ გადაჭრით სუფთა და ზნეობრივად წმინდა რამ უნდა ვეძიოთ. ყოველი დიადი წინ სწევს და განავითარებს ადამიანს, ოღონდ უნდა შეგვეძლოს ამის გამოვლენა“ [3, 182].

მსოფლიო სევდა, ქრისტიანობა და მასთან დაკავშირებული რაინდული იდეალები, წუთისოფლის ამაოების, ბუნების ფილოსოფიური განცდის (რუსოდან მომდინარე იდეები), პიროვნული „მეს“ და ასევე სხვა საკითხთა წარმოჩენამ განსაზღვრა რომანტიკოსთა შემოქმედების ბუნება. სიყვარული რომანტიკოსებისათვის ამაღლებული გრძნობაა და ყოფიერების შეცნობის საშუალება. საზოგადოდ, „მსოფლიო ლიტერატურის იდეოლოგიური შინაარსი და მიმართულებანი მეცხრამეტე საუკუნისა გამომდინარეობენ საფრანგეთის დიდი რევოლუციით შექმნილი სოციალური ფსიქოლოგიიდან“ [6, 105]. ამ ფსიქოლოგიამ აქცია რომანტიზმი პროგრესული იდეების გამოხატულებად ლიტერატურაში.

რომანტიზმმა ბრძოლა გამოუცხადა ყოველივე ძველსა და დრომოჭმულს და ახალი იდეები დაამკვიდრა ადამიანის ცნობიერებასა და საზოგადოებაში. მან სამყაროს ცენტრში დააყენა ადამიანი თავისი განცდებით, შინაგანი სამყაროთი და ამით ბრძოლა გამოუცხადა კლასიციკურ ლიტერატურასა და მის ნორმებს.

ლიტერატურა:

1. ბაირონი ლ., ლექსები, თბილისი, „ბაირონის საზოგადოება“, (2013)

2. ბარათაშვილი ნ., თხზულებანი, თბილისი, „საბჭოთა საქართველო“, (1972)
3. გოეთე ი., საუბრები ეკერმანთან, თბილისი, „საბჭოთა აჭარა“, (1988)
4. ვარდოშვილი ე., ქართულ-ევროპულ ლიტერატურულ ურთიერთობათა ისტორიიდან, თბილისი, „უნივერსალი“ (2022)
5. ვარდოშვილი ე., ახალი ქართული ლიტერატურა და ევროპული მწერლობა, თბილისი, „უნივერსალი“ (2018)
6. კაპანელი კ., ქართული სული ესთეტიურ სახეებში, თბილისი, „პოლიგრაფსკოლა“, (1926)
7. ლეოპარდი ჯ., ლირიკა, თბილისი „განათლება“, (1985)
8. მიცკევიჩი ა., რჩეული თხზულებანი, თბილისი, „საბჭოთა საქართველო“, (1986)
9. ჰაინე ჰ., რჩეული თხზულებანი, თბილისი, „საბჭოთა საქართველო“, (1978)

FOR THE NATURE OF ROMANTICISM...

Eka Vardoshvili

Doctor of Philology, Corresponding Member of the
Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences, Ivane
Javaknishvili Tbilisi State University, Associate Professor
E-mail: eka.vardoshvili@tsu.ge

*Presented by the Institute of Georgian Language and Literature named after Professor
Otar Churgulia of the Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences*

Abstract. Romanticism added a new meaning to literature, it became a form of artistic mastery of the world, in the center of which was a person.

The best manifestation of the poetry of the romanticists is the poetry of Lord Byron. Despite the fact that the world sadness is characteristic of his work, Byron always aspired to something new and progressive with his way of life and artistic thinking.

It is worth noting that “Byron’s poetry became a kind of benchmark in the European space, which was compared to all outstanding romanticists of his time and determined the quality of their works” (Vardoshvili).

Despite the fact that Baratashvili is a national poet, his lyrical world resonates with universal thoughts. This is, first of all, the question of a human being’s purpose in society, which romanticism introduced into literature.

Materialistic worldview, revolutionary spirit, the principle of telling the truth and protest against the existing reality are the basis of theoretical thinking of Heine as well as his artistic creation.

One of the eye-catching forms of the work by Mickiewicz is a freedom-loving lyric, which reflected his revolutionary-patriotic sentiments.

Romanticism declared a fight against all the old and outdated and established new ideas in human consciousness and society. It put a man at the center of the universe with his feelings, the inner world, and thus fought against classicist literature and its norms.

Keywords: *Romanticism, poetry, new ideas, XIX century.*

მზითევი და მეგრული ხალხური წყობილსიტყვაობა

ნანა აბულაძე

ფილოლოგიის დოქტორი, დადიანების სასახლეთა

ისტორიულ-არქიტექტურული მუზეუმი

E-mail: abuladze777@gmail.com

წარმოადგინა ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის პროფესორ ოთარ ჭურღულიას სახელობის ქართული ენისა და ლიტერატურის ინსტიტუტმა

აბსტრაქტი. ხალხური სიტყვიერება ერის სუნთქვის, მისი ძირძველობის უმრეტი წყაროა. მასში თავმოყრილია ის ფაქტობრივი მასალა, რომელიც ეროვნული განცდითაა ნასაზრდოები.

ქორწინების ინსტიტუტის ფოლკლორულ ასპექტში შესწავლისათვის მნიშვნელოვანია მზითევი, რომელიც საქორწილო წეს-ჩვეულების მთლიანი ჯაჭვის ერთი რგოლთაგანია, რომლის მომზადება ქალის მშობლების მოვალეობას შეადგენდა და რომელიც იცვლებოდა საზოგადოებრივ-ეკონომიკური და კულტურული დონის განვითარების პარალელურად. ხალხურმა პოეტურმა ფოლკლორმა უამრავი ტექსტუალური მასალა შემოგვინახა, რომელიც ნათლად ადასტურებს ამა თუ იმ ეპოქის ტრადიციას. ცნობილია, რომ წეს-ჩვეულება ირეკლავს საუკუნეთა სუნთქვას. კაცობრიობის განვითარების ისტორიის პერიოდში იყო დრო, როდესაც საქორწინო კავშირის დამყარებისათვის სავალდებულო ერთ-ერთ ძირითად წინაპირობად წყვილთა პირადი ღირსებები, გვარ-ჩამომავლობა იყო მიჩნეული. საუკუნეების ცვალებადობას ახასიათებს სულიერი თუ მატერიალური ღირებულებების გადაფასება.

აღნიშვნის ღირსია ის ფაქტი, რომ მატერიალურმა დაინტერესებამ წინა პლანზე მზითვის ინსტიტუტი წამოწია. ამ მხრივ დაინტერესებული იყვნენ როგორც ქალის, ასევე ვაჟის მშობლები. საყურადღებოა, რომ ამ საკითხს მნიშვნელობა დღესაც არ დაუკარგავს. უდაოა, რომ ისტორიის საკუთრება გახდა ის დრო, როდესაც პატარძლისთვის „მზითვის სია“ პირველი ქვაკუთხედი იყო მომავალი ბედნიერებისათვის. ერთმნიშვნელოვნად შეიძლება ითქვას, რომ საუკუნეების

ქურაში იწრთობა ქორწინების წინაპირობათა არსი. მზითვი, ე.ი. ვაჟის მატერიალური დაინტერესება უკან პლანზე გადადის. მნიშვნელოვან ადგილს იკავებს სიყვარული. ახალგაზრდები თავიანთი გრძნობით, შინაგანი სამყაროს კარნახით ქმნიან ოჯახებს. მშობლები უკვე ვეღარ ასრულებენ გადამწყვეტ როლს ქალ-ვაჟის შეუღლებაში, რაც მათ უკმაყოფილებას იწვევს. თაობათა ეს ბრძოლა თავისებურ ასახვას პოულობს ფოლკლორულ ნიმუშებში.

ჩვენი მიზანია საველე მუშაობის შედეგად შეკრებილი მეგრული ხალხური პოეტური ტექსტებით წარმოვაჩინოთ მზითვისადმი დამოკიდებულება და ის ცვლილებები, რომელიც საფუძველს გვაძლევს დავასკვნათ თუ როგორ იცვლებოდა მზითვის როლი და მნიშვნელობა დროსა და სივრცეში.

საკვანძო სიტყვები: მზითევი, მეგრული ჩვეულება, მეგრული პოეტური ტექსტი, მზითვის სია, მაჰანკალი.

არქეოლოგიური, ეთნოგრაფიული და წერილობითი მასალების შესწავლამ გვიჩვენა, რომ ქალის მზითევი მეოთხე ათასწლეულის ბოლოსა და მესამე ათასწლეულის დასაწყისში (ენეოლითის ხანაში) დასტურდება (აფაქიძე, ჯაფარიძე, ხოშტარია, 1959:86). ამდენად, მზითვის ინსტიტუტის წარმოშობის საკითხმა დაგვანახა, რომ მისი საფუძვლები შორეულ წარსულიდან იღებს სათავეს. დროთა ვითარებაში მზითევი სხვადასხვა სახით გვხვდება. ქალის მზითევი ძირითადად შედგებოდა ორი ნაწილისაგან: ქალის პირადი და საოჯახო სარგებლის ნივთებისა (ტანსაცმელი, სამკაულები, შრომის იარაღები და დგამ-ჭურჭელი) და მომგებიანი ქონებისაგან (პირუტყვი, ფული, მამული, ფუტკარი და სხვა) (მაჩაბელი, 1978:59).

სამცხე-ჯავახეთში მოსახლეობა მზითევი ფულს არ ატანდა. სამაგიეროდ მიღებული იყო მამულის (ბაღის, მიწის, ფუტკრის, პირუტყვის და სხვა) გასაჩუქრება, რაც ქართლ-კახეთსა და დასავლეთ საქართველოშიც იშვიათი შემთხვევა იყო (მაჩაბელი, 1976:44).

ქართლ-კახეთში ქალს ხშირად გოჭებიან დედა ღორსაც ატანდნენ (მაჩაბელი, 1976:53) მამულის და ფუტკრის, პირუტყვის გატანება განსაკუთრებით იცოდნენ

ფშავ-ხევსურეთში (ხიზანიშვილი (ურბნელი) 1940:42). სამცხე-ჯავახეთში ქალის მზითევში ნაჩუქარ მამულს დედუღეთი ეწოდება (ხოსიტაშვილი, 1983:58).

მზითვით დაინტერესებულ მამაკაცთა რაოდენობა საკმაოდ დიდი იყო. მნიშვნელოვანია ის გარემოება, რომ ფოლკლორმა მრავლად შემოგვინახა პოეტური მასალა, სადაც ვაჟი ქალის ქონებას წინა პლანზე აყენებდა და პირად გრძნობაზე უარს ამბობდა. ეს მდგომარეობა განსაკუთრებულად ღარიბ კაცს აწუხებდა, რადგან ასული უმზითვობის გამო გაუთხოვარი ურჩებოდა. სწორედ ეს გულისწყრომაა გადმოცემული ხალხური პოეტურ ტექსტში:

ვაი, დედავ, თითი მტკივა

მე ვერ გავძლებ უთითოდ,

ამ დასაწყვეტსა ბიჭებსა

არ მივყვები უმზითვოდ. (თსუ. ფ. არე № 2850)

მზითვიანი ქალის შერჩევისა და ამგვარი ქორწინების შედეგები მეგრულ ფოლკლორში ნათლად არის გადმოცემული. მაგ.:

ასეიან ბოშკათეფი

ახლანდელი ყმაწვილკაცები

ფარამ ოსურს იგორუნა,

ფულიან ქალს ეძებენ,

მუში ხეთ მუთუნს ვაცადუნა,

თავისი ხელით არაფერს აკეთებენ

(„არ ცდილობენ“),

ნამზითუთი იხორუნა,

ნამზითვით სახლდებიან,

მზითი დელიებუნანი,

მზითევი რომ დაელევათ,

სო დიხასი ითხორუნა.

სად მიწაში ჩაძვრებიან

(„დაიმარხებიან“).

ოსურეფიშ ოვილარო

ცოლების მოსაკლავად

ჭუკიშ წამალს იგორუნა...

თავის წამალს ეძებენ.

(ქართული ხალხური სიტყვიერება, 1975:192)

ქალის გათხოვება მშობლების ნება-სურვილზე იყო დამოკიდებული. გასათხოვარი ქალისათვის ყოველი ახალი კაბის შეკერვა ასოცირდებოდა გათხოვებასთან. სწორედ ამ მოვლენას ეხმიანება საველე მუშაობის დროს ჩაწერილი მეგრული პოეტური ტექსტი:

დედაქ კაბა დომიჭუ,

დედამ კაბა შემიკერა,

ლენტიტ გომიქუჩუჩუ.	და მომირთო ბაბთებით.
გუმათხინდუნ მიჩქედუდო	მათხოვებდა მეგონა და
მელორლონჯეთ გომიტუ.	მამწყემსია ბატები.

(მთქმელი ნ. მითაგვარია, 2001 წელი. წალენჯიხის რ-ნი, სოფ. ჯგალი)

მეგრული ჩვეულებით, დედებს ქალიშვილი ათი წლის რომ გაუხდებოდათ, ბატებს უყიდდნენ და ამწყემსებდნენ. ისინიც დილით ადრე მირეკავდნენ წყლის პირას და სალამოს უკან გამოჰრეკავდნენ, ასე რომ ყველა გლეხის ქალი თავის სამზიოვო ქვეშაგების სამზადისს ადრიდანვე იწყებდა (ცაიშვილი, 1894: №156).

ყველა ოჯახი როდი ახერხებდა ამას, ამიტომაც იდგა მზიოვის საკითხი ასე მტკივნეულად. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა მეგრული შაირი:

ძღაბი ჯგირი ვორექ, მარა	გოგო კარგი ვარ, მაგრამ
ბზითი მუთა მაჰალუუ.	მზითევი არ გამაჩნიაო

(ყიფშიძე, 1994: 114)

ვაჟი ერთგვარ პირობას ართმევს გასათხოვარ ქალს, თუ გემრიელი მექნები, მზითვს არ მოგთხოვო. მოგვყავს ტექსტი:

გემუანქ ქუმაცი და,	თუ გემრიელი მექმენ,
ზითის ვამგოლაღაფუა,	მზითევს არ მოგთხოვ

(„მოგატანინებ“)

უგემურქი ქუმაც და,	თუ უგემური მექმენ,
დუს გუგოტახაფუა.	თავს გაგატეხინებ.

(ქართული ხალხური სიტყვიერება, 1975:191)

მეგრული ტექსტუალური მასალა გვამღევეს იმის თქმის უფლებას, ვაჟმა ლამაზ ქალს მზითვი არ უნდა მოსთხოვოს, რადგანაც ეს ვაჟისთვის ბიჭობის, ვაჟკაცობის შეურაცხყოფად იქნება გაგებული და აღქმული:

ტანი ლანდარი, წელი ჭიფე,	ტანი აშოლტილი, წელი წვრილი,
ორტყაფ გითოწკიროკილი ¹	სარტყელ კოხტად შემორტყმული,
ჩხვინდი კვეკვერე, თოლი ფართო	ცხვირი ლამაზი („კოტა“,
	„მოხდენილი“), თვალი ფართო,
უჩა თომა კიროკილი,	შავი ხვეულთმიანი,

¹ გითოწკიროწკილი - ვიწრო წელზე კოხტად სარტყელშემორტყმული

მუდგა ჯგირო დეკვირენი.	რაგინდ კარგად დააკვირდე,
ვაგაგორუ შური კილი,	ვერ მოუძებნი ნაკლს,
ათას ქესა ფარა ღირუ,	ათასი ქისა ფული ღირს,
ორდე თიში ოროფილი,	იყო მისი შეყვარებული,
დუც ლაფი გინოწუმუდას,	თავს ლაფი გადასხმოდეს.
სკანდე ბზითის მათხუალს	შენგან მზითვის მთხოვნელს,
მა ბოშალა ² მიღლნი,	მე ვაჟკაცობა („ბიჭობა“) მაქვსო,
იქ უკული ვათქუას.	მან მერე აღარ თქვას.
გიზუკოლუნქ – დღას ვაცუნა	დაგარიგებ – არასოდეს გაყვე.
მით დოგიჭყანს ვარჭუას,	ვინც დაგიწყებს ვაჭრობას,
თიმ ჩქიჩქუქე, სქანი ძუძუ	მის შვილს შენი ძუძუ
ვახვადუ დო ვაწუას!	არ ხვდება და არც მოწოვოს!

(მთქმელი სონია ხარბედია, 1982 წელი სენაკის რ-ნი სოფ. მენჯი)

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ გასათხოვარ ქალს სხვა ნივთებთან ერთად სამზითვოდ წიგნსაც უგროვებდნენ.

მზითვის სიაში წიგნებიდან პირველი ადგილი „ვეფხისტყაოსანს“ ეჭირა. ფუცუ დგებუაძე-ფულარია „ოქროს ბეჭედში“ გადმოგვცემს, რომ სამეგრელოს მთავრის დავით დადიანის ძმამ კონსტანტინემ, როცა მაია დადიანზე იქორწინა, ახლადშეუღლებულებს უამრავ საქორწილო საჩუქართან ერთად საუკეთესო ბიბლიოთეკა მიართვეს „... კარადაში ფაქიზად ეწყო: მოოქროვილყდიანი „ვეფხისტყაოსანი“, სულხან-საბა ორბელიანის „ლექსიკონი“, „ქილილა და დამანა“, მარიამ ბატონიშვილისეული „ქართლის ცხოვრება“, „სარკე თქმულთა“, თეიმურაზ მეორის ლექსები და პოემები, „ვისრამიანი“, ჩახრუხადის „თამარიანი“, „რიტორიკა“, „კატელორიების სახელმძღვანელო“, „კაზმულსიტყვაობა“ და მრავალი სხვა საეკლესიო თუ საერო წიგნი (დგებუაძე-ფულარია, 1982:14).

„ვეფხისტყაოსანი“ ყოველთვის მზითვის ერთ-ერთ მთავარ კომპონენტს წარმოადგენდა. „ვეფხისტყაოსნის“ მირთმევა ქართველი ქალის ინტელექტის

² ბოშალა - ყრმობა, სიყმაწვილე, ბიჭობა, ვაჟკაცობა (ბოშალას გუმორჩქინა – ვაჟკაცობის გამოჩენა) (ქობალია, 2010: 66).

ერთგვარი აღიარება იყო (სიხარულიძე, 1960: 261) მიხეილ ჩიქოვანი შენიშნავს, რომ ეს ფაქტი არა მხოლოდ შოთა რუსთაველის გენიალური ქმნილების პოპულარობის თვალსაზრისითაა საგულისხმო, არამედ იგი აგრეთვე ქართველი ხალხის ღრმა ჰუმანიზმის მაჩვენებელიცაა (ჩიქოვანი, 1937: 238)

„ვეფხისტყაოსნის“ მზითვად გატანება საზოგადოების დაბალ ფენაშიაც დასტურდება. ერთ-ერთ ხალხურ ლექსში ვკითხულობთ:

ქალი მყავდა მშვენიერი,
თავმორთული კაოსანი,
გავათხოვე, გავატანე
ჩემი „ვეფხისტყაოსანი“...

ეს ლექსი განსაკუთრებით „გავრცელებული ყოფილა დასავლეთ საქართველოში და ასახავს იმ ჩვეულებას, რომლის მიხედვითაც რუსთაველის პოემა პატარძალს მზითვად ეძლეოდა“ (ჩიქოვანი, 1937: 238)

ნატურალური მეურნეობის რღვევის ეტაპზე დასაქორწინებელი წყვილები თვითონ ირჩევენ სასურველ ცხოვრების თანამგზავს და მშობლებს თხოვენ, მათი სურვილი დააკმაყოფილონ. ბუნებრივია, ეს ცვლილება თავის გამოხატულებას ხალხურ ლექს-სიმღერებში პოულობს.

გასათხოვარი ქალის სურვილი ნათლად არის ჩამოყალიბებული ლექსში:

ძღაბი:

... მა ეფერი ბოში მოკო,
ირემც ნადირენდას ზღვას,
ორაგულ დო კალმახას
მოსათ ჭოფუნდას ტყას,
გვალას რზენო ოშქვანდას,
რაშით ფურინგნდას ცას.
ქიიქვნქო სი თენეფც?
მუთ მიმტკიცე ოროფას?

გოგო:

... მე ისეთი ბიჭი მინდა,
ზღვაში ირემს ნადირობდეს,
ორაგულსა და კალმახსა
ბადით ტყეში იჭერდეს,
მთას ვაკედ გადააქცევდეს,
რაშით ცაში დაფრინავდეს!
შენ იზამ ყველა ამას?
რით მიმტკიცებ სიყვარულს?

ბოში:

ზღვაშ მგას კუჩხის გილუნუნჭირა,

ბიჭი:

ზღვის პირს ფეხს დავაჭერ,

როფეცალო ქედვოხუა,	ვარცლივით დავაპირქვავებ,
ჟი ტყას ვევოფალაფუა,	ზევით ბალახს არ ვახარებ,
ირემც გურთანც გევუსკუა,	ირემს გუთანში შევაბამ,
ჰაერც ყორშის ქიგეიდგ,	ჰაერში კომესა აგიგებ,
ჯგირ დო სქვამცე დოიჩუა,	კარგს და ლამაზს შეგინახავ,
შურ დო გურით სქან ვორექე,	სულით და გულით შენი ვარ,
მიცორქე დო გიფუჩუა.	მიყვარხარ და გიფიცებ.

(სამუშია, 1971: 32)

დრომ ქორწინების წინაპირობათა არსი შეცვალა. მზითვი, ე. ი. ვაჟის მატერიალური დაინტერესება უკან პლანზე გადადის. მნიშვნელოვან ადგილს იკავებს სიყვარული. ახალგაზრდება თავიანთი გრძნობით, შინაგანი სამყაროს კარნახით ქმნიან ოჯახებს. მშობლები უკვე ვეღარ ასრულებენ გადამწყვეტ როლს ქალ-ვაჟის შეუღლებაში, რაც მათ უკმაყოფილებას იწვევს. თაობათა ეს ბრძოლა თავისებურ ასახვას პოულობს ფოლკლორულ ნიმუშებში:

ახლანდელი გოგოები
ნულარ დაიზრდებიანო,
მაჭანკლები აღარ უნდათ,
თავის ფეხით ყვებიანო. (თსუ.ფ. არქ. № 4973).

ან კიდევ

ასეიან ახალეფი	ახლანდელ ახალგაზრდებს
ნამეტანი მეტი რენა,	დიდი წარმოდგენა აქვთ თავზე
მარებელს ვაურჩქილენა დო	მაჭანკალი არ უნდათ და
მუნეფიშით იქანჩუნა.	თავიანთით აგვარებენ.

(მთქმელი ნათელა აფხაზავა, ზუგდიდის რ-ნი, სოფ. კახათი, 2015 წელი)

ცხადია, რომ ისტორიის საკუთრება გახდა ის დრო, როდესაც პატარძლისთვის „მზითვის სია“ პირველი ქვაკუთხედი იყო მომავალი ბედნიერებისათვის. მზითვის სიები დროსა და წოდების მიხედვით თანდათან იცვლებოდა, როგორც მატერიალური ღირებულებით, ისე გარეგნული სტილით (გრიშაშვილი, 1985:185). დასაქორწინებელი ქალიშვილი მიმართავს ვაჟს:

ბოში, გიწოლე ართის	ბიჭო, გეტყვი ერთს:
--------------------	--------------------

მუჟანც მიდამიხონანქენი,	წამიყვან,
ქუმგოქენანქ ღართის	ჩაგაცმევ ჩოხას
ემშა მუდგა კვაკვალუე,	მანამდე, რაც არ უნდა ილაყბო,
მითა გარძენს პრანწის.	არვინ მოგცემს არაფერს.

(ქართული ხალხური სიტყვიერება (ჩხოროწყუს რაიონი), 2016: 96)

ტექსტიდან ჩანს, რომ დასაქორწინებელ წყვილთა შორის დრომ შეცვალა დამოკიდებულება, რადგანაც ადრე წარმოუდგენელი იყო, რომ ქალ-ვაჟს შორის გამართულიყო ამ ტიპის დიალოგი.

თანამედროვე ყოფაში ოჯახები ნამდვილად დასაქორწინებელ წყვილთა სურვილით იქმნება, რაც მნიშვნელოვანი და დასაფასებელია.

ვაჟი მიმართავს ქალს და სთავაზობს ერთ ჭერქვეშ ცხოვრებას:

ეგებ, ქორთული ვაგარჩილე,	იქნებ, ქართული არ გესმის,
მარგალურო მუგოშინა:	მეგრულად მოგახსენებ:
ქგოკონდა, მიდაფრთათ,	თუ გსურს, წავიდეთ და
ართო ქედებკენათ ბინა	ერთად დავიდოთ ბინა.

(ქართული ხალხური სიტყვიერება (ჩხოროწყუს რაიონი), 2016: 457)

ამრიგად, ფოლკლორული პოეტური ტექსტები გვაძლევენ უფლებას, რომ დავასკვნათ მზითვის ფუნქცია დროსა და სივრცეში იცვლება.

ლიტერატურა:

1. აფაქიძე, ჯაფარიძე, ხომტარია, 1959:86 - ა. აფაქიძე, ო. ჯაფარიძე, ნ. ხომტარია, ნ. ბერძენიშვილი, გ. გობეჯიშვილი, ა. კალანდაძე, გ. ლომთათიძე, საქართველოს არქელოგია, თბ., 1959
2. გრიშაშვილი, 1985:185 - ი. გრიშაშვილი, ძველი ტფილისის ლიტერატურული ბოჰემა, ტ., 3, თბ., 1985
3. დგებუაძე-ფულარია 1982:14 - ფ. დგებუაძე-ფულარია ოქროს ბეჭედი, თბ., 1982
4. თსუ-ს ფოლკლორის არქივი № 2850- თბილისის ივ. ჯავახიშვილის სახ. სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფოლკლორის არქივი № 2850

5. თსუ-ს ფოლკლორის არქივი № 4973 -თბილისის ივ. ჯავახიშვილის სახ. სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფოლკლორის არქივი მთქმელი სონია გვრიტიშვილი, ჩამწერი ქ. ბ ურჯანაძე 194, № 4973
6. მაჩაბელი 1978:59 - ნ. მაჩაბელი, ქორწინების ინსტიტუტი ქართლში, თბ., 1978
7. მაჩაბელი 197:139 - ნ. მაჩაბელი, ქართველი ხალხის საოჯახო ყოფის ისტორიიდან, თბ., 197
8. მთქმელი სონია ხარბედია, 1982წ. სენაკი სოფ. მენჯი, სახარბედიოს უბანი-პირადი არქივიდან
9. მთქმელი ნანული მითაგვარია, 2001წ. წალენჯიხის რ-ნი, ჯგალი- პირადი არქივიდან
10. მთქმელი ნათელა აფხაზავა, 2015 წ., ზუგდიდის რ-ნი, სოფ. კახათი - პირადი არქივიდან
11. სამუშია, 1971:32 - სამუშია კ. ქართული ხალხური პოეზიის მასალები, თბ., 1971
12. სიხარულიძე, 1960: 261 – ქს. სიხარულიძე, საქორწილო პოეზია, წიგნში ქართული ხალხური პოეტური შემოქმედება, თბ., 1960
13. ქართული ხალხური სიტყვიერება 1975:192 - ქართული ხალხური სიტყვიერება, მეგრული ტექსტები, პოეზია, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, წინასიტყვაობა და გამოკვლევა დაურთო ტოგო გუდავამ, თბ., 1975
14. ქართული ხალხური სიტყვიერება, 2016:192 - ქართული ხალხური სიტყვიერება (ჩხოროწყუს რაიონი), წიგნი გამოსაცემად მოამზადა, ა. ლომთაძემ, თბ., 2016
15. ქობალია 2010: 66- ა. ქობალია, მეგრული ლექსიკონი, თბ., 2010
16. ყიფშიძე, რჩეული თხზულებანი, თბ., 1994
17. ჩიქოვანი, 1937:238 – მიხ. ჩიქოვანი. ხალხური „ვეტხისტყაოსანი” თბ., 1937
18. ცაიშვილი 1894: - მ. ცაიშვილი, მეგრული ჩვეულებანი, „ივერია“, 1894, № 156
19. ხიზანიშვილი, (ურბნელი), 1940:42–ნ. ხიზანიშვილი, (ურბნელი), ეთნოგრაფიული წერილები, ფშავ-ხევსურეთი, თბ., 1940
20. ხოსიტაშვილი, 1983:58 - ს. ხოსიტაშვილი, ქორწინებისა და მიცვალებულის დაკრძალვის წესი სამცხეთი-ჯავახეთში, თბ., 1983

DOWRY AND MEGRELIAN FOLK POETIC WRITING

Nana Abuladze

Doctor of Philology, Dadiani Palaces Historical and
Architectural Museum

E-mail: abuladze777@gmail.com

*Presented by the Institute of Georgian Language and Literature named after Professor
Otar Churgulia of the Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences*

Abstract. Folk verbosity is inexhaustible source of life and indigeneity of the nation. It is composed of the factual materials, which were created with national feelings.

Dowry is important to study the institute of marriage as folk tradition, as it was one part of the chain of marriage traditions. The bride's parents were responsible to prepare it and it was changed in parallel with the social-economic and culture developments.

Folk poetry writing preserved a lot of text materials, which clearly demonstrate the traditions of various epochs. It is well-known that the traditions reflect the spirit of centuries.

In one period of human evaluation history, personal dignities, family background and characters of the couple were key pre-conditions to get into marriage. Through the centuries the spiritual and material values usually change.

It is worth to mention that material difficulties made the dowry institute as an important part.

The parents of both bride and groom were interested in it. It is important to note that, dowry has not lost its importance even nowadays.

It is indisputable that the period, when "dowry list" was an important pre-condition for the happy marriage of a bride, now belongs to history.

The essence of the pre-conditions for the marriage were steered in the centuries-old furnace. Dowry, that is material interest of a groom, was losing its importance. The love replaces its place as an important pre-condition. The youth are creating families with their love and internal feelings. The parents no-longer play decisive role in the marriage of the young couple, for what they get dissatisfied. The conflict between the generations is reflected in folk works too.

Our goal is to show the attitude towards the dowry as well as the changes in these attitudes based on the Megrelian folk poetic writings, which we collected as a result of field works. These

materials enable us to conclude how the role and importance of the dowry was changing in time and space.

Keywords: *Dowry, Megrelian traditions, Megrelian poetic writings, list of dowry, matchmaker.*

თანატოლოგიური მოტივები მხატვრულ ლიტერატურაში

მაია ქარდავა

ფილოლოგიის დოქტორი, შოთა მესხიას

ზუგდიდის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი,

ასოცირებული პროფესორი

E-mail: kardavamaiko47@gmail.com

წარმოადგინა ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის პროფესორ ოთარ ჭურღულიას სახელობის ქართული ენისა და ლიტერატურის ინსტიტუტმა

აბსტრაქტი. ყველაზე გამობრძმედილი და ნათელი გონებაც კი კრთება სიკვდილთან შეხვედრის დროს. ვერც ერთი სამეცნიერო ხარისხი და პროფესიონალური სერტიფიკატი არ მოგვცემს იმის გარანტიას, რომ ჩვენ შევძლებთ ღიად, დელიკატურად, შიშის გარეშე ვისაუბროთ სიკვდილზე. დღეს მეცნიერებაში ვხედავთ ორ განსხვავებულ, მაგრამ ურთიერთგანმსაზღვრელ პროცესს, რომლებიც ანვითარებენ და ამდიდრებენ კაცობრიულ ცოდნას. მოხდა ლიტმცოდნეობით მეცნიერებათა დიფერენციაცია, რომელიც ჯერ კიდევ მე-19 საუკუნეში დაიწყო პოზიტივიზმით. დღეს, თანამედროვე მკვლევარი იკვლევს და მუშაობს ერთ ან რამდენიმე სფეროში და ინტერესდება კვლევის რამდენიმე ობიექტით. მე-20 საუკუნის მეორე ნახევრიდან ხდება მეცნიერულ ცოდნათა ინტეგრაცია, ძლიერდება დისციპლინათშორისი კავშირები. ბუნებისმეტყველებითი კვლევები ეყრდნობიან ფილოსოფიურ საფუძვლებს, ეძებენ ეგზისტენციალურ ქვეტექსტებს, ხოლო ჰუმანიტარული მიისწრაფვიან სიზუსტისა და კანონთა ფორმულირებისაკენ. შემეცნების ჰორიზონტი უსაზღვროა, მაგრამ შეიძლება გავჩერდეთ იმ წრეზე, რომელიც ყველაზე მნიშვნელოვანია კაცობრიობისათვის. მაგალითად, ფრანგი ისტორიკოსი წერდა: „საკმარისია მხოლოდ იმ რამდენიმე ტერმინის შესწავლა, რომლებმაც გავლენა მოახდინეს ევროპულ ცხოვრებაზეო“ (ლ.ფევრე, 1991: 239). რა თემები და ტერმინები, კონსტანტები და კონცეპტები, სიუჟეტები და მოტივებია ესენი? ეს მდგრადი აზრები, ქვაკუთხედები ადამიანური მენტალობაა, რომლებიც ტრანსფორმირდნენ საუკუნეების განმავლობაში: „ადამიანი“, „სიცოცხლე“,

„სიკვდილი“, „სამყარო“, „დრო“... ბევრი მათგანი უკვე ანთროპოლოგიის, ესთეტიკის, კულტuroლოგიის, სოციოლოგიის შესწავლის საგანია. ეს ნაშრომი ეძღვნება ერთ-ერთ მათგანს თემებიდან - „სიკვდილს“ და ერთ-ერთ დისციპლინას - თანატოლოგიას.

საკვანძო სიტყვები: თანატოლოგია, თანატოლოგიური ლიტერატურათმცოდნეობა, სემიოტიკა, ტერენტი გრანელი, ეგზისტენციალიზმი.

ყველაზე გამოხრმმედილი და ნათელი გონებაც კრთება სიკვდილთან შეხვედრის დროს. ვერც ერთი სამეცნიერო ხარისხი და პროფესიონალური სერთიფიკატი არ მოგვცემს იმის გარანტიას, რომ ჩვენ შევძლებთ ღიად, დელიკატურად, შიშის გარეშე ვისაუბროთ სიკვდილზე.

დღეს მეცნიერებაში ვხედავთ ორ განსხვავებულ, მაგრამ ურთიერთგანმსაზღვრელ პროცესს, რომლებიც ავითარებენ და ამდიდრებენ კაცობრიულ ცოდნას. მოხდა ლიტერატურათმცოდნეობით მეცნიერებათა დიფერენციაცია, რომელიც ჯერ კიდევ მე-19 საუკუნეში დაიწყო პოზიტივიზმით. დღეს, თანამედროვე მკვლევარი იკვლევს და მუშაობს ერთ ან რამდენიმე სფეროში და ინტერესდება კვლევის რამდენიმე ობიექტით. მე-20 საუკუნის მეორე ნახევრიდან ხდება მეცნიერულ ცოდნათა ინტეგრაცია, ძლიერდება დისციპლინათაშორისი კავშირები. ბუნებისმეტყველებითი კვლევები ეყრდნობიან ფილოსოფიურ საფუძვლებს, ეძებენ ეგზისტენციალურ ქვეტექსტებს, ხოლო ჰუმანიტარული მეცნიერებები - მიისწრაფვიან სიზუსტისა და კანონთა ფორმულირებისკენ.

შემეცნების ჰორიზონტი უსაზღვროა, მაგრამ შეიძლება გავჩერდეთ იმ წრეზე, რომელიც ყველაზე მნიშვნელოვანია კაცობრიობისთვის.

მაგალითად, ფრანგი ისტორიკოსი ლუსიენ ფევრი წერდა: „საკმარისია მხოლოდ იმ რადენიმე მეცნიერული ტერმინის შესწავლა, რომლებმაც გავლენა მოახდინეს ევროპულ ცხოვრებაზეო“ [ლ.ფევრი, 1991: 239].

რა თემები და ტერმინები, კონსტანტები და კონცეპტები, სიუჟეტები და მოტივებია ესენი?

ეს მდგრადი აზრები, ქვაკუთხედები, ადამიანური მენტალობაა, რომლებიც ტრანსფორმირდნენ საუკუნეების განმავლობაში: „ადამიანი“, „სიცოცხლე“, „სიკვდილი“. „სამყარო“, „დრო“... ბევრი მათგანი უკვე არის ანთროპოლოგიის, ესთეტიკის, კულტუროლოგიის, სოციოლოგიის შესწავლის საგანი.

ეს ნაშრომი ეძღვნება ერთ-ერთ მათგანს ამ თემებიდან - „სიკვდილს“ და ერთ-ერთ დისციპლინას - თანატოლოგიას.

სიკვდილის პრობლემა, როგორც ონტოლოგიური რეფლექსის ერთ-ერთი მიმართულება, პერმანენტულად იყო სოკრატეს, ეპიკურეს, იოანე დამასკელის, ნეტარი ავგუსტინეს, მარტინ ლუთერის, ბლეზ პასკალის, ჰეგელის, შოპენჰაუერის, ნიცშეს, ჰაიდეგერის, კამიუს და სხვათა შესწავლის საგანი.

თანამედროვე მეცნიერება სიკვდილზე - თანატოლოგია, ზოგად დისციპლინურია და მოიცავს კვლევათა ფართო სპექტრს, მაგრამ ადამიანის გარდაცვალება იმდენად დიდი საიდუმლოებაა, რომ მისი შესწავლისას ჩვენ ვერ დავეყრდნობით მეცნიერულ პრიორიტეტებს - პირიქით წინა პლანზე გამოდის ჰუმანიტარული დისციპლინები, რომლებიც მუდმივად ეხებიან ირაციონალურ და ირეალური ხასიათის პრობლემებს, მათ შორის ლიტერატურათმცოდნეობაში.

ლიტერატურათმცოდნეობას გააჩნია ძლიერი კვლევითი ტრადიციები, ფორმირებული ტერმინოლოგიით და მეთოდოლოგიური ბაზით. მას შეუძლია შესთავაზოს თანატოლოგიას, ამ შედარებით ახალგაზრდა მეცნიერებას, მეცნიერულ პრობლემათა გადაჭრის საკუთარი ცოდნა და გამოცდილება.

ჩვენთვის ამ ნაშრომზე მუშაობისას ინსპირაცია გახდა არისტოტელეს, აურებახის, შკლოვსკის, ტომაშევსკის, ბახტინის, ბარტის და სხვათა თეორიული და ისტორიულ-ლიტერატურული ნაშრომები.

თანატოლოგიის და ლიტერატურათმცოდნეობის შერწყმით საფუძველი დაედო ახალ ზოგადდისციპლინარულ მიმართულებას - თანატოლოგიურ ლიტერატურათმცოდნეობას.

თანატოლოგიური ინფორმაციის ძირითად წყაროდ გვევლინება მხატვრული ლიტერატურა, რომელიც ავტორის შთაგონებაზე დამყარებული, საშუალებას გვაძლევს მივუახლოვდეთ წინა თაობათა თანატოლოგიურ ცოდნა-შემეცნებას. შევისწავლოთ სიკვდილისა და ირეალური სამყაროს სხვადასხვა მოდელები.

ზოგადად, კი ლიტერატურათმცოდნეობით თანატოლოგიას სურს განსაზღვროს, რომ ტერმინები: „ლიტერატურათმცოდნეობითი თანატოლოგია“ და „თანატოლოგიური ლიტერატურათმცოდნეობა“ არის სამუშაო ტერმინები და არა საბოლოოდ ჩამოყალიბებული და განსაზღვრული.

ლიტერატურათმცოდნეობა წარმოადგენს ვრცელ და რთულ მეცნიერებას, ერთი სტატიის ფარგლებში შეუძლებელია შევხვით თანატოლოგიური პრობლემების ყველა სპექტრს, ამიტომაც ათვლის წერტილი ამ ნაშრომისთვის არის - მოტივის თეორია.

ჯერ ერთი, მოტივი მთლიანად მოიცავს ნებისმიერ ლიტერატურულ ელემენტს, მეორეც, ის არის სემანტიკურ-სტრუქტურული კომპონენტი, რომელიც განსაზღვრავს ლიტერატურული ნაწარმოების შინაარსს, ნარაციულ სტრუქტურას, სიუჟეტს, პერსონაჟებს, დრო-სივრცულ ელემენტს.

მესამე, სემიოტიკური თვალსაზრისით, მოტივი ერთ-ერთი ძირითადი კომპონენტია ლიტერატურათმცოდნეობაში, თავისი სემანტიკით, რეპრეზენტაციით, სინტაგმატიკით, პარადიგმატიკით, პრაგმატიკით.

მეოთხე, მას გააჩნია დიქტომიური ბუნება და გამოდგება, როგორც სტრუქტურული ჰიპოთეზების, ძირითადი და არაძირითადი ინვარიანტების და ვარიაციების შესასწავლად. სტრუქტურალიზმმა, როგორც სკოლამ და მეთოდმა თავისი კანონზომიერებებით ჰუმანიტარული ცოდნა აიყვანა უფრო მაღალ, ახალ საფეხურზე.

მოცემული ნაშრომის აქტუალობა განსაზღვრა რამდენიმე ფაქტორმა, კერძოდ, თანატოლოგიური მოტივების პრობლემატიკამ და მისმა სტრუქტურულმა და სემიოტიკურმა ანალიზმმა.

თანატოლოგიური პრობლემების მხატვრულ ლიტერატურაში განსაზღვრისთვის აუცილებელია:

ლიტერატურისმცოდნეობითი თანატოლოგიის ადგილის განსაზღვრა თანამედროვე ჰუმანიტარულ მეცნიერებაში.

თანატოლოგიის, როგორც მეცნიერების ძირითადი ეტაპების ჩამოყალიბება.

ლიტერატურათმცოდნეობითი თანატოლოგიის ძირითადი მიზნების და ამოცანების, სტრუქტურის განსაზღვრა.

უკვე არსებულ თანატოლოგიურ კვლევებზე დაყრდნობით ტერმინოლოგიური აპარატისა და თანატოლოგიის თეორიული პრობლემების განსაზღვრა ლიტერატურაში.

თანატოლოგიური მოტივების შედარება სხვა ლიტერატურულ ელემენტებთან.

თანატოლოგიური მოტივების კლასიფიცირება.

სემანტიკის ფორმირების კანონზომიერება თანატოლოგიურ ელემენტებში და მის რეპრეზენტაციებში.

თანატოლოგიურ მოტივებსა და მხატვრულ ტექსტს, მკითხველსა და არქექტიპებს შორის არსებული კავშირების გაანალიზება.

თანატოლოგიური მოტივების სტრუქტურული მხარეების გამოყოფა, მათი როლის განსაზღვრა სემანტიკისა და პოეტიკის განვითარებაში.

თანატოლოგიური ელემენტების და სხვადასხვა მხატვრული პარადიგმების ურთიერთქმედების დახასიათება (ლიტერატურის გვარები, მხატვრული მეტყველება, პოეტიკის ტიპები, მიმართულებები, მხატვრული ტექსტის სტრუქტურა).

თანატოლოგიური ელემენტების გაფორმების ესთეტიკური ფორმების გამოვლინება განსხვავებული ესთეტიკური კატეგორიებით და მხატვრული მოდუსებით (რეალურისა და ირეალურის, ამალღებულისა და დაცემულის, ტრაგიკულის და კომიკურის, მშვენიერებისა და სიმახინჯის ...).

მითითება იმისა, თუ როგორ ახდენს თანატოლოგიური ელემენტი გავლენას მკითხველზე, ლიტერატურულ ყოფაზე და საზოგადოებაზე.

ერთი სიტყვით, ნაშრომის შესწავლის ობიექტია თანატოლოგიური მოტივების შემოსვლა მხატვრულ ლიტერატურაში, რომლებიც შეიძლება ასახულნი იყვნენ ნებისმიერი ელემენტებით: პრედიკატიული სტრუქტურებით, სემიოტიკური კომპონენტებით, თანატოლოგიური სემანტიკით.

ნაშრომში განსხვავებული ხერხებითა და მეთოდებით ხდება სხვადასხვა ამოცანის გადაჭრა, რომლის საფუძველიცაა სემიოტიკური მიდგომა, ტერმინოლოგია და მეთოდები, რომლებიც შეიმუშავეს სოსიურმა, ბარტმა, ლიუტმანმა....

თანატოლოგიური ელემენტები ჩვენ გვესახება, როგორც ნიშნები, რომელთაც გააჩნიათ სემანტიკური, სინტაქსური, პრაგმატული, პარადიგმული ასპექტები, შინარსისა და გამოსახვის გეგმა.

ჩვენს მიერ თანატოლოგიური მეთოდი განიხილება, როგორც მრავალპლანიანი სტრუქტურა, რომელიც დიოქრომულად აერთიანებს თავის თავში ინვარიანტს და მის ვარიაციებს, განსაზღვრულს და განმსაზღვრელს, პრედიკატებს, აქტანტებს და სირკონსტატებს.

თანატოლოგიური მოტივების, სტრუქტურის ანალიზი ჩართულია ნარატივში, სიუჟეტში, ტექსტში. მხატვრულ ნაწარმოებში თითოეულ კომპონენტს გააჩნია გარკვეული ფუნქცია და იკავებს გარკვეულ ადგილს ფუნქციონალური მიდგომით. თანატოლოგიური მიდგომა კი ერთ-ერთი ძირეულია ლიტერატურის თეორიაში, ის ტექსტის ანალიტიკური გაზრების ერთ-ერთი საშუალებაა. თანატოლოგიური ელემენტების ტიპოლოგიზაცია განსაზღვრავს მხატვრული ტექსტის შინაგან ლოგიკას. ამ მხრივ ძალიან საინტერესო იყო ლიტერატურათმცოდნეობითი თანატოლოგიის, როგორც მეთოდის ასახვა ჰოფმანის, ბახტინის, გადამერის შრომებში.

ქართულ სინამდვილეში თანატოლოგიური მოტივები და ელემენტები ყველაზე მეტად ტერენტი გრანელის შემოქმედებაშია გამოხატული, მისი „მემენტო მორი“, ეს თანატოლოგიური მანიფესტია გარკვეულწილად.

ტერენტი გრანელისთვის გრძნობად-მატერიალური სამყარო უხეში ფორმით ვლინდება და ეწინააღმდეგება ასტრალურ ყოფიერებას.

„მალა აფრენა მე მოვინდომე

რადგან მიწაზე სული არ იცდის“...

„ყოველ ღამეს მოაქვს ფიქრი სიკვდილზე და სიშორეზე..“

„ახლაც გარშემო სიჩუმე რეკავს,

როგორც ქალწულის მძიმე გოდება,

ო, სიყვითლეა, სიყვითლე ყველგან

და მეც სიკვდილი მიახლოვდება.

[ტ.გრანელი, 1988: 12-18-22].

ესთეტიკური გამოკვლევები საშუალებას გვამლევს განვსაზღვროთ მხატვრული ტექსტისა და არსებული რეალობის ურთიერთქმედება და გამომსახველობის პრობლემა ზოგიერთ მოტივში. მხატვრული ლიტერატურის დაყოფას მიმეტიკურ და ფანტასტიკურ ნაწილებად განსაზღვრავს, სწორედ რეალური და ირეალური თანატოლოგიური მოტივების თანაფარდობა. თანატოლოგიური მოტივების ცვალებადობა კი იმ იდეოლოგიური დისკურსებითაა განსაზღვრული, რომლებიც გავლენას ახდენენ ესთეტიკის სფეროსა და ისტორიის კომპრეტულ პერიოდებზე.

თანატოლოგიური მოტივები კონტექსტში აუცილებლად ერწყმიან სხვა კატეგორიებს: მდაბალს, ყოფითს, ყოველდღიურს, უმნიშვნელოს, შეზღუდულს... არასასიამოვნო თემებს, პერსონაჟებს და ქმედებებს. თანატოლოგიური მოტივის საჩვენებელი ტიპი კომიკური მოდუსი და მისი ნაირსახეობებია: სატირა, იუმორი, ირონია, პაროდია, გროტესკი... ზოგჯერ სიკვდილის ფენომენი ადამიანისა და საზოგადოებისთვის შეიძლება გახდეს დაცინვისა და ლუსტრაციის საბაზი. თანატოლოგიურ მოტივებს არ გააჩნიათ ეგზისტენციალური საწყისი, ამიტომ აუცილებელია აღვნიშნოთ, რომ მხატვრულ ტექსტებში თანატოლოგიური მოტივებისა და ესთეტიკური კატეგორიების ურთიერთქმედება ორხრივი და ურთიერთგანმსაზღვრელია. ერთი მხრივ, ესთეტიკური დისკურსები ლიტერატურულ ელემენტებს ამდიდრებენ გამოხატვის საშუალებებით, სპეციფიკური კონოტატიური სემანტიკით და ახდენენ მათ ადაპტირებას ამა თუ იმ ისტორიულ, იდეოლოგიურ თუ მხატვრულ პარადიგმებთან. მეორე მხრივ თანატოლოგიური მოტივები თვითონ ქმნიან განსაზღვრულ მხატვრულ მოდუსებს, ზემოქმედებენ კონკრეტულ ჟანრულ ფორმებზე, მათ ჩამოყალიბებასა და დაფუძნებაში.

თანამედროვე ლიტერატურათმცოდნეობაში თანატოლოგიის არსი ორმხრივია.

ის სამეცნიერო დისციპლინაა.

ობიექტურ-საგნობრივი სფერო, რომელსაც იკვლევს სწორედ ეს სამეცნიერო დისციპლინა - ჰუმანიტარული თანატოლოგიაა, მეცნიერება სიკვდილის ფენომენის

ზოგადკულტურულ გააზრებაზე, რომელიც იკვლევს მხატვრულ თანატოლოგიას მსოფლიო ლიტერატურაში.

ლიტერატურათმცოდნეობითი თანატოლოგია ჰუმანიტარული თანატოლოგიის ნაწილია, რომელსაც გააჩნია თავისი ამოცანები, სტრუქტურა, ტერმინოლოგიური აპარატი, მეთოდოლოგია, ისტორია და პერსპექტივები.

თანატოლოგიური ელემენტების სპეციფიკასთანაა დაკავშირებული კაცობრიობის გლობალური ეგზისტენციალური პრობლემები, რომლებიც ეძებენ სიკვდილის ფენომენის დამღევის გზას და ებრძვიან მისით გამოწვეულ შიშს.

თანატოლოგიური მოტივების გამოხატვა დამოკიდებულია ამა თუ იმ მხატვრული მოდუსის ესთეტიკურ კონტექსტზე. ამ თვალსაზრისით გამოიყოფა რეალური (მიმეტური) და ირეალური (ფანტასტიკური), რეპრეზენტაციები. წარმოიშობა კავშირები ეპიკურ და ტრაგიკულ თანატოლოგიურ ელემენტებს შორის. ლიტერატურის ისტორიაში არსებობს სიკვდილის გამოხატვის ამადლებული, იდილიური, კოიკური და ტრაგიკული ხერხები. მხატვრული მოდუსი გავლენას ახდენს თანატოლოგიური ელემენტების სხვადასხვა მხარეზე: პრაგმატულზე, სემანტიკურსა და სინტაქსურზე.

თანატოლოგიურ მოტივებს გააჩნიათ პრაგმატული თვისებები და ნაწარმოებთა კონტექსტთან ერთიანობაში ზემოქმედებენ მკითხველის ესთეტიკაზე და გარკვეულწილად ადამიანთა სოციალურ ქცევაზეც.

კულტურას და ლიტერატურაში განსაკუთრებული ფენომენია მწერლის სიკვდილი, როგორც მემორიალური ტექსტების მაპროვაცირებელი მოვლენა, რომლის დროსაც იცვლება მხატვრული პარადიგმები.

თანამედროვე მეცნიერება სიკვდილზე (თანატოლოგია) დისციპლინათშორისი და მოცულობითია. ადამიანის სიკვდილი იმდენად საიდუმლოებრივია, რომ მისი შესწავლისას პრიორიტეტული არასაბუნებისმეტყველო მეცნიერებები, არამედ ჰუმანიტარული დისციპლინებია, რომლებიც მუდმივად სწავლობენ ირაციონალური და ირეალური ხასიათის პრობლემებს, მათ შორის ლიტერატურათმცოდნეობაშიც.

ლიტერატურა:

1. ლ.ფევრე. კონგნიტური ლინგვისტიკა, მოსკოვი, 1991
2. ი.სტეპანოვი. ლიტერატურულ - სასაუბრო ლექსიკონი, მოსკოვი, 1997
3. სიტყვებისა და მოტივების განმარტებითი ლექსიკონი, თბილისი, 2008
4. ტ.გრანელი. რჩეული, თბილისი, 1988

THANATOLOGICAL MOTIFS IN FICTION

Maia Kardava

Doctor of Philology, Shota Meskhia State Teaching
University of Zugdidi, Associate Professor
E-mail: kardavamaiko47@gmail.com

*Presented by the Institute of Georgian Language and Literature named after Professor
Otar Churgulia of the Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences*

Abstract. Even the wisest and brightest minds are broken when faced with death. No scientific degree or professional certificate can guarantee that we will be able to talk about death openly, delicately, without fear. In science today, we see two different but interdependent processes that develop and enrich human knowledge. There was a differentiation of literature and science, which started in the 19th century with positivism. Today, a modern researcher researches and works in one or more fields and is interested in several objects of research. Since the second half of the 20th century, the integration of scientific knowledge has been taking place, the inter-disciplinary ties have been strengthened. Natural science studies rely on philosophical foundations, looking for existential subtexts, while humanities strive for precision and the formulation of laws. The horizon of knowledge is limitless, but we can stop at the circle that is the most important for humanity. For example, a French historian wrote: "It is enough to study only a few terms that have influenced European life" (Fevre, 1991: 239). What topics and terms, constants and concepts, stories and motives are these? These persistent thoughts, the cornerstones of human mentality, which have been transformed over the centuries: "Man", "Life", "Death", "World", "Time"... Many of them are already the subject of study of anthropology, aesthetics, cultology, sociology. This work is dedicated to one of these topics - "death" and one of the disciplines - thanatology.

Keywords: *Thanatology, thanatological literary studies, semiotics, Terenti Granelli, existentialism.*

წერილები გიორგი დადიანისა დიმიტრი ყიფიანისადმი

ლალი ჭითანავა

ფილოლოგიის დოქტორი, დადიანების სასახლეთა
ისტორიულ-არქიტექტურული მუზეუმის
ფონდების მცველი, შოთა მესხიას ზუგდიდის
სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი, პროფესორი
E-mail: lali.chitanava@gmail.com

*წარმოადგინა ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის პროფესორ ოთარ
ჭურღულიას სახელობის ქართული ენისა და ლიტერატურის ინსტიტუტმა*

აბსტრაქტი. დადიანთა საგვარეულოში დიდი ნიკო დადიანის ოჯახი უდიდესი ღვაწლისა და დიდების მატარებელია, არა მარტო წინაპრები, არამედ შთამომავლებიც სხვადასხვა პერიოდში მნიშვნელოვან კულტურულ ამინდს ქმნიდნენ საზოგადოებაში. მათ შორის გამორჩეულია მისი ვაჟი გიორგი დადიანი, რომელსაც ძლევამოსილი ბაბუის, რუხის ომის მონაწილისა და ბესარიონ გაბაშვილის მიერ შექმნილი სარდალის გიორგი ოტიას ძე დადიანის პატივსაცემად დაარქვეს ეს სახელი. რაც შეეხება გიორგი დადიანს, რომელსაც სახელოვანი ბაბუის პატივსაცემად შეარქვეს ეს სახელი, მამის სიცოცხლეშივე აქტიური საზოგადო და პოლიტიკური მოღვაწე გახდა. 1821 წელს აფხაზეთში პოლკოვნიკ გორჩაკოვის ექსპედიციის დროს თავი ისახელა, რის გამოც მან პოდპორუჩიკის ჩინი მიიღო. გიორგი მთელი თავისი მოღვაწეობით სრულ ოპოზიციაში ედგა სამეგრელოს მთავარს, დავით დადიანს. მას თავისი კონცეფცია ჰქონდა ქვეყნის და მამულის მოწყობისა და ამის გამოც ვერ თანხმდებოდა მთავართან. იგი იყო საოცრად ეროვნული პიროვნება, მიმდევარი ძირძველი ტრადიციებისა, ოცნებობდა, თუ როდის გადაიქცეოდა რუსეთის დიდმპყრობელობა სხვანაირად, ან საერთოდ როდის დაეხსნებოდნენ საქართველოს, რომ უფრო თავისუფალი და ლაღი მომავალი ჰქონოდა ქართველ ერს. გიორგი დადიანს დიდი ავტორიტეტი ჰქონდა აფხაზეთში. მის ერთ სიტყვას მთელი ძალაუფლების შეცვლა შეეძლო, ამიტომაც მის წინაშე დიდ პატივისცემასა და მოწიწებას გამოხატავდნენ არამარტო სამთავროს

წარმომადგენლები, არამედ ცნობილი საზოგადო მოღვაწეებიც და მათ შორის დიმიტრი ყიფიანი. ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცულია გიორგი დადიანის წერილები დიმიტრი ყიფიანისადმი მიმართული, სადაც საოცარი სიყვარული, ღია ურთიერთობა, პატივისცემა და ერთგულებაა გამოხატული.

საკვანძო სიტყვები: ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, ნიკო დადიანი, გიორგი დადიანი, დიმიტრი ყიფიანი, წერილები, დადიანების სასახლე.

დადიანთა საგვარეულოში დიდი ნიკო დადიანის ოჯახი უდიდესი ღვაწლისა და დიდების მატარებელია, რომლის შთამომავლები სხვადასხვა პერიოდში მნიშვნელოვან კულტურულ ამინდს ქმნიდნენ საზოგადოებაში. წინაპრებიც ღირსეულები იყვნენ, კერძოდ, დიდი ნიკოს მამა გიორგი ოტას ძე დადიანი იყო სამეგრელოს მთავრის კაცია II-ის ძმა, ბეჟან დადიანის შვილიშვილი და ბიძა გრიგოლ დადიანისა, აგრეთვე ძმა ანტონ ჭყონდიდელ მიტროპოლიტისა. კაცია II თავის სიგელებში არაერთხელ იხსენიებს გიორგის, როგორც თავის „სასურველ და საყვარელ ძმას“ [2, 177]. გიორგი ახლო ურთიერთობაში იყო თავის ძმისწულთან, ოდიშის მთავარ გრიგოლ დადიანთან, მისი საიმედო მრჩეველი, სამთავრო საქმის გამგებელი და მხარდამჭერი გახლდათ. გიორგი ბატონიშვილი იყო რუხის ომის (1779 წ.) აქტიური მონაწილე, ამ ომში მონაწილე პოეტის, ბესარიონ გაბაშვილისგან პირველად შექცეული სარდალი:

„... გიორგისაგან განხლეთა კაცთა იდგა სისხლის ტლაპანი,
და მისძახდიან: „თქვენცა იცით, ასე გვწრთნიდნენ მამა-პაპანი!
შური შეჭამს გიორგისი, ძმისა დადიანის ძისი,
თუმცა-ვკადრებ - ტანად მქისი, საქმით ღმერთის შესატყვისი,
მარდი, სწრაფი, მკვრელი ხმლისა და გამკვეთიკა ალმასისი,
და სახით ამო, საწადისი და სახეით მხედრობს ისი!“ [1, 34-35].

სამთავრო კარზე გიორგი დადიანს ოდიშის სარდლის თანამდებობა ეჭირა და ღირსეული პატივითა და გავლენით სარგებლობდა [6, 184-185]. მისი მეუღლე იყო აბაშიძის ასული მარიამი (დედა დიდი ნიკო დადიანისა). მათი საცხოვრებელი ადგილები იყო სოფელი ნოჯიხევი, სადაც ჰქონდათ სასახლე, ნოლა - „სასახლე-

პალატი“, ციხე-სიმაგრით; კურზუ, აგრეთვე, „სასახლით“ - აქ იყო მათი საზაფხულო რეზიდენცია; ჭკადუაში, აქაც ჰქონდათ სასახლე, საზამთრო ადგილსამყოფელი რიყეში, მათი მამულები იყო აგრეთვე ნაფიჩხუ და ოჩხომური [4, 188]. შემდგომ მოგვიანებით გრიგოლ დადიანმა ბიძას უბოძა „გიორგი ახვლედიანისეული ინჩხურის სასახლე“ [7, №1143]. გიორგი დადიანი გარდაიცვალა ზოგიშს (ლეჩხუმი) 1799 წელს 15 დეკემბერს. დაკრძალულია მარტვილის მონასტერში, სადაც იყო დადიანთა მამა-პაპისეული საძვალე. მისი გარდაცვალების შემდეგ მთელი სამფლობელო გადავიდა მემკვიდრის, ნიკო (ნიკოლოზ) დადიანის ხელში, რომელიც დაიბადა 1780 წელს, ჭკადუაში და იყო თავისი დროისათვის შესაფერისად განსწავლული და განათლებული პიროვნება. პირველდაწყებითი განათლება მას, ისე როგორც ბიძამისს, ანტონ ჭყონდიდელ-მიტროპოლიტს, მიღებული ჰქონდა მარტვილის მონასტერში, რჩეული ბერებისა და კათოლიკური სარწმუნოების მქადაგებელი „ფრანგი მისიონერი ბერების ხელმძღვანელობით“ [8, 5-7], ამიტომაც მან ჩინებულად იცოდა საეკლესიო მწერლობა, ისტორია, ფილოსოფია, პოლიტიკა, დიპლომატია. კარგი მცოდნე იყო ქართულ-რუსულ-აფხაზური და თურქული ენებისა [8, 5]. ნიკო ბატონიშვილს სამთავრო კარზე მაღალი თანამდებობები ეჭირა. იყო ოდიშის სარდალი და მსაჯულთუხუცესი. მასვე ჰქონდა მინდობილი ლეჩხუმის სარდალ-მოურაობაც (ოდიშის სარდალისა და მსაჯულთუხუცესის თანმდებობები მან მამის გარდაცვალებისთანავე მიიღო და ჰქონდა სიკვდილამდე, 1834 წლამდე), ხოლო ლეჩხუმის სარდალ-მოურავად იხსენიება იგი 1812, 1819, 1821, 1827 წლების საბუთებში.

რაც შეეხება გიორგი დადიანს, რომელსაც სახელოვანი ბაბუის პატივსაცემად შეარქვეს ეს სახელი, მამის სიცოცხლეშივე აქტიური საზოგადო და პოლიტიკური მოღვაწე გახდა. 1821 წელს აფხაზეთში პოლკოვნიკ გორჩაკოვის ექსპედიციის დროს თავი ისახელა, რის გამოც მან პოდპორუჩიკის ჩინი მიიღო [4, 211., 3, ხწ.8]. გიორგი მთელი თავისი მოღვაწეობით სრულ ოპოზიციას ედგა სამეგრელოს მთავარს, დავით დადიანს. მას თავისი კონცეფცია ჰქონდა ქვეყნის და მამულის მოწყობისა და ამის გამოც ვერ თანხმდებოდა მთავართან. იგი იყო საოცრად ეროვნული პიროვნება, მიმდევარი ძირძველი ტრადიციებისა და ვერ ეპატიებინა დავითისთვის რუსეთისაკენ ლტოლვა. გიორგი ოცნებობდა, თუ როდის გარდაიქცეოდა რუსეთის

დიდმპყრობელობა სხვანაირად ან საერთოდ როდის დაეხსნებოდნენ საქართველოს, რომ უფრო თავისუფალი და ლაღი მომავალი ჰქონოდა ქართველ ერს. არც დავით დადიანი ფარავდა თავის შიშს გიორგის წინაშე, ხედავდა მის ავტორიტეტს და ამიტომ თავისი ძმისადმი, გენერალ გრიგოლ დადიანისადმი მიწერილ არა ერთ წერილში გამოხატავდა გულისტკივილს და ამასთანავე, შეფარულ შიშსაც, ხშირად ტყუილსაც კი აბრალებდა, თითქოს გიორგის დადიანობა ნდომებოდა, მაგრამ ცხადია, ეს აბსურდი იყო. გიორგის, სახელოვანი მამის შვილს, დადიანობა კი არ ამოძრავებდა, არამედ ჰქონდა უდიდესი სურვილი ქართველი ერის თავისუფლებისა და ილიას ლელთ ღუნისასი არ იყოს, „ჩვენი თავი ჩვენადვე გვეყუდნესო“, სწორედ გიორგის პოლიტიკურ კონცეფციას პირდაპირ შეესადაგებოდა.

გიორგი დადიანს დიდი ავტორიტეტი ჰქონდა აფხაზეთში. მის ერთ სიტყვას მთელი ძალაუფლების შეცვლა შეეძლო, ამიტომაც წერდა დავითი თავის ძმას: - „გიორგი აფხაზეთში რევს მიხაილს და ბუნტობს აფხაზეთი, ქედ-ფიცხობს ჩემზე...“ [5, 78]. ორი წლის შემდეგ ისევ აღშფოთებული დავითი ატყობინებს თავის ძმას: - „ჩიჩუები ერთიანად აბუნტდნენ, რასაკვირველია გიორგი ნიკოს შვილი შუაში ურევია და დიდი აყალ-მაყალია სამეგრელოში...“ [5, 78-79]. გარდაცვალებამდე ორი თვით ადრე დავით დადიანი ისევ ატყობინებდა თავის ძმას: - „... მივიღე ცნობა რ(ომე)ლ ნიკოს ძეთა თ(ავა)დი გიორგი და პეტრე დადიანოვებთ აქვთ თურმე საიდუმლოდ გაგზავნა კაცებისა აფხაზეთში და საქმობა რაიმე, რომელთანა მე პირთათანა და საერთოდაც იხმიანებენ წინააღმდეგ [5, 80]. ასევე სთხოვს, რომ გიორგი დადიანს კვალში ჩაუდგეს და არ გაძლიერდეს შეთქმულება. ზემოთ აღნიშნული ნაწყვეტებიდან ცხადია რაოდენი ავტორიტეტის მქონე ფეოდალი იყო გიორგი, რომლის განდგომა მთავარისგან დიდ განხეთქილებას იწვევდა სამეგრელოს არამარტო მმართველ წრეებში, არამედ მთლიანად სამთავროს მართვა-გამგეობაში. გარეგნულად მშვიდი გიორგი, თავისი შვილების სიამაყე, ერთგული და თავმდაბალი ფეოდალის სახეს ინარჩუნებდა. ის იყო სულით ხორცამდე თავისუფალი, დამოუკიდებელი პიროვნება და როგორც არა ერთხელ აღვნიშნეთ, ვერ ჰგუობდა სამთავროს მხრიდან, სამეგრელოს რუსეთთან შეერთების ტენდენციას, თუმცა ამის გარდაუვალობასაც გრძნობდა და ეს იწვევდა საკუთარ

თვითან პროტესტის შეგრძნებას. ამის დასტურია ისიც, რომ მას თავისი შვილები რუსთა ხელმწიფის სამსახურში არ შეჰყავდა.

გიორგი დადიანს, როგორც უაღრესად საინტერესო ფიგურას, ფრიად განათლებულსა და მახვილი გონების პატრონს, ახლო ურთიერთობა და მეგობრობა აკავშირებდა გიორგი ერისთავთან, დიმიტრი ყიფიანთან და სხვა ქართველ საზოგადო მოღვაწეებთან. მას ყველაფერი აინტერესებდა, რაც ქართულ კულტურას, ისტორიას თუ ლიტერატურას შეეხებოდა. ეს ბუნებრივიცაა, ვინაიდან მისი შვილები, დავითი და კოწია, ლიტერატორები იყვნენ და მშვენიერ ნაწარმოებებსაც თხზავდნენ. ხელნაწერთა ინსტიტუტში, დიმიტრი ყიფიანის ფონდში დაცულია ოთხი წერილი, რომელიც არის გამოხატულება იმ დიდი სიყვარულისა და მოწიწებისა, რომელიც აკავშირებდა ამ ბოხოქარ და მუდამ მეზრდოლ ფეოდალს დიმიტრი ყიფიანთან. შემოგთავაზებთ ოთხივე წერილს სრულად:

1. „თქუწნო აღმატებულეზავ

დიმიტრი იოანეს ძევ!

მოგილოცავ ქ(რისტეს აღდგომას /ღმერთმან მრავლის მომავ/ალს შეგასწროს შენის სიყვარულითა, გარდა ამისა ვიცი მე მიკითხავ და ღვთის მადლით მშვიდობით ვარ, სხვათა შორის ჩემს ქლს მაიას ვამზითუებ და ჩვენის ქვეყნის ჩვეულებისამებრ არ დამიტუებთ უცნობელს. თქუენ ჩემსა საკუთარსა მეგობარსა და გთხოვთ შემაწიოთ სათუნები, რასაზედა ვიქნები მარადის მზა ნაცვალის სიამოვნების თქუენის ჩემდამი მეგობრობისა.

მეგობარი შენი გიორგი დადიანი

ჩყიე-ს წ-სა, იბ-ს აპრილი.

ს. ჭკადუაში“ [9, 1119]

2. „ძვირფასო მეგობარო

დიმიტრი იოანეს ძევ!

შენგან ბარათის მიღებას მისთვის უფრო ვეშურებოდი, რომ მეგონა თუ შენს ადრე მეგრელიაში გამოსვლას მახარებდა, მაგრამ ამ ჩემს მოლოდინების გამართლებას ვერ ვხედავ იმ ბარათში მოკლედ დართოსთის რამდენის საქმეებისა გამო მსურდა შენთან მოლაპარაკება, იმათ ასე მთლიანად ვერ მოგწერ და ვსწუხვარ,

რომ შემთხვევამ არ მომცა მომეთმინა სანამ შენს ხილვას არ ვედირებოდი. სამ გზის მიხედვით მომწერა მისი ჯალაბოზა და სამივე გზის დამიბარა. შენს კარგად იფიქრებ, რა ზომამდის მწუხარე ვარ ახლამდისაც, რომ ვერ ვწერდი, თორემ ამას იქეთ დაგვიანება ჩემი აქაურს საჭიროებას ვერ შევადარე, უფრო მისთვის, სადაც შენ მყავხარ საქმე არ წახდება - მე ამას თუმცა მოკლედ გწერ შენ დიდად იგულისხმებ. ჩუენში საქმე სავანებელი, რაც არის ჯერ კიდევ სუსტია და დაუცხრომლობისა გამო ფიქრობს, ვითომც განძლიერებს, ამისთვის შენი ერთი გამოსვლა დიდად საჭიროა და გთხოვთ გულს მოდგინებით შეიხვედროთ ისრეთ მგზავრობა, რომ ჩემს მაგივრად დატოვებული შენთან მომხსენებლად პეტრე ჩემი ძმა, ბახვა ფაღვა და დავით, ჩემი შვილი გახტენ ღირსნი შენი ნახვის და მათგანი, რა საკვირველია პეტრე ყოველსავეს განმართებით მოგახსენებთ.

სიკვდილამდი შენი გიორგი დადიანი 15 ნოემბერი 1863

ს. ნოლა“ [9, 1117]

3. „გულით საყუარელო მეგობარო

დიმიტრი იოანეს ძე!

ღმერთს ვმადლობ და კვალად ვსთხოვ მხიარულებით მიემთხუდეთ მრავალთა მომავალსთა ამა დღესასწაულსა - მე გიახელი სენაკიდან შინ შობის წინა დღეს ღ(ვ)თის მადლით მშვიდლობით, თუმცა ცოტათ ხველამ მომინდომა მარა ვერ შემაწუხა. წასვლას ვაპირებ ახალ წლის მეორე დღეს ოჩამჩირეს და იმედი მაქვს გამოგიარო და გნახო - ჩემმა სახლობამ დიდის პატივისცემით და ერთგულებით მოკითხვა მოგახსენათ.

მარად შენი სიამოვნების მოყუარელო გიორგი ნიკოს ძე დადიანი

26 დეკემბერი 1862“ [9, 1115]

4. „სარწმუნო მეგობარს

დიმიტრი იოანეს ძე ყიფიანს!

დიდად ვსწუხვარ, რომ დიდმა ხანმა გავლო, რაც არ მქონია ბედნიერება შენის პირდაპირ ნახვისა და არც თქვენის ბარათის. ყოვლის თთუშიდ მოდის მეგრელიაში თქვენგან ქაღალდი და ჩემი არც ერთი არ არის, მე თუ მემდური წიგნის

მოუწერლობას, როგორც იცი ჩემი მდივნობა, ძლიერ მეზარება წერა და ამით მართალი ვარ შენთან ღმერთსაც ვსთხოვ მალე გნახო და მანემ მოგიგონებდე შენის ნაწერით.

მარად შენი გიორგი ნიკოს ძე დადიანი 9 აგვისტო, 1864

ლექსუმი“ [9, 1118]

ამრიგად, ეს წერილები 1862-1865 წლებშია დაწერილი და ნათელია თუ რა დიდი სიყვარული და ნდობა სუფევდა ამ ორ ადამიანს შორის. თვითონ დიმიტრი ყიფიანი ერთ-ერთ თავის მოხსენებაში გიორგის წერს: „ეს კაცი შუა ხნისაა, მას საუცხოო კეთილშობილი და ჭკვიანი გარეგნობა აქვს, ქართულს ლაპარაკობს მჭერმეტყველურად და ძველებური დახვეწილი ზრდილობის პატრონია“ [9, 1118]. სამწუხაროდ დიმიტრი ყიფიანის მიერ მოწერილი წერილები გიორგისადმი ჩვენ არ მოგვეპოვება. ამაზე იმის თქმა შეგვიძლია მხოლოდ, რომ გიორგი დადიანის წერილები და პირადი ქონება მემკვიდრეობით მისი გარდაცვალების შემდეგ გადავიდა მისი უფროსი ვაჟის დავით დადიანის-ნოღელის მფლობელობაში. ცნობილია ისიც, რომ დავით ნოღელმა სიცოცხლის ბოლო წლებში უამრავი თავისი ნაწერი გაანადგურა, სავარაუდებელია განადგურებულთა შორის იყო დიმიტრი ყიფიანის წერილებიც [10, 124].

გიორგი დადიანს საზოგადოება იცნობდა, როგორც იმ დროის კვალობაზე განათლებულ და ნაკითხ კაცს, რომელსაც უყვარდა წაკითხულზე უსასრულოდ მსჯელობა, ამაში მჭერმეტყველებაც უწყობდა ხელს. იგი არ იყო შემოფარგლული მარტო ქართული ლიტერატურით, არამედ ძლიერ დაინტერესებული იყო რუსული და უცხოური მწერლობითაც. ამაში მას ეხმარებოდა მამისეული უმდიდრესი ბიბლიოთეკა, რომლითაც იკვებებოდნენ მისი შვილებიც. მიუხედავად იმისა, რომ იგი იყო ერთ-ერთი დიდი მებატონე, გლეხების მხრიდან სიყვარულით სარგებლობდა, მისი სახით გლეხი მფარველს პოულობდა.

გიორგის მეუღლე იყო სვანეთის მთავრის ისმაილ დადეშქელიანის ასული, მარიამი. დიდად განათლებული და ზრდილობით აღსავსე პიროვნება, თავმდაბალი და უზადო კეთილშობილი, გაჭირვებულთა შემწე და შვილების

ბრწყინვალედ აღმზრდელი. გიორგის და მარიამს დავითის გარდა ჰყავდათ ვაჟი კოწია და ქალიშვილები - ალექსანდრა და მაია.

ლიტერატურა:

1. ბ. გაბაშვილი, რუხის ბრძოლა, თბზ. ა. ბარამიძისა და ვ. თოფურიას რედაქციით. თბ. 1962
2. დასავლეთ საქართველოს საეკლესიო საბუთები, II, თბ., 1921
3. დადიანების სასახლეთა ისტორიულ-აქრიტექტურული მუზეუმი, ნიკო დადიანის „ქართველთ ცხოვრება“, ხელნაწერი. ზსიემ / ხწ. 8
4. ნიკო დადიანი, ქართველთ ცხოვრება. თბ. 1962
5. ი. მეუნარგია, სამეგრელო დავით დადიანის დროს. თბ. 1939
6. ი. მეუნარგია, ქართველი მწერლები, ნ. II. თბ. 1957
7. ქუთაისის ისტორიული მუზეუმის საბუთები. ქიმ / N1143
8. გ. ჭყონდიდელი, ქადაგებანი. ქუთაისი 1898
9. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, დიმიტრი ყიფიანის ფონდი, 1115, 1117-1119
10. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, საქმე 42, ფ. 124

LETTERS OF GIORGI DADIANI TO DIMITRI KIFIANI

Lali Chitanava

Doctor of Philology, Dadiani Palaces Historical and
Architectural Museum, Shota Meskhia State Teaching
University of Zugdidi, Professor
E-mail: lali.chitanava@gmail.com

*Presented by the Institute of Georgian Language and Literature named after Professor
Otar Churgulia of the Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences*

Abstract. In the family of Dadiani, the great Niko Dadiani family is the bearer of great achievements and fame, not only the ancestors, but also the descendants created an important cultural climate in the society in different periods. Among them, his son Giorgi Dadiani stands out, who was named in honor of his powerful grandfather, a participant in the Gray War and a commander praised by Besarion Gabashvili, Giorgi Otias dze Dadiani. As for Giorgi Dadiani, who was given this name in honor of his famous grandfather, he became an active public and political figure during his father's lifetime. In 1821, he distinguished himself during Colonel Gorchakov's expedition to Abkhazia, which is why he received the rank of Podporuchiki. Throughout his career, Giorgi was in complete opposition to the head of Samegrelo, Davit Dadiani. He had his own concept of arranging the country and the estate, and because of that he could not agree with the chief. He was an amazingly national person, a follower of indigenous traditions, he dreamed of when the great conquest of Russia would change in a different way or when Georgia would be opened in general, so that the Georgian nation would have a freer and more pleasant future. Giorgi Dadiani had great authority in Abkhazia. His one word could change the whole power, that's why not only the representatives of the princely state showed great respect and awe to him, but also famous public figures and among them Dimitri Kifiani, the letters of Giorgi Dadiani addressed to Dimitri Kifiani are preserved in the National Manuscript Center, where amazing love, open relationship, respect and loyalty are expressed.

Keywords: *National Center of Manuscripts, Niko Dadiani, Giorgi Dadiani, Dimitri Kifiani, letters, Dadiani Palace.*

“IVIRON OF ATHOS” – THE OBJECT OF CONFLICT BETWEEN RUSSIAN AND GREEK CHURCHES AND THE STRUGGLE OF GEORGIANS FOR PRESERVATION OF IVIRON (XIX CENTURY)

Ketevan Pavliashvili

Doctor of Historical Sciences, Academician of the
Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences, Director of
Institute of Religious Studies of the Tskhum-Abkhazian
Academy of Sciences, St. King Tamar University of
Patriarchate of Georgia, Professor
E-mail: ketevan.pavliashvili@yahoo.com

*Presented by the Institute of Religious Studies of the Tskhum-Abkhazian Academy of
Sciences*

Abstract. Since the Middle Ages, Georgia was in a very close political-cultural cooperation with Byzantium, what made Georgia to be in touch with the world’s Christian center of that time - Constantinople. The manifestation of this relationship was “Iviron” of Athos [Khintibidze, 1969:27-31]. From the end of 18th century, religious-political interests of Greece and Russia had collided and “Iviron” of Athos became the subject of these interests. From the beginning of 19th century, for Russia, “Iviron” would had become a guide of Russian Orthodoxy, its cultural and political orientation in Europe.

During the Russian tsarism in Georgia, Georgian Church used to experience the most difficult processes: the abolition of autocephaly, the struggle with national self-consciousness, russification of churches and monasteries. In such circumstances, Georgian cultural centers abroad appeared in a difficult situation. From the beginning of 19th century, Georgian monasteries found themselves under pressure of Greek clergy and “Iviron” as well faced a danger from the latter. Greek and Russian Churches both began striving for incorporation of “Iviron” to them, so confrontation between them became critical. In the end, Greek Church won this “battle”. Throughout the 19th century, both sides were trying to gain control over “Iviron” using different meth, in the second half of 19th century, the struggle of the fathers of “Iviron” for the restoration of the rights over Georgian monastery on Mount Athos took place against the background of the political-religious aggression of the Russian Empire, what was really a struggle between the churches of Greece and Russia. Its first stage ended with the victory of Russia; Russia took away “Iviron” from Greeks. With the above, Russia has solved two

problems simultaneously: 1. “sheltered” Georgian monks, persecuted by Greeks and enrolled them in “Rusik” brotherhood; 2. established the so-called “New Athos” In Abkhazia, thereby strengthening its positions in the Caucasus. At the beginning of 20th century, the situation changed radically due to Russian February Revolution; the Menshevik government of Georgia did not have enough strength to return “Ivion”; And, if before, Greek clergy was not able to fully master “Ivion”, the current unrest in Russia gave them the opportunity to gain full domination over the monastery, what they did without wasting time as soon as the last Georgian monk of “Ivion” died.

Keywords: *“Ivion”, Monastery, Russia, Holy Mount Athos, “Rusik”.*

Historically, Georgian cloister – “Ivion” used to play a great role in Christianization of Russian principalities (XI century). From the time of establishing of centralized Russian State (XV century), it became an object of political and religious interests of the latter, what collided with that time interests of Greece and became a subject of intense controversy between these two entities [Pavliashvili, 2008:417-421; Natroev, 1910:12-14].

Since the Middle Ages, Georgia was in a very close political-cultural cooperation with Byzantium, what made Georgia to be in touch with the world’s Christian center of that time - Constantinople. The manifestation of this relationship was “Ivion” of Athos [Khintibidze, 1969:27-31]. From the end of 18th century, religious-political interests of Greece and Russia had collided and “Ivion” of Athos became the subject of these interests. From the beginning of 19th century, for Russia, “Ivion” would had become a guide of Russian Orthodoxy, its cultural and political orientation in Europe [Uspenski, 1892:110-116; Russki, 1886:7-11].

During the Russian tsarism in Georgia, Georgian Church used to experience the most difficult processes: the abolition of autocephaly, the struggle with national self-consciousness, russification of churches and monasteries. In such circumstances, Georgian cultural centers abroad appeared in a difficult situation. From the beginning of 19th century, Georgian monasteries found themselves under pressure of Greek clergy and “Ivion” as well faced a danger from the latter. Greek and Russian Churches both began striving for incorporation of “Ivion” to them, so confrontation between them became critical. In the end, Greek Church won this “battle”. Throughout the 19th century, both sides were trying to gain control over “Ivion” using different methods [Pavliashvili, 2008:710].

Immediately after gaining domination over Georgia, Russia was trying to acquire an international image of the “protector” of Georgian churches and monasteries, including “Ivion”; however, due to the ongoing tension in the Caucasus and the Middle East in 1960s-

1960s (the struggle of the Caucasian mountaineers against Russian domination, under the leadership of Shamil) it had no time for “Iviron”, and this opportunity was being seized by Greek monks, who were trying their best to gain domination over Georgian cloister. Initially, they demoted clerical ranks of Georgian clergy and changed the typicon of the monastery; next, Georgian monks have been completely expelled from the monastery, with only the Church named after the Mother of God left to them. After this event, Georgians actually lost their authority over the monastery, but legally they were still considered the owners of “Iviron”, and Greeks were fighting to deprive Georgians from this right as well. The exiled Ivirionians found refuge in the cell of St. Elia; They were left with the right to a small part of the monastery's income and to conduct religious services in the church of Portaitissa. In 60s of the 19th century, Georgian monks came up with the idea of establishing a new monastery, which brought the Georgian-Greek conflict into a new phase and gave it the most acute character. Russia immediately joined this battle. Greek Church was well aware of Russia's religious policy towards Georgian Church, its interest in Georgian monasteries abroad and on domination of Eastern Christian world in general. It was from this time that the struggle between Greek and Russian churches began, what was revealed in the conflict of 50s of XIX century, when number of Russian monks in “Rusik” (the Russian monastery of St. Panteleimon on Athos) increased significantly. Russian monastery was ideologically and financially being supported by influential state officials and businessmen. It should be noted that Russian monks from Athos were trying to get support from the exiled Georgian nuns, deepening religious-political cooperation with them. Georgian monk Hilarion, the archimandrite of St. George monastery, who had a connection with a superior of “Rusik” - Father Hieronymus, was particularly active in this regard [Pavliashvili, 2008:375-378; Natroev, 1913:120-124].

Russian politics on Athos is divided in two periods: the first period covers 70s of the 19th century, characterized by difficult internal and external events for the Russian Empire. The results of Russian-Turkish war (1877-1878) also affected the religious realm, what developed into the so-called “Greek-Russian Panteleimon Trial”. This struggle moved to the Patriarchate of Constantinople and was being actively discussed in the church councils of Constantinople. Russian orientation of “Iviron” was of great importance in ending this process in favor of Russia, for which the Russian bishops of Athos not spared themselves. In 1875, the superior of “Rusik”, Hieronymus, was informing a monk Macarius, sent to Constantinople to attend the “Panteleimon Trial”, that “Iverians” were on their (Russians) side. For Georgians, who were needy on Athos, financial assistance was given in exchange for Russian orientation. In addition, it was “Rusik” that provided financial assistance to Georgians in the construction of a new monastery on Mount Athos [Velikaia, 2002:7800-792].

From 80s of 19th century, Russia's policy towards “Ivion” has changed. The completion of “Panteleimon Trial” in favor of Russia cleared the way for Russia for the possession of “Ivion”. Simultaneously, Russia is starting to build a new Athos Lavra on the site of the Simon the Canaanite Monastery in order to put down roots in Abkhazia and to defend itself from a new aggression of Greeks on Mount Athos. The new monastery was supposed to function as a branch of Athos “Rusik” in the Caucasus; That is why it was called “New Athos” [Kaliga, 1897:161-168; Kostomorov, 1992:342-347; Sbornik, 1847:237-240].

Despite the difficult political circumstances, Georgian clergy of “Ivion” did not stop fighting for returning the legal right over the monastery. Georgian society was also actively involved in this struggle, among which the great figures of the second half of 19th century have been distinguished by their special activity - father Benedict (Barkalaya), the superior of the Lavra named after John the Theologian and priest Mikheil Sabinin [Pavliashvili, 2008:123-127].

Father Benedict (Vakhtang (Vakha) Barkalaya) became acquainted with Georgian monks of Athos in 50s of 19th century, while participating in the expedition of Russian army there. He was ordained by Gabriel (Kikodze), the bishop of Imereti. Father Benedict set the same goal of restoring the monastery of John the Theologian on Mount Athos, what was supported by Georgian community. In 1869, with the donations (3,000 rubles) collected in Western Georgia, Father Benedict together with 12 Georgian monks from Athos started the hardest fight for the permission to build a new Lavra. The activation of Georgians on Athos was followed by harassment from the side of Greek monks. According to historical sources, in 80s, only three monks out of 40 monks remained in “Ivion”: 80-year-old schema monk Bessarion (Kikodze), 65-year-old Christopher (Akhvlediani), brother of Gaenati monastery archimandrite and 65-year-old schema monk Grigol (Ratiani). Donations issued for their help had been appropriated by Greek monks. When Greeks claimed the newly built monastery, Georgian monks became even more active. Benedict, the superior of the monastery, appealed to Russian ambassador in Constantinople and to Georgian community for help. On May 22, 1879, the assembly of nobles of Kutaisi province decided to appeal to Russian government to return “Ivion” to Georgian brotherhood. A similar decision was made by the meeting of Tbilisi nobility. The Ministry of Foreign Affairs of the Empire did not satisfy the request of Georgian nobility, referring to the fact that it could no longer provide official patronage for monks and citizens of the Empire working abroad [newspaper Droeba, 1882, 1884, 1886, 1891, 1896, 1902, 1904]. Ambassador of Constantinople Novikov called Georgian monks to cooperate with Greeks and to give part of the donations made for the construction of the monastery of John the Theologian to Russian monastery of the same name. In fact, Novikov believed that in order Georgian monks to obey

Russian Church, it was necessary to stop the donations from the empire to “Ivion” [newspaper Peterburgskia, 1885:#191; Gaz.Novoe, 1884:#2892]. Novikov's project was approved by the government, and the Minister of Foreign Affairs Lobanov-Rostovsky was instructed not to satisfy the request of the Georgians [Sbornik, 1874:212].

From 80s of 19th century, the priest Mikheil Sabinin was involved in the fight for “Ivion”, as can be seen in his letters to Father Benedict. In 1881, Sabinin met the emperor and asked for help [archive of manuscripts]. In this case, the emperor granted Sabinin the status of a legal entity for negotiations with the imperial authorities, but his negotiations did not lead to any results, only temporarily alleviated the situation of Georgians on the holy mount; in particular, it was several financial assistance to the monks, thus extended their work on Athos for a while. Frustrated by the empire's government, Sabinin thought that the only way to return “Ivion” to Georgians was to increase the number of Georgian monks on Mount Athos [newspaper Mtskemi, 1884:1884,1886,1892,1895]. Therefore, he advised father Benedict to open a theological school near the small monastery, where a new generation of Iverians would have been educated. Due to the difficult situation of Georgia, it became increasingly impossible to send a new generation of monks to Mount Athos, and the establishment of schools was impossible due to aggression from Greek monks [archive of Kutaisi]. Thus, in the second half of 19th century, the struggle of the fathers of “Ivion” for the restoration of the rights over Georgian monastery on Mount Athos took place against the background of the political-religious aggression of the Russian Empire, what was really a struggle between the churches of Greece and Russia. Its first stage ended with the victory of Russia; Russia took away “Ivion” from Greeks. With the above, Russia has solved two problems simultaneously: 1. “sheltered” Georgian monks, persecuted by Greeks and enrolled them in “Rusik” brotherhood; 2. established the so-called “New Athos” In Abkhazia, thereby strengthening its positions in the Caucasus. At the beginning of 20th century, the situation changed radically due to Russian February Revolution; the Menshevik government of Georgia did not have enough strength to return “Ivion”; And, if before, Greek clergy was not able to fully master “Ivion”, the current unrest in Russia gave them the opportunity to gain full domination over the monastery, what they did without wasting time as soon as the last Georgian monk of “Ivion” died.

References:

1. Vachnadze, Guruli, 2003-Vachnadze M., Guruli V. Rusetis istoria, Tbilisui, 2003
2. Jur. Mtskemi, 1884, #7, #10
3. Jur. Mtskemi, 1886, #3
4. Jur. Mtskemi, 1887, #3

5. Jur. Mtskemi, 1892, #17
6. Jur. Mtskemi, 1895, #37
7. Gaz. Droeba, 1882, #37, #267
8. Gaz. Droeba, 1884, #75, #78, #80, #236
9. Gaz. Droeba, 1886, #257, #258
10. Gaz. Droeba, 1891, #3, #255
11. Gaz. Droeba, 1896, #29
12. Gaz. Droeba, 1902, #234
13. Gaz. Droeba, 1904, #63
14. Pavliashvili, 2008-Pavliashvili K. Saeklesio globalizatsiis istoria Kavkasiashi, Tbilisi, 2008
15. Pavliashvili, 2008-Sakartvelos samotsikulo eklesiis istoria (1800-1945), Tbilisi, 2008
16. Xelnatserta erovnuli tsentris arkivi-A.Tseretlis pondi
17. Kutaisis saistorio arkivi-Ivironis monastris pondi
18. Xintibidze, 1969-Xintibidze E. Bizantiur-kartuli literaturuli urtiertobebi, Tbilisi, 1969
19. Velikaia, 2002-Velikaia straja: ierosximonaxa Ieronima:sxiarximandrita Makaria, kn.1, M., 2002
20. Gaz. Peterburgskia, 1885-Gaz. Peterburgskia vedomosti, 1885, #191
21. Gaz. Novoe, 1884-Gaz. Novoe Obozrenie, SPB, 1884, #2892
22. Galberg, 1997-Galberg N., Istorია ruskoi tserkvi, M. 1997
23. Kaliga, 1897-Kaliga S. Obshaia istoria sviatoi gori Aphonskoi, SPB, 1897
24. Kostomarov, 1992-Kostomarov N. Rускаia imperia v Jizniopisaniax ee glavneishix deiatelei, t.3, M. 1992
25. Natroev, 1910-Natroev A. Iverski monastir na Aphone v Turtsii, Tiph. 1910
26. Natroev, 1913-Natroev A. Pamiatnaia zapiska ob Iverskom monastire na Aphone-Xalkidonskom poluostrove. Tiph. 1913
27. Russki, 1886-Russki monastir Sv. Velikomuchenika Panteleimona na Sv. Gore Aphonskoi, M. 1886
28. Sbornik, 1874-Sbornik Imperatorskogo istoricheskogo obshestva, t.13, SPB, 1874
29. Stolic, 1996-1997-Stolic K. Istorია russkoi tserkvi 1700-1917 gg. t.I-II, M. 1996-1997
30. Uspenski, 1892-Uspenski P. Istorია Aphone, tch. III, 1892

ათონის „ივირონი“-რუსულ-ბერძნული ეკლესიების
კონფლიქტის ობიექტი და ქართველთა ბრძოლა „ივირონის“
შენარჩუნებისათვის (XIX ს)

ქეთევან პავლიაშვილი

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, ცხუმ-
აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი,
ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის
რელიგიათმცოდნეობის ინსტიტუტის დირექტორი,
საპატრიარქოს წმ. თამარ მეფის სახელობის
უნივერსიტეტი, პროფესორი
E-mail: ketevan.pavliashvili@yahoo.com

*წარმოადგინა ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის რელიგიათმცოდ-
ნეობის ინსტიტუტმა*

აბსტრაქტი. უკანასკნელი ათწლეულის მანძილზე, „სადაო ეკლესიების“ საკითხმა უაღრესად აქტუალური ხასიათი შეიძინა და მართლმადიდებლურ სამყაროში ეკლესიათშორის ურთიერთობას დამაბულობა შემატა; აშკარად გამოიკვეთა სქიზმის საშიშროება, რაც განპირობებულია საეკლესიო საზღვრების ხელახალი გადანაწილებით.

საბჭოთა იმპერიის დაშლას მოჰყვა ერთა თვითგამორკვევის პროცესში გაღვივებული სეპარატიზმი და საეკლესიო საზღვრების ხელახალი გადანაწილების ამბიცია, რაც გამოვლინდა ცალკეული ეპარქიების ავტოკეფალიის მოპოვების სურვილსა და ამ მიმართულებით მეცადინეობაში. საქართველოს მაგალითზე, აღნიშნულმა თავი იჩინა სოხუმისა და ცხინვალის ეპარქიებში.

აფხაზეთის სამღვდელოებაში ჩამოყალიბდა საეკლესიო დამოუკიდებლობის ურთიერთგანსხვავებული ფორმის მოთხოვნა: პრობერძნული დაჯგუფება (არქიმანდრიტი დოროთე დბარი) ითხოვს საეკლესიო ავტოკეფალიას კონსტანტინოპოლის პატრიარქისაგან და სხვა გზას არაკანონიკურად მიიჩნევს, ხოლო „აფხაზეთის მართლმადიდებელი ეკლესია“ (არქიმანდრიტი ბესარიონ

აპლია) ითხოვდა ავტონომიის სტატუსს მოსკოვის საპატრიარქოსგან. ავტონომიის სტატუსი აპლიას აზრით საფუძველი გახდება მომავალი ავტოკეფალიისათვის, ე.ი. ფაქტობრივად ითხოვს სოხუმ-ბიჭვინთის ეპარქიის ავტონომიური უფლებით რუსეთის ეკლესიაზე დაქვემდებარებას.

აფხაზეთის ეკლესიაზე მოპოვებული „უფლების“ შენარჩუნებისათვის, მოსკოვის საპატრიარქომ მთელი ძალისხმევა წარმართა მართლმადიდებლურ სამყაროში ისეთი ეკლესიის ძიებისაკენ, რომელიც დაეხმარებოდა აფხაზეთის ეკლესიის პრობლემის მოგვარებაში, ანუ აღიარებდა მის თვითმოწყვლევას საეკლესიო წყაროების გათვალისწინებით და ისტორიული გამოცდილებით. ასეთ ეკლესიად მოსკოვის საპატრიარქომ ანტიოქიის ეკლესია შეარჩია.

საქართველოს საპატრიარქო მუდმივ მეთვალყურეობაშია მართლმადიდებელ სამყაროში მიმდინარე მოვლენებზე, მართლმადიდებელი ეკლესიების აფხაზეთის საკითხთან მიდგომაზე. ამ მიმართულებით განვითარებულ მოვლენასა თუ ფაქტს საქართველოს ეკლესია დიდი სიფრთხილით ეკიდება. საქართველოს ეკლესიისათვის ნათელია, რომ აღნიშნული შეხვედრა მართლმადიდებლური სამყაროსათვის რთულ პერიოდში მოხდა, როდესაც უკრაინის ეკლესიის ავტოკეფალიის ცნობამ, სათავე დაუდო საეკლესიო განხეთქილებას; მართლმადიდებლური სამყარო პირობითად გაიყო ორ-რუსულ და ბერძნულ ბანაკებად. ანტიოქიის ეკლესია აღმოჩნდა ე.წ. რუსულ ბანაკში, ქართველ ანალიტიკოსთა ნაწილი ანტიოქიისა და აფხაზეთის პრეზიდენტის შეხვედრას ნეგატიურ შეფასებას აძლევს და მიიჩნევენ, რომ საქართველოს ეკლესიამ ანტიოქიის ეკლესიასთან ევქარისტული კავშირი უნდა გაწყვიტოს; გააკეთოს საჯარო განცხადებები და დაგმოს ანტიოქიის საპატრიარქოს შეჭრის მცდელობები საქართველოს ეკლესიის შიდა საქმეებში: გაკეთდეს საგანგებო მიმართვები მსოფლიო პატრიარქის და სხვა პატრიარქებისადმი ანტიოქიის საპატრიარქოს არამეგობრული და უღირს ქმედებებზე.

საკვანძო სიტყვები: „ივირონი“, მონასტერი, რუსეთი, ათონის წმინდა მთა, „რუსიკი“.

საცხოვრებელი და სამეურნეო ნაგებობები გალში (გალის რაიონის ეთნოგრაფიული მასალების მიხედვით)

ნინო ხარჩილავა

ისტორიის დოქტორი, ცხუმ-აფხაზეთის
მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოს გიორგი
ჩიტაიას სახელობის ეთნოლოგიის ინსტიტუტის
სწავლული მდივანი, უფროსი მეცნიერ-
თანამშრომელი, სსიპ - ბათუმის ხელოვნების
სასწავლო უნივერსიტეტის სასწავლო პროცესების
მართვის დეპარტამენტის უფროსი
E-mail: kharchilavanin@gmail.com

*წარმოადგინა ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოს გიორგი
ჩიტაიას სახელობის ეთნოლოგიის ინსტიტუტმა*

აბსტრაქტი. გალის რაიონის მოსახლეობის ყოფისა და კულტურის შესწავლისას საინტერესო სურათს იძლევა მოსახლეობის ტრადიციული საცხოვრებლისა და სამეურნეო ნაგებობათა გაცნობა. საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში გეოგრაფიული გარემოს, ბუნებრივი კლიმატის, მეურნეობის წამყვანი დარგების გათვალისწინებით შემუშავდა და ჩამოყალიბდა საცხოვრისის თავისებური ტიპი. თავდაპირველად საცხოვრებლისა და სამეურნეო ნაგებობების ფორმები პრიმიტული იყო, მაგრამ დროთა ვითარებაში, იგი რთულდებოდა და ვითარდებოდა. საცხოვრებელი, როგორც მასში მცხოვრები ადამიანის სამოქმედო არეალი, ეპოქის მოთხოვნილებებიდან გამომდინარე მუდმივად განიცდიდა ცვლილებებს. განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე ცხოვრებისეული გამოცდილების გაღრმავებასთან ერთად საცხოვრებელ კომპლექსს გარკვეული ტრადიციული და მყარი ფორმების გარდა ახალი ელემენტები ემატებოდა, ხოლო ზოგიერთი აკლდებოდა.

ეთნოლოგიურმა კვლევამ დაადასტურა, რომ აფხაზეთში საცხოვრებლის ტიპი საუკუნეთა განმავლობაში ჩამოყალიბებული ტრადიციული ელემენტებით

გამოირჩევა. ნაგებობანი უმეტესად ხის კონსტრუქციისაა. დროთა განმავლობაში ცვლილებები განიცადა და კომბინირებული ხასიათი აქვს - ქვითკირი და ხემასალა ერთად არის გამოყენებული. ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ჩვენს მიერ, ინდივიდუალურად მოპოვებული ეთნოგრაფიული მასალა ყოფისა და კულტურის სფეროდან გამორჩეულად საინტერესოა. თანამედროვე აფხაზეთში ქართული მოსახლეობა რეალურად, ყველაზე მეტად რაოდენობრივად გალის რაიონში წარმოგვიდგება. ამ მხარის მოსახლეობის ყოფისა და კულტურის შესწავლისას საინტერესო სურათს იძლევა ტრადიციული საცხოვრებლისა და სამეურნეო ნაგებობათა გაცნობა.

ნაშრომის მიზანია ეთნოგრაფიულ მასალაზე დაყრდნობით წარმოვაჩინოთ თანამედროვე გალის რაიონში შემორჩენილი საცხოვრებელი და სამეურნეო ნაგებობები. საველე სამუშაოების დროს მოხერხდა მოსახლეობაში გარკვეული ინფორმაციის შეგროვება, რომელიც ადგილობრივების მეხსიერებაში ჯერ კიდევ შემორჩენილია და ეთნოგრაფიულ და არქიტექტურულ საისტორიო წყაროს წარმოადგენს. საცხოვრებელი და სამეურნეო ნაგებობების შესწავლა და მსგავსება-განსხვავებების დადგენა ქართულ-აფხაზური საზოგადოებრივი ურთიერთობისათვის მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენს. უნდა აღინიშნოს, რომ ქართულ-აფხაზური მოსახლეობის კულტურულ-ისტორიული ურთიერთობის შედეგად გარკვეული ელემენტების სესხებისა და ურთიერთგაზიარების შემთხვევებიც შესაძლებელი უნდა ყოფილიყო. ამაზე მეტყველებს ტერმინების სესხების მაგალითები ქართულიდან (მეგრულიდან) აფხაზურში და პირიქით, რაც კულტურულ-ისტორიული გავლენის გარეშე ვერ მოხდებოდა.

საკვანძო სიტყვები: აფხაზეთი, საცხოვრებელი და სამეურნეო ნაგებობანი, კარ-მიდამო.

სამხრეთ კავკასიის და მათ შორის საქართველოსთვის დამახასიათებელი მრავალფეროვანი ბუნებრივი გარემო და კლიმატური პირობები უძველესი დროიდან ადამიანისათვის სხვადასხვაგვარ საცხოვრებელ გარემოს ქმნიდა, შესაბამისად, განაპირობებდა განსხვავებული ტიპის საცხოვრებელთა წარმოშობასა

და განვითარებას. ზოგადად, ამა თუ იმ რეგიონის დასახლების იერსახეზე გავლენას ახდენს ბუნებრივი პირობები, რაც განსაზღვრავს მის კულტურულ და ეკონომიკურ თავისებურებებს. ამან გადამწყვეტი როლი ითამაშა როგორც სამეგრელოს, ასევე მთლიანად კოლხეთის დაბლობის დასახლების ფორმაზე, მისი გამლილ-გაფანტულად ჩამოყალიბების თვალსაზრისით. კოლხეთის დაბლობის დაჭაობებული რელიეფის გამო აქ მცხოვრებ ადამიანს საუკუნეების განმავლობაში უხდებოდა ბრძოლა ჭაობთან და სამოსახლოდ ირჩევდნენ ისეთი მიკროგარემოს, რომელიც ცხოვრების უზრუნველსაყოფად უფრო ხელსაყრელი იყო.

საცხოვრებელი ბინის ტიპი, მატერიალური კულტურის სხვა ობიექტებთან შედარებით, უფრო გამძლე და კონსერვატიული მოვლენაა ხალხთა ცხოვრებაში, ისევე როგორც საოჯახო ყოფა საზოგადოებრივი ცხოვრების ერთ-ერთ ყველაზე კონსერვატიულ ელემენტს წარმოადგენს, სადაც გაცილებით გვიან აისახება მიმდინარე ცვლილებები, ვიდრე საზოგადოებრივ ურთიერთობათა სხვა ფორმებში [გუგუშვილი, 1976:103]. საქართველოს ეთნოგრაფიული კუთხეების მაგალითზე, როგორც დასახლება, ასევე საცხოვრებელი ნაგებობა, შეესაბამება მხარის კულტურულ, ეკონომიკურ და კლიმატურ პირობებს.

კოლხეთის ბუნებრივი პირობების თავისებურება, მდიდარი ტყის საფარი ხით ხურობის მრავალფეროვანი დარგების განვითარების კარგ საფუძველს წარმოადგენდა. აფხაზეთის ფიზიკურ-გეოგრაფიულ პირობებთანაა დაკავშირებული დიდი ტყიანობა, მისი ტერიტორიის ნახევარზე მეტი დაფარულია ტყით და ბუჩქნარით. აფხაზეთში ტყიანობის მხრივ გალის, ოჩამჩირისა და სოხუმის რაიონები გამოიყოფოდა, ხოლო ტყიანობის მაჩვენებლებით აფხაზეთს ერთ-ერთი პირველი ადგილი უკავია საქართველოში [დევიძე, 1996:132]. სამშენებლო მასალებიდან საცხოვრებელი და სამეურნეო ნაგებობებისთვის უპირატესად გამოყენებული იყო ხე [კვაშილავა, 2018:59]. წნული ნაგებობისათვის გამოიყენებოდა წნელი. სასარეოდ ძირითადად აკაცია გამოიყენებოდა. სახურავად ისლი, ყავარი, კრამიტი. ისლით სამეურნეო ნაგებობებს ხურავდნენ. სამშენებლოდ საჭირო მასალა მოჰქონდათ მახლობელი ტყიდან. ქვას იყენებდნენ სახლის სადგარებად, კიბის საფეხურებად, სახლისა და სასიმინდეს სვეტებად.

XVII საუკუნეში დასავლეთ საქართველოსთვის დამახიასათებელი იყო საცხოვრებელი კომპლექსი, რომლის შემადგენელი ელემენტები - საკუთრივ საცხოვრებელი, სამეურნეო და დამხმარე დანიშნულების სადგომები - ერთმანეთისაგან განცალკევებული იდგა, დამოუკიდებელ შენობებს წარმოადგენდა და გარკვეული ინტერვალებით იყო განლაგებული ეზოს ფარგლებში [არქანჯელო ლამბერტი, 1938:35].

XIX საუკუნეში კ. ბოროზდინი მეგრულ სოფელს ასე ახასიათებს: „სამეგრელოს სოფლებში ძნელი იყო გზა-კვალის გაგნება. ამ სოფლებს საერთო არაფერი აქვთ ველიკო-რუსულ სოფლებთან: აქ არ არის მთლიანი მოსახლეობა და აღარც საერთო მფლობელობა მიწისა. თითოეული მოსახლეობა თავისთვის ეწევა მეურნეობას. ყოველი მოსახლე გაცალკევებით ცხოვრობს და ეზო ყურეებისათვის მაღალი ღობე უვლია, ეკლით შემოზღუდული და ყოველივეს ეს ჩაფლულია ბუჩქნარებში და ხეებში, რომელზედაც გადახლართულია ვაზები. სოფელი უზარმაზარ სივრცეზეა გაშლილი და მის ურცხვ ბილიკებზე მხოლოდ აქაურ მკვიდრს არ ექცევა მხარი. მეზატონეთა საცხოვრებელი გლეხების საცხოვრებელშია არეული და იმ დროს გარეგნობით ერთმანეთისაგან ვერაც კი გაარჩევდა კაცი - ყველა ესენი უბრალო ფაცხები იყვნენ [ბოროზდინი, 1934:145].

XIX საუკუნეში უკვე სახეზეა კარმიდამოს ფუნქციური დაყოფაც - „წინა“ და „უკანა“ ეზოებად. წინა ეზო - სუფთა და დეკორაციულია - საყვავილე ბაღით და ჩრდილის მომცემი ხეებით, ლამაზად გაფორმებული ალაყაფით. უკანა ეზო კი სამეურნეო დანიშნულებას იღებს, სახლის ამ მხარეს შენდება სამზარეულო სახლი, ბოსელი და სხვა.

მეგრულ სოფელში XX საუკუნის პირველ ნახევარშიც, იგივე მდგომარეობა ჩანს, როდესაც თ. სახოკია, სამურზაყანოს სოფლის მოსახლეობის განთავსებაზე შენიშნავს: „თავისებურია სამურზაყანოს სოფელი, ძირეული განსხვავებაა აქაურსა და აღმოსავლეთ საქართველოს სოფელს შორის. იმ დროს, როცა ქართლის ერთმანეთზე მიყრილ სახლებს სულ მეოთხედი საათის განმავლობაში შემოუვლის კაცი, აქ მთელი ორი საათია საჭირო, რომ სოფლის ერთი ბოლოდან მეორე ბოლოში გაატანოთ. უჩვევი კაცი თუ აქ ჩავარდება, ვეღარც კი იფიქრებს, რომ სოფელშია. წინ ტყეა, უკან კიდევ ტყე. ორივე მხარესაც იგივე ტყე არტყიათ. აქა-იქ ტყე გაკაფულია

და სიმინდის ყანაში სამურზაყანოს სახლის ყავრული სახურავი მოჰჩანს. იშვიათად ნახავთ ორ-სამ სახლს, რომ ერთმანეთისაგან ღობე ყოფდეს [სახოკია, 1985:263-264]. იგივე დასტურდება უცხოელი მოგზაურების ცნობებით, რომ დასახლების ფორმა სამურზაყანოში, ისევე, როგორც დასავლეთ საქართველოში, სამეგრელოს მსგავსია [ბოროზდინი, 1934:145; დონ ჯუზეპე ჯუდიჩე მილანელი, 1964:47-49; ჟან შარდენი, 1975:116].

ჩვენამდე მოღწეული ტრადიციული ქართული საცოვრებელი სივრცე და შენობა-ნაგებობები საკმაოდ ხანგრძლივი წარსულის მქონე, თავისებური და მრავალგვარია. მათ ამ მრავალფეროვნებას საქართველოს თითოეული კუთხის გარემო-პირობები და ყოფაცხოვრება, სამეურნეო და კულტურული თავისებურებები განაპირობებდა. საცხოვრებელი გარემო/მიდამო ან ვითარდებოდა, ან კნინდებოდა, ყოფაცხოვრების და გარემო ხელშემწყობ-ხელშემშლელი პირობების შესაბამისად. სახლი საკარმიდამო სივრცის მთავარი ნაგებობაა, თუმცა იგი ყოველთვის მოიაზრებოდა სხვა სამეურნეო და დამხმარე ნაგებობებთან ერთიან კომპლექსში. თავის მხრივ კარმიდამოს დაგეგმარებაშიც ითვალისწინებდნენ დასახლებისა და გეოგრაფიის თავისებურებებს.

სამურზაყანოში დასახლების ძირითად ელემენტს, როგორც დასავლეთ საქართველოს სხვა რეგიონებში და მასთან ერთად აფხაზეთში, საკარმიდამო კომპლექსი წარმოადგენდა. მაგრამ, მატერიალური კულტურა, ე. ი. საცხოვრებელი და სამეურნეო ნაგებობები ისტორიული სამურზაყანოს მთელ ტერიტორიაზე, მდინარე ღალიძგიდან მდინარე ოხურეის ტერიტორიის ვიწრო ზოლის ჩათვლით, დასახლების მეგრული ფორმისაგან არ განსხვავდებოდა [ბახია-ოქრუაშვილი, 2010:325]. ცნობილია, რომ „ხანგრძლივი ტრადიციის მქონე დასახლებულ პუნქტებში საცხოვრებელი კომპლექსები, როგორც წესი, ფეხდაფერ ვერ მისდევენ სოციალურ პროგრესს და მას რამდენადმე მუდამ ჩამორჩებიან. ამიტომ საცხოვრებელი კომპლექსები სანდო წყაროს წარმოადგენენ დასახლებული ფორმების, მატერიალური კულტურისა და სოციალური ორგანიზაციის ისტორიის შესწავლისათვის“ [Робакидзе, 1964:21-26]. ს. ბახია-ოქრუაშვილის ცნობით დასახლების ფორმა და მატერიალური კულტურა ისტორიულ სამურზაყანოში, თავისი კონსერვატიულობით გამოირჩეოდა და აშკარად ქართველურ ხასიათს

ატარებდა. XVIII საუკუნეში აფხაზეთიდან ჩამოსახლებულმა მოსახლეობის უმეტესობამ მეგრელებისაგან თითქმის დაცარიელებული სამოსახლოები და საცხოვრებელი ნაგებობები დაისაკუთრა. ცხადია ადგილობრივ მოსახლეობას რეგიონის ბუნებრივ-გეოგრაფიული თავისებურებები ძველთაგანვე ათვისებული ჰქონდათ, ამიტომ გააფხაზებული მეგრელებისა და აფხაზების ჩამოსახლების შემდეგ აფხაზური დასახლების სპეციფიკური ფორმები სამურზაყანოს საკარმიდამო კომპლექსის სტრუქტურას არ შეხებია [ბახია-ოქრუაშვილი, 2010:325-326].

ჩვენთვის საინტერესო რაიონში ტრადიციული საცხოვრებლის და სამეურნეო ნაგებობების რამდენიმე ტიპმა მოაღწია. ესენია: წნულკედლიანი საცხოვრებელი (ფაცხა), ძელური საცხოვრებელი - ჯარგვალი, პიტაფიცარა და ოდა-სახლი.

წნულკედლიანი საცხოვრებელი ფაცხა მიჩნეულია საცხოვრებლის ერთ-ერთ უძველეს ტიპად. იგი თითქმის XX საუკუნის 40-50-იან წლებამდე ფუნქციონირებდა საქართველოში. ფაცხის ორი ქვეტიპი გამოირჩევა: წრიული მოხაზულობის და სწორკუთხოვანი. წრიული მოხაზულობის წნული საცხოვრებელი ერთგანყოფილებიან, მცირე მოცულობის ნაგებობას წარმოადგენდა, ხოლო სწორკუთხოვანი მოხაზულობის წნული საცხოვრებელი რამდენიმე ქვეტიპითაა წარმოდგენილი: კვადრატთან მიახლოებული, კუთხეებმომრგვალებული ფაცხა, სწორკუთხოვანი ფაცხა, ანფიდალური სწორკუთხოვანი, უსაძირკვლო და ხის საძირკველზე გამართული საცხოვრებელი.

ძელური საცხოვრებელი ჯარგვალი მრგვალი ძელებისგან ნაშენ ნაგებობას ეწოდებოდა. ჯარგვალს აგებდნენ, როგორ უაივნოდ, ისე უმოაჯირო აივნით. იატაკი მიწური იყო, ხოლო სახურავს ისლით ან ყავრით ხურავდნენ. ჯარგვალი ხშირად ორგანყოფილებიანი იყო. ერთი სათავსოს, ხოლო მეორე ოჯახის საცხოვრებელს წარმოადგენდა. ჯარგვალში მთელი ოჯახი ცხოვრობდა, შუაში ჰქონდა კერა, რომელსაც იყენებდნენ საჭმლის მოსამზადებლად, გასათბობად და საოჯახო რიტუალების ჩასატარებლად. კედლის გასწვრივ იდგა საწოლი. მოგვიანებით ამ შენობას უფრო სამზარეულოს დანიშნულება შერჩა („ქუხნა“, როგორ რუსულის გავლენით დღემდე უწოდებენ) და მის მიმდებარედ საკარმიდამოში დაიწყეს უფრო დიდი ზომის საცხოვრებლის აშენება. რესპოდენტების ცნობით ფიქსირდება

სამგანყოფილებიანი ჯარგვალიც, სადაც ერთი ოთახი სამინებელს წარმოადგენდა. თუ ოჯახი მრავალსულიანი იყო, შეიძლებოდა ეზოში 2 ან 3 ჯარგვალიც ყოფილიყო. ერთ-ერთი რესპოდენტი, იმასაც აფიქსირებს, რომ ვისაც შეეძლო ჯარგვალშიც აკეთებდნენ ბუხარს [ასედ, 2024]. აფხაზეთში სასტუმროდ განკუთვნილი ჯარგვლის მშენებლობის ტრადიციას დამოწმებული. ამ მიზნით აშენებულ ორასათავსიან ნაგებობაში ერთი ოთახი სამინებლად გამოიყენებოდა, მეორე - საჯინიბოდ [ქალდანი, 1990:12-13].

პიტაფიცარა - ხის მოკლე ფიცრებით (პიტა - მოკლე ფიცარი) იყო აგებული. პიტა-ფიცრის საფუძველი ქვებზე დაწყობილი ერთმანეთთან ჭდობით ჩამაგრებული ძელებისგანაა შედგენილი. ძელებში ამოჭრილ ღრმულებში ვერტიკალური დგარებია (ბოყვი) ჩასმული, რომელთა ორი მხარე ღრმადაა ამოღებული. ბოყვებს შორის ღარებში ეწყობოდა ფიცრები. ბოყვების თავზე დამაგრებულ სარტყელზე (ორტყაფ) - სახურავი კონსტრუქციაა მოწყობილი. კედელში გასახედი ხვრელი უკეთდებოდა, რომელსაც ოჭკორიე (ჭუჭრუტანა სათვალთვალო, ფიცრებს შორის დარჩენილი არე) ეწოდებოდა. რესპოდენტთა ცნობით: ძველ სახლს ცალი თვალთ გასახედად ჰქონდა პატარა გამოჭრილი, რასაც ოჭკორიეს ეძახდნენ. ასევე მცირე ზომის სასინათლო ღიობიც უკეთდებოდა [ასედ, 2024]. პიტაფიცარა ჩვეულებრივ ერთი, ორი ან სამგანყოფილებიანაც შეიძლებოდა ყოფილიყო.

დასავლეთ საქართველოს ოდა-სახლმა ჩამოყალიბებული სახე XIX საუკუნეში მიიღო [ბერიძე, 2014:544]. გალის რაიონში დღემდეა შემორჩენილი ოდა-სახლები, რომლის განვითარების წინა ეტაპი იყო ჯარგვალი. ოდა-სახლი ერთსართულიანი ხის სახლია, ძირითადად ფიცრილია. უმეტესად ის ხის ან ქვის დაბალ ბოძებზე (ძეკვენ - ძელი, მორი, ბოძი) დადგმული სახლია. ოდა-სახლი, წარმოადგენს ხის ერთსართულიან, ქვის ბოძებზე დაფუძნებულ, ანდა ქვემოთ ქვის, ზედა სართულზე კი ხის ე. წ. „პალატიან“ ნაგებობას. მასში არსებითი როლი ენიჭება დიდი ზომის მრავალფუნქციურ აივანს [ლეჟავა, 1997:13]. ოდას-სახლს, რომელიც XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან გავრცელდა ხის ბოძებზე შემდგარი ოდა სახლი იყო, რომელსაც აფხაზურად „აკუასკა“ ეწოდებოდა. ცხადია, ოდა-სახლი ქართულ-აფხაზური კულტურულ-ისტორიული ურთიერთობის შედეგი იყო. იგი დასავლურ ქართული

ოდა-სახლის ტიპს განეკუთნებოდა, რომელსაც იატაკი, ჭერი, გადახურვა, სარკმელები და საცხოვრებლისათვის საჭირო ყველა ატრიბუტი გააჩნდა [ზახია-ოქრუაშვილი, 2011:50].

ოდა-სახლის ჭერი და იატაკი ხის კარგად გარანდული ფიცრითაა მოწყობილი, რაც მისი ბუნებრივი განიავებისათვის საუკეთესო შესაძლებლობას იძლეოდა. სახურავი ოთხფერდაა და გადახურული იყო ყავრით, ისლით ან კრამიტით. კრამიტის სახურავები XIX საუკუნის ბოლოდან გავრცელდა. მისი გეგმა ძირითადად კვადრატულია, ძალზე იშვიათად წაგრძელებული. კერა საცხოვრებლის ამ ტიპში ორნამენტირებული ბუხრითაა შეცვლილი. სახლს, როგორც წესი, მზიან მხარეს ერთი ან ორი აივანი ჰქონდა. აივნის მოაჯირი და ჭერქვეშა ნაწილი უმეტესად ჩუქურთმებით იყო მორთული. აივანზე ხდებოდა საშინაო და სამეურნეო საქმეების მოგვარება და ჭირნახულის დასაბინავებლად მომზადება. დროთა განმავლობაში ოდა-სახლის ოთახების რაოდენობა მატულობს და ჩნდება დერეფანი.

ოდა-სახლს ჰქონდა ბირკული//ბრიკული - „რიკული, მოაჯირი“ [ჭარაია, 1997:42], რომელიც საქართველოს სხვა კუთხეების საცხოვრებელი ნაგებობისთვისაც იყო დამახასიათებელი [ჯანაშია 1954:76; ღლონტი, 1984:75; გულია, 2004:12; Шакрыл, 1986:97; Дзидзария, 1989:16]. ხოლო ზოგი ფიქრობდა ეს ტერმინი აფხაზურში შესულია მეგრულიდან [Шагиров, 1989:149; Дзидзария, 1989:47]. გალის რაიონში დავაფიქსირეთ შუშა-ბანდიანი - მომინული აივნით ოდა-სახლები [ასედ, 2024].

სახლის აბარწა - აივანი თავისი გაფორმებით, სწორედ ის ერთ-ერთი გამორჩეული დეტალია, რომლითაც აქაურ საცხოვრისს გამოარჩევდა თუნდაც საქართველოს სხვა კუთხეების სახლებისგან. აივანს სახლში აქვს როგორც მოსასვენებელი ფუნქცია, კედლებზე მიჭედებული ან მყარად ჩასმული ერთგვარი განიერი ტახტი. ის არა მხოლოდ საწოლია, არამედ დღის განმავლობაში დასასვენებელიც იყო. ტერმინი აბარწა ნასესხობის სახით გვხვდება არამხოლოდ აფხაზურში [ჯანაშია, 1954:63; Кипшидзе, 1914:191) არამედ ლეჩხუმურშიც [ჯავახიშვილი, 1976:359].

ოდა-სახლის განვითარების ბოლო ეტაპზე ჩნდება ორსართულიანი ნაგებობა, რომლის პირველი სართული მეტწილად ქვით აწყავდათ, გალის რაიონში რესპოდენტები მიუთითებენ, რომ მათი სახლი პირველად იყო ერთსართულიანი ბოძებზე შემდგარი ოდა-სახლი და XX საუკუნის 70-იანი წლებიდან მისი პირველი სართული ქვის გახდა. აგრეთვე მიუთითებენ იმასაც რომ ოდა-სახლის ერთი ადგილიდან მეორეში გადატანა ხშირად ხდებოდა. ოდა-სახლს უკანა ოთახის სწორზე ჰქონდა პატარა ოთახი, რომელსაც კლადაო - საკუჭნაო [ქაჯაია, 2002:293] ერქვა, რომელიც პროდუქტებისა და სხვა ნივთების შესანახ მცირე სათავსოს ფუნქციას ასრულებდა.

ოდა სახლში კარის საკეტი იყო რაზა - კარის ან ფანჯრის დასაკეტი რკინა, რომელიც გადაეცემა კოჭას [ქეგლ, VI:354], რომელიც საქართველოს სხვა კუთხეებშიც ნაგებობის კარის საკეტად ფიქსირდება [ჭარაია, 1997:115; თოფურია, 2000:688; Касландзия, 2005:99].

თანამედროვე ყოფაში თითქმის ყველა ოჯახში ფიქსირდება - საბზადიმ ცუდე - სამზარეულო, სამზადი სახლი, ძველად იყო ორთველიანი ქუხნა-სახლი. ერთი თვალი გათვალისწინებული იყო საჭმლის დასამზადებლად, ხოლო მეორე იატაკდაგებული, დასადინებლად. დღეს საბზადი არის ერთოთახიანი, რომელსაც შეიძლება უკანა მხარეს მოდგომილიც ჰქონდეს.

გალის რაიონში, ისე როგორც დასავლეთ საქართველოში საცხოვრებელი კომპლექსი შედგებოდა ცალკეული შენობებისაგან - საცხოვრებელი და სამეურნეო ნაგებობები, რომლებიც მოთავსებულია ეზოში. ეზო, შემოსაზღვრული ადგილია, სადაც განლაგებულია საცხოვრებელი, სამეურნეო და სხვა დანიშნულების ნაგებობანი. ტერმინი ეზო ქართულ ენაში გამოიყენება საცხოვრებელი სახლის გარშემო მდებარე საკარმიდამო ნაკვეთის აღსანიშნავად [ქეგლ, III, 1953:1287]. კარ-მიდამოს ძირითად ელემენტს ეზო წარმოადგენს, რომელიც დანიშნულების მიხედვით რამდენიმე ნაწილად შეიძლება დაიყოს: წინა და უკანა ეზო. საცხოვრებელი კარ-მიდამო შემოსაზღვრული იყო ღობით - ღანდა [ქაჯაია, 2002:165], რომელიც მეგრულში შემოსულია აფხაზურიდან [ჯანაშია, 1954:14].

სახლის სამშენებლო ადგილის შერჩევისას ერთ-ერთ განმსაზღვრელს წარმოადგენს ეზოს სავარაუდო ნაწილები. სახლი ისე უნდა დამდგარიყო, რომ მის

ირგვლივ დარჩენილიყო ადგილი აღნიშნული ეზოებისათვის. სახლი მუდამ წინა და უკანა ეზოს შორის იყო მოქცეული. კარმიდამოს კომპლექსში მთავარი ოდა-სახლია. ნაგებობათა განლაგებაში საცხოვრებელ სახლს წამყვანი ადგილი ეკავა. იგი ხშირ შემთხვევაში ეზოს ცენტრშია წარმოდგენილი. სახლის ფასადი ყოველთვის მიქცეული იყო კოინდრით დამშვენებული სუფთა ეზოსკენ [ბახია-ოქრუაშვილი, 2022:24], რომელიც საჩრდილობელი და ნაყოფის მომცემი ხეებით იყო დამშვენებული. ხის ჭიმკარი კრამიტით იყო გადახურული ორფერდად. თუ კარმიდამოს ახლოს მდინარე ჩამოუდიოდა, ეზოს კომპლექსში წისქვილიც შედიოდა. თუ თვალს გადავავლებთ საცხოვრებელი სახლის წარმოშობა-განვითარების ისტორიას, დავინახავთ რომ უფრო უძველესი შუა ცეცხლიანი ფიცრის სახლი, რომელიც შემდგომში როცა ოდა ტიპის სახლი შეიქმნა, იგი დამხმარე ნაგებობად იქცა და ე. წ. „საზადის“ სახელწოდებით შემორჩა კარმიდამოს საცხოვრებელ კომპლექსს. ეს სამზადისი ანუ სამზარეულო დღესაც ამშვენებს მრავალ კარმიდამოს.

სამეურნეო ნაგებობა, რომლის დაგეგმარება და მშენებლობა განხორციელებულია სამეურნეო ნივთების/იარაღების, საქონლის, ფრინველის, სხვადასხვა პროდუქტების მოსათავსებლად. ეს ნაგებობა არ გამოიყენება ადამიანის საცხოვრებლად. მარანი საცხოვრებელი სახლის გვერდით, კერძოდ მის აღმოსავლეთით შენდებოდა, რომელსაც სამეურნეო და საყოფაცხოვრებო მნიშვნელობის გარდა, საუკუნეების მანძილზე სარწმუნოებრივი თვალსაზრისითაც უდიდესი დატვირთვა გააჩნდა [ბახია, 1982:190]. ეთნოგრაფიული მონაცემებით მარანი ზოგადქართული ტერმინია და იგი ამავე ფორმითაა დღეს გალის რაიონის ტერიტორიაზე დადასტურებული. ხანდაზმულთა მეხსიერებაში შემონახულია ამ სიტყვის მეგრული შესატყვისი ოლაგვანე - საქვევრე, რომელიც ნაწარმოებია სიტყვა ლაგვანისაგან. გამოიყოფა მარნის ორი ტიპი: ღია და დახურული, რაც ზოგადად, დასავლეთ საქართველოსთვის ფართოდ იყო დამახასიათებელი [თოფურია, 1968:75].

გალის რაიონში ოჰკადირე - სამჭედლო საკულტო ადგილად იყო მიჩნეული და შესაბამისად ჭკადუ-ს - მჭედელს განსაკუთრებული პატივისცემით ეპყრობოდნენ, სამჭედლოს ნასადგურევიც კი ბოლო დრომდე წმინდა ადგილად

ითვლებოდა. ოქკადირე - სამჭედლო ძირითადად წნული ნაგებობა იყო (იცოდნენ ფიცრულიც). სამჭედლოში აღმოსავლეთის კედელთან საკულტო კერია იყო მოწყობილი, იქვე ახლოს ჩამარხული იყო საზედაშე ქვევრი - სახეხუჯო. სამჭედლო, როგორც სამეურნეო და საკულტო ობიექტი დიდი ოჯახის დაშლისა და ქონების გაყოფის შემდეგ საგვარეულოს საერთო საკუთრებაში რჩებოდა [ასედ, 2022].

აფხაზებში სამჭედლო, როგორც საკულტო ნაგებობა დიდი ოჯახის სეგმენტაციის შემთხვევაში პატრონიმიის საერთო მფლობელობაში რჩებოდა. ქურდობის ან სხვა რაიმე დანაშაულის შემთხვევაში დამნაშავეს ღვთაებას გადასცემდნენ დასასჯელად, ხალხის რწმენით, ღვთაება შაშვი ბოროტებას დაუსჯელს არ დატოვებდა, ხოლო ღვთაება „შაშვს“ და „აბიფარას“ წევრებს შორის შუამავალი იყო მჭედელი, რომელსაც ქურუმის ფუნქციაც ჰქონდა მინიჭებული [ბახია-ოქრუაშვილი, 2011:123]. სამჭედლოში აღმოსავლეთის მხარეს საკულტო კერა იმართებოდა. კედელთან კი მიწაში საზედაშე ღვინით სავსე ქვევრი იყო მიწაში ჩაფლული. ახალი წლის დილას, უხუცესი, პატრონიმიის ხელმძღვანელი საკულტო სამჭედლოს ზვარაკს სამჯერ შემოატარებდა, სახით აღმოსავლეთისკენ მიაბრუნებდა, სათითაოდ ოჯახის ყველა წევრს დალოცავდა და ზვარაკს დაკლავდა.

სამურზაყანოში ახალდაქორწინებულებს ჯარგვალის და პიტაფიცარას გვერდით ან უკან მიდგმულ პატარა ოთახში ათავსებდნენ, რომელსაც მოდგიმილი ეწოდებოდა [ხარჩილავა, 2016:124]. საქორწინო წყვილების მომატებასთან ერთად საცხოვრებელ კომპლექსსაც ემატებოდა მოდგმულები. ხდებოდა ისეც, რომ მათ მაღაზა-სასიმიინდეში ან ბოსელში ათავსებდნენ. მაღაზა იყო ბოდებზე შემდგარი, რომელსაც მრგვალი ხის მორებით აშენებდნენ. ქვევით ცოლ-ქმარი თავსდებოდა, ხოლო ზევით სასიმიინდე იყო. ამას „ჯიხურა მაღაზას“ უწოდებდნენ. აფხაზებში [Джанашиа, 1917:193; Званба, 1955:60; Малия, Акаба, 1982:159; Бахия, 1986:23] ახალდაქორწინებულთათვის არსებობდა საწესო ნაგებობა - ამხარა. სამურზაყანოში ეთნოგრაფიული მასალებითა და წერილობითი წყაროების მიხედვით ვერ დავადასტურეთ საწესო ნაგებობა - ამხარა, თუმცა ადრე სამეგრელოში მის არსებობა გამორიცხული არ უნდა ყოფილიყო. ამხარა აფხაზურია და, ალბათ სამურზაყანოს მოსახლეობის იმ ნაწილში იყო გავრცელებული, რომლებიც გალის რაიონში

მურზაყან შარვაშიძემ ბზივის ხეობიდან ჩამოასახლა. გაქართველების შემდეგ მათაც დაკარგეს ამხარასთან დაკავშირებული ჩვეულებები.

ნალია, ისევე როგორც დასავლეთ საქართველოში, სამურზაყანოს კარმიდამოშიც თვალში საცემი ნაგებობაა. ნალიას ოლაიტე//მაღაზა - სასიმინდეს უწოდებენ. ეს სახელი დაახლოებით XVIII საუკუნიდან ჩნდება, როცა სიმინდის კულტურა შემოდის საქართველოში. სასიმინდე მრგვალი ხის მორებისგან ან ხის ფიცრებისაგან მჭიდროდ ნაგები ორფერდა სათავსია, კრამიტით გადახურული, ბოძებზე შემდგარი. თანამედროვე ყოფაში ეზოში საბზადთან ახლოს ადგილია გამოყოფილი ოლაიტე//ნალია [Кипшидзе, 1914:286] - ნალია, სასიმინდესთვის, რომელსაც მაღაზა-საც უწოდებენ, ხოლო აფხაზურში – ა-მაღაზა [ჯანაშია, 1954:186]. ასევე ფიქსირდება ხულა „პატარა ბეღელი“ ცალკე მდგომი საკუჭნაო ან მარცვლეულის შესანახი შენობა [Кипшидзе, 1914:611] – ა-ხულა „ხორცისა და რძის პროდუქტების შესანახი შენობა“ [Бжания, 1962:137].

უკანა ეზოში მოთავსებული იყო: საორინჯო - საქონლის სადგომი ბოსელი. აგვარა - ბაკი, საქონლის უსახურავო სამწყვდევი, რომელსაც საქონლის საზაფხულო სადგომად იყენებდნენ. ბოსელში პირველ სართულზე საქონლის სადგომი იყო, ზევით კი სიმინდის ფუჩეჩის შესანახი, რომელსაც ოფურჩე - საფუჩეჩო ეწოდებოდა. თანამედროვე ყოფაში აგვარა საორინჯოს გაგრძელებაა, რომელიც გადახურულია, კედლების გარეშე. ბოსელთან ახლოს განთავსებულია ოსკი - საღორე. ოქოთომე//ოკარიე - საქათმე, ანუ ოთხ ბოძზე შემდგარი ოთხკუთხა მოწნული საქათმე, ისლით (ყავრით) გადახურული. რომელსაც მიდგმული ჰქონდა ჩართი [ჭარაია, 1997:155] - ხის კიბე. თანამედროვე ყოფაში ფიცრულია და საქათმეს უკანა მხარეს მიდგმულია ოგვაჯე - საბუდარი, სადაც ქათამი კვერცხს დებს. კარმიდამოს ფარგლებშია მოქცეული საბოსტნე ფართობი ორტვინი - ბოსტანი.

საცხოვრებელი და სამეურნეო ნაგებობების ნაწილების აღმნიშვნელ ლექსიკაში უმრავლესობა ნასესხებია. სესხება ორივე მიმართულებით მიმდინარეობს, მაგრამ განსხვავებული ინტენსივობით. ქართველურიდან (მეგრულიდან) აფხაზურში ნასესხობა დომინირებს საყოფაცხოვრებო, სამეურნეო ნაგებობებთან დაკავშირებული ტერმინებში [ჭარაია, 1997:155; ბუკია, 2013:279; Шакрыл, 1987:414]

თ. გვანცელაძე შენიშნავს, რომ არ შეცვლილა XX საუკუნის პირველი ნახევარში ჩამოყალიბებული აფხაზური სოფლის გარეგნული იერი. ყოველი აფხაზური სოფელი გადაშლილია საკმაოდ დიდ ტერიტორიაზე (ზუსტად ისე, როგორც ეს დამახასიათებელია დასავლეთ საქართველოს ბარის სხვა რეგიონებისათვის), რასაც განაპირობებს გლეხის ეზოს სპეციფიკა: ეზო შემოზღუდულია ხის, ან ლითონის მესრით, აქვს ალაყაფის ჭიშკარი, სამეზობლო ალაგე, ფართო ეზოს წინა ნაწილში დარგულია საჩრდილობელი ხეები, ან გაშენებული ვაზის ტალავერი, ხშირად აქვე თესვენ კოიდარს, სახლის უკან არის ბოსტანი, ხილის ბაღი და/ან ყანა. აგრეთვე მცირესაკოვანი, ან მაკე საქონლის მოცრო სამოვარი (ახკაარა) მეგრული ხაკარა. სახლის გვერდით დგას ერთსართულიანი სამზადი და ავტომანქანის „გარაჟი“, სახლის უკან კი - დამხმარე ნაგებობები: ფაცხა ხორცისა და ყველის შესაბოლად, საქათმე, სასიმინდე, ბოსელი... საცხოვრებელი სახლები ძირითადად ქვის, აგურის, ან ბეტონის ბლოკისაა ისინი უპირატესად ორსართულიანია და სტილითა და ფუნქციებით ჰგავს სამეგრელოში გავრცელებულ სახლებს [გვანცელაძე, 2011:521-522]. დავძენთ, რომ ჩვენს მიერ მოპოვებული ეთნოგრაფიული მასალებით თანამედროვე ყოფაში საცხოვრებელ და სამეურნეო ნაგებობებთან დაკავშირებით დღემდე, არაფერი შეცვლილა, რადგან აფხაზეთში საცხოვრებელი და სამეურნეო ნაგებობის არათუ განვითარება და მშენებლობები მიმდინარეობს, არამედ XX საუკუნის პირველი ნახევარში დაფიქსირებული ნაგებობების უმრავლესობა განადგურებულია.

ამრიგად, საცხოვრებელი და სამეურნეო სტრუქტურა, როგორც ცოცხალი ორგანიზმი, მეპატრონის მხრიდან უწყვეტად განიცდის გადაკეთებას, რის გამოც რთულდება ათწლეულების წინ აღწერილობის ფონზე კონკრეტულ ლოკალურ არეალში ნაგებობების მოძიება. დღეს ამ საკითხის აქტუალობა მით უფრო საინტერესოა იმ გარემოებების ფონზე, რომ გალის რაიონი კონფლიქტის ზონაშია, სადაც ქართველთა გენოციდის შედეგად გადაწვეს მთელი რაიონი, რაც ართულებს ტრადიციული საცხოვრებელი და სამეურნეო ნაგებობის ნიმუშების მიკვლევას. ნაგებობების მდგომარეობა საკმაოდ მძიმეა, რადგან წლების განმავლობაში საცხოვრებელი და სამეურნეო ნაგებობები გადამწვარია ან მიტოვებულია და ნადგურდება. საცხოვრისის და სამეურნეო ტიპების გაქრობასთან ერთად

თანდათანობით იკარგება სამშენებლო გამოცდილება, რაც საუკუნეების განმავლობაში დაგროვდა.

ლიტერატურა:

1. ასედ - ავტორის საველე-ეთნოგრაფიული დღიური 2022-2024 წლები
2. არქანჯელო ლამბერტი, სამეგრელოს აღწერა, თბ., 1938
3. ბახია-ოქრუაშვილი ს., პატრონიმიის იდეოლოგიური ურთიერთობის საკითხისათვის აფხაზეთში ძველად, წიგნი, საქართველოს ისტორიის საკითხები, თბ., 1982
4. ბახია-ოქრუაშვილი ს., აფხაზთა ეთნიკური ისტორიის პრობლემები, თბ., 2010
5. ბახია-ოქრუაშვილი ს., აფხაზთა ეთნოლოგია, თბ., 2011
6. ბახია-ოქრუაშვილი ს., ქართველთა და აფხაზთა დასახლების ფორმა და მატერიალური კულტურა, თბ., 2022
7. ბერიძე ვ., ქართული ხუროთმოძღვრების ისტორია, ტ. I, თბ., 2014
8. ბოროზდინი კ., სამეგრელო და სვანეთი, თბ., 1934
9. ბუკია მ., ნარკვევები ქართველურ-აფხაზური ლინგვოკულტურული ურთიერთობის ისტორიიდან, ნაწილი პირველი, თბ., 2013
10. გვანცელაძე თ., აფხაზური ენა (სტრუქტურა, ისტორია, ფუნქციონირება), თბ., 2011
11. გულია დ., ქართულ-მეგრულ-აფხაზური ლექსიკონი, „მახარია“, №1, თბ., 2004
12. გუგუშვილი მ., ახალი ტრადიციები საქართველოში, თბ., 1976
13. დევიძე ნ., სოფლის მეურნეობის განვითარება და განლაგება აფხაზეთის ასსრ-ში, ვახუშტის სახელობის გეოგრაფიის ინსტიტუტის შრომები, ტ. XXIV, 1996
14. დონ ჯუზეპე ჯუდიჩე მილანელი, წერილები საქართველოზე, თბ., 1964
15. დონ ქრისტოფორო დე კასტელო, ცნობები და ალბომი საქართველოს შესახებ, თარგმნა, გამოკვლევები და კომენტარები დაურთო ბ. გიორგაძემ, თბ., 1976
16. თოფურია ნ., ახალი საცხოვრებელი ნაგებობანი სამეგრელოში, კრ: „საქართველოს ეთნოგრაფიის საკითხები“, თბ., 1968
17. თოფურია ვ., ქალდანიმ., სვანური ლექსიკონი, თბ., 2000

18. კვაშილავა ი., ისტორიული სამურზაყანოს ძველი საცხოვრებელი ნაგებობანი, ეთნოკულტურული ეტიუდები, თბ., 2018
19. ლეკიაშვილი ან., მარანი, კრ: „საქართველოს ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ატლასი“, თბ., 1980
20. ლეჟავა ს., ოდა-სახლის, როგორც ქართულ-აფხაზური ერთობის სიმბოლო, ძეგლის მეგობარი, №2, თბ., 1997
21. ჟან შარდენის მოგზაურობ სპარსეთსა და აღმოსავლეთის სხვა ქვეყნებში, თბ., 1975
22. სახოკია თ., მოგზაურობანი, თბ., 1985
23. ქალდანი ა, ქართული ტრადიციული საცხოვრებლის ტიპოლოგოსათის, ძეგლის მეგობარი, №2, თბ., 1990
24. ქაჯაია ო., მეგრულ-ქართული ლექსიკონი, ტ. I, თბ., 2001
25. ქაჯაია ო., მეგრულ-ქართული ლექსიკონი, ტ. II-III, თბ., 2002
26. ქეგლ – ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, არნ. ჩიქობავას საერთო რედაქციით, თბ., 1950-1964
27. ღლონტი ალ., ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა, თბ., 1984
28. ჭარაია პ., მეგრულ-ქართული ლექსიკონი, თბ., 1997
29. ხარჩილავა ნ., ქორწინება და საქორწინო ტრადიციები ისტორიულ სამურზაყანოში, თბ., 2016
30. ჯავახიშვილი ივ., მასალები საქართველოს შინამრეწველობისა და წვრილი ხელოსნობის ისტორიისათვის, ტ. I, აღმშენებლობა და ავეჯი, თბ., 1976
31. ჯანაშია ბ., აფხაზურ-ქართული ლექსიკონი, თბ., 1954
32. Бахия С., Абхазская „Абипара“ - патронимия, Тб., 1986
33. Бжания Ц. Н., Из истории хозяйства абхазов. Этнографические очерки. Сух., 1962
34. Джанашия Н., Абхазский культ и бытъ, ХВ, т. V, вып. III, Тф., 1917
35. Дзидзария О. П., Морская лексика в абхазском языке, Сух., 1989
36. Званба З. Т., Этнографические этюды, Сух., 1955
37. Касландзия В. А., Абхазско-русский словарь, т. II, Сух., 2005

38. Кипшидзе И. А., Грамматика мингрельского (иверского) языка с хрестоматией и словарем. С-ПБ, 1914
39. Малиа Е. М., Акаба Л. Х., Одежда и жилище абхазов, Тб., 1982
40. Робакидзе А. И. Поселение как источник изучения общественного быта, М. 1964
41. Шакрыл К. С., Конджария В. Х, словарь абхазского языка, т. I, Сух., 1986
42. Шагиров А. К., Заимствованная лексика абхазско-адыгских языков. М., 1989

**RESIDENTIAL AND AGRICULTURAL BUILDINGS
(BASED ON THE ETHNOGRAPHIC MATERIALS OF THE GALI
REGION)**

Nino Kharchilava

Doctor of History, Senior Researcher, Scientific Secretary
of the Institute of Ethnology named after Academician
Giorgi Chitaia of the Tskhum-Abkhazian Academy of
Sciences, LEPL – Batumi Art State Teaching University,
Head of Teaching Process Management Department
E-mail: kharchilavanin@gmail.com

*Presented by the Institute of Ethnology named after Academician Giorgi Chitaia of the
Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences*

Abstract. The study of the existence and culture of the population in the Gali district is quite fascinating. One exciting aspect involves exploring the traditional dwellings and agricultural buildings used by the people. A unique type of housing was developed based on the geographical environment, natural climate, and leading branches of agriculture in different parts of Georgia. Initially, these housing and agricultural structures were primitive, but they became more complex and sophisticated over time. Regardless of how primitive the dwelling was, it had a significant function in providing the family with a social unit that included various storage facilities for defense and existence. Housing, being the area of action for the person living in it, constantly changed depending on the era's needs. As different stages of development deepened life experience, new elements were added to the residential complex, while some traditional and solid forms were missing.

The relevance of this issue is even more significant in light of the conflict zone in which the Gali district is situated. The entire district was burned down as part of the Georgian genocide, making it challenging to trace traditional residential and commercial building patterns. The condition of the buildings is quite severe because, over the years, residential and agricultural structures have been burned, abandoned, and destroyed. As residential and commercial building types disappear, centuries of accumulated construction experience are gradually lost.

In modern Abkhazia, the Georgian population is most numerous represented in the Gali region. Studying the existence and culture of the population in this region and getting to know the traditional housing and agricultural buildings provides an interesting picture.

The paper aims to present the Gali region's surviving farming and agricultural buildings based on ethnographic material. During the fieldwork, precise information was collected from the local population, which was still preserved in their memory and represented an ethnographic and architectural historical source.

Thus, studying residential and economic buildings is crucial in understanding the public relations between Georgia and Abkhazia. It's essential to identify the similarities and differences between them. Natural geographical and climatic environmental conditions play a significant role in determining these differences and similarities since the choice of construction material depends on them. Due to the cultural-historical unity of the Georgian-Abkhaz population, some borrowing and mutual sharing of certain elements could have occurred. This is evident in examples of borrowing terms from Georgian (Megrelian) to Abkhazian and vice versa. The influence of culture and history also shaped the construction forms of residential and economic buildings, which had to preserve their specific character and traditional form. The internal functional planning of housing and the layout system of the rooms in the residential buildings of the Gali district show similarities with urban housing.

Keywords: *Abkhazia, residential and agricultural buildings, homestead.*

SEMANTIC FEATURES OF ENGLISH WORDS WITH THE SUFFIX *-ISH*

Manana Shelia

Doctor of Education, Sokhumi State University, Associate Professor

E-mail: sheliamanana9@gmail.com

Maia Marghania

Doctor of Philology, Corresponding Member of the Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences, Sokhumi State University, Associate Professor

E-mail: maikomargania@gmail.com

Presented by the Institute of Foreign Languages of the Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences

Abstract. Vocabulary is the most changeable part of any language in a particular language system. Words are closely related to all aspects of society that are in constant development. Changes in the vocabulary of a language also depend on various factors and one of them is word formation.

The word-building of each language is characterized by certain features. It is important to note that when working on the problems of word formation in the English language, it is necessary to study the word-forming elements, in particular, the analysis of individual suffixes and their semantic characteristics.

The purpose of the present paper is to characterize one of the word-building elements, namely the multi-functional and homonymous suffix *-ish* of German origin, its formal-functional and semantic characterization as well as to determine its productivity.

The methods of descriptive, morphological, etymological and semantic analysis have been applied in the research process.

Keywords: *Word formation, morphological, etymological, semantic analysis.*

Language can be perceived in different ways, it is defined as a phonetic, lexical and grammatical means. It is a system of formation of thought and expression of ideas related to human cognitive activity. Language structures can be described and understood from both a communication tool and a linguistic perspective.

E. Sapir defined language as “a purely human and noninstinctive method of communicating ideas, emotions, and desires by means of a system of voluntarily produced symbols” (Sapir, 1993 p. 7).

According to J. Lyons, “a word can be defined as the connection of a certain meaning with a certain sound complex which has a certain grammatical use” (Lyons, 1995, p.46).

A word is a very complex and diverse phenomenon, which has a defined range of meanings, form and use.

Therefore, a word is considered a continuous unit of structure consisting of one or more morphemes and also combinations of words fixed in phraseology (Jackson, 2005:50).

The question of studying the word structure in modern English has always been and is a subject of interest for linguists.

The origin of lexical units is determined by word formation according to the models that have historically formed in the English language. The main problem of word-building is derivation.

The word formation of each language is characterized by certain peculiarities. It is significant to note that when working on the problems of word formation of the English language, it is necessary to study the meaning of the derived lexical units, in particular, individual suffixes, their semantic features.

The purpose of this paper is a complex study of one of the word-forming elements, namely the multifunctional and homonymous suffix *-ish* of Germanic origin, its formal-functional and semantic characterization and determination of its productivity. The method of descriptive, morphological, etymological and semantic analysis is used in the research process.

As is known, Germanic languages belong to the western group of the Indo-European language family. The oldest references to Germanic cultures are associated with the names of Greeks and Romans, who refer to Germans as “barbarians” (foreigners) in ancient sources. There are various opinions on the origin of the term Germanic, according to one opinion, its origin is related to the meanings of the following words: Lat. *germa-nus* “genuine”, “true”, Irish. *gairm* ‘to shout’, or Old-Irish *gairm* ‘neighbour’.

The Germanic people were a diverse group of migratory tribes with common linguistic and cultural roots who dominated much of Europe during the Iron Age. The notion that Germanic tribes formed a coherent group of people stems from the Romans. They called all people living east of the Rhine and north of the Danube “Germans”. In the 1st century AD year 3 groups of tribal dialects were distinguished within the area of Western Germany: Ingveon (North Sea), Eastveon (Rhine-Weser) and Herminon (Elbic) (სტამბოლიშვილი. 2013: 190).

In the 5th-6th centuries, the migration and settlement of a part of the Ingveonic tribes (Angles, Saxons, Jutes, Frisians) from the territory of present-day Denmark and North Germany to the British lands led to the further development of the Old English language, which is the base language of modern English.

As it is known, the English language belongs to the group of Germanic languages, which is closest to the Frisian language. It also shows more or less proximity to the Dutch language and dialects of the German language. A certain closeness can also be observed between the German literary languages.

Globalization of the world information space contributed not only to the significant expansion of the sphere of influence of the English language, but also to its transformation into a generally recognized language of international relations - *lingua franca*. In the modern world, the importance of the global role of the English language and its spread is pointed out in the famous English linguist D. Crystal's book 'English as a Global Language' (Crystal 2003, p. 12).

It is worth noting that at the present stage linguists have made a significant contribution to the development of the theory of English word formation.

It is known that language undergoes constant change and development, which involves certain linguistic processes, including the process of creating new lexical units. The main function of these processes is word-formation, which is considered one of the most important language mechanisms and provides the lexical composition of the dictionary. It is also used to express the continuous process of the emergence of new words in a language.

The productive means of word formation in modern English are considered to be: 1. Affixation 2. Composition; 3. conversion, 4. abbreviation. Each of them has certain characteristics.

As we mentioned above, affixation is considered one of the productive means of word formation. As is known, affixation is a means of word formation, during which word-forming affixes are added to the base of the word, namely prefixes and suffixes. Affixation as a means of producing new words has been active throughout the history of the English language and also in modern English, which is an indication that new words are constantly being formed through word-forming affixes.

Affixation as a means of word formation has not only survived throughout the history of the English language, but the use and functions of both [prefixes and suffixes] have remained largely unchanged (გამყრელოძე და სხვ. 2009 გვ. 98).

The affixes that form words in modern English are heterogeneous in origin. Among them in English you can find affixes of Germanic origin, as well as affixes borrowed from various languages, mainly from Romance languages (Latin and French), and also from Greek.

Words derived from Germanic affixes are generally widely used and belong to both speech and spoken styles. Many of them have entered the basic vocabulary of modern English.

In modern English language, at a certain stage of language development, derived words are distinguished, in which affixes can be productive, less productive and non-productive. In addition to the indicated types of affixes, dead (extinct) affixes are also found in the language.

As for the productivity of English suffixes, a large number of affixes, both root and borrowed, can be found in modern English. Some affixes are still considered productive, but others have lost their meaning and remained non-productive. The famous Georgian linguist Arnold Chikobava calls such affixes active and inactive affixes. “Active” is the affix used (it is used to denote dependency, to form a basis...); An affix that was used for a specific purpose but is no longer used. In other words, an active affix is a living affix. Empty affix is dead. Active affix is also called productive, inactive - non-productive (ბიქობავა, 2008 გვ.180).

Productivity is a general term in linguistics that represents the use of derivational morphemes in the process of forming new words (Ахманова, 2007).

Productive are morphemes that are actively involved in modern word formation and participate in the formation of new words.

The number of productive suffixes in the modern English language is not very large, and nevertheless, the production of new words by means of suffixes occupies a significant place in the process of filling the modern English vocabulary and operate continuously. Productive suffixes include er, - **ish**, -**ful**, -**less**, -**ness**, - **ate**, -**ly**, -**ian**, -**ing**, -**ed**, -**al**, -**ward** (-wards).

Homonymy is a relationship of form and meaning in a language in which the same forms of words have different meanings. The famous Georgian linguist Arnold Chikobava notes: Homonyms are words that do not differ in sound, but are different in meaning and origin (The name of Greek homos, means “similar” and “omona” means name (ბიქობავა, 2008: 125).

Linguistic studies have established that there are many cases of homonymous words in the language. It is a coincidence in the form of two or more separate words that originated from different sources and in the course of the historical development of the language were combined into the same sound form.

Homonymy in English can refer not only to words and word forms, but also to other language units such as suffixes.

English also has homonymous suffixes that denote different parts of speech and whose parts of speech can be identified by context. English homonymous suffixes include the following suffixes: **-er,- ish, - ate, -ly -ant, -ian, -ing, -ed, -al, -en, -ent, -ive** (Coats, 1999:231).

As mentioned above, the purpose of our study is to consider one of the English suffixes - **ish** as linguistic as well as extralinguistic level. As one of the homonymous suffixes, it is used to form adjectives and verbs.

The productive suffix **-ish** of Germanic origin, which appeared in Old English - **isc**, often means a lack of quality or expresses a weaker degree of a quality.

The suffix **-ish** can refer to several variants of meanings at the same time: the stems of nouns, ending in the suffix **-ish** produces adjectives that express personality traits, denote the likeness of someone or something, sometimes with a hint of irony:

Girlish – girly, virginal; pampered, tender; For example, girlish - girl, which means girlish behaviour or characteristics are typical of a girl; (Cambridge Dictionary).

Boyish – youthful, juvenile; used to describe behaviour characteristics that are like those of a boy: (Cambridge Dictionary).

Womanish – womanly; associated with or characteristic of women rather than men- (Merriam-Webster Dictionary; *we first hear of the existence of this man- the small dark man with a **womanish** voice -from the man Hardman.*

Childish means typical of a child: “*Stop this childish nonsense at once!*” *He shouted furiously-* (Cambridge Dictionary); *I have of my first **childish** associations with his white grave-stone in the churchyard* (David Copperfield, Charles Dickens, p. 9.).

Foolish – lacking good sense or judgment; having or showing a lack of good sense, judgment, or discretion. *He looked **foolish** in that hat.* (Merriam-Webster Dictionary).

Selfish – concerned excessively or exclusively with oneself: seeking or concentrating on one’s own advantage, pleasure, or well-being without regard for others; (Merriam-Webster Dictionary); *He was a very **selfish** Giant* (The Selfish Giant, Oscar Wilde, p.1).

Feverish means unhealthy, agitated, nervous, weak-willed; suffering from fever (= high body temperature): unnaturally excited or active: *They worked from dark to dawn at a feverish pace* (Cambridge Dictionary);

The suffix **-ish** can also be added to numbers (dates, times, ages) that mean “about, approximately” (compare the following examples): *He’s fifty. He’s **fiftyish**. The class started at nine. The class started at **ninish**.*

The suffix **-ish** can weaken the meanings of adjectives, including colours. For example: **reddish** means slightly red in colour. *He had reddish brown hair* (Collins English Dictionary).

Greenish – slightly green in colour: For example: The bridesmaids had **greenish** dresses.

Bluish – somewhat blue: having a tinge of blue; e. g. *In the darkness the whole land was lighting up with bluish flames.*

Whitish means almost white in colour: The species is easy to identify by its **whitish** bark. (Cambridge Dictionary); *Whitish-blue flowers often bloom from early spring in our yard.*

Blackish refers to something that is somewhat black or has a dark color or shade. *Everyone says she is blackish because she likes country music* (Urban Dictionary).

Brownish means something that is **brownish** is slightly brown in colour. *There was a strange darkness in the sky which was heavy with brownish cloud* (Collins Dictionary).

There are also adjectives with the suffix **-ish**. For example: **dry-dryish, damp- dampish**. The given suffix creates verbs as well: accomplish, blemish, cherish, distinguish, finish, polish, publish, punish, sluggish, etc. For example: *Mamzelle Aurélie feels in her life having never had children to love and cherish.* (Regret, Kate Chopin, p. 4); *at present we punish people for accidents of birth and circumstance in much the same manner.* (John Steinbeck, *The Red Pony* p. 105); *Idleness is a great sin, and I certainly don't like any of my friends to be idle or sluggish* (The Devoted Friend – Oscar Wilde, p. 8).

The suffix **-ish** was mainly used in Old English and is still used for adjective, that is demonyms (**demonyms** (Old Greek. δῆμος -«People, tribe ὄνομα - «name, title») the onomastic term - **Katoikonoms** (Greek, κατὰ according to, respectively and οἶκος οἶκος –‘habitation’, ὄνομα – ‘name’) [Roberts, 2017, p. 205]) for the names of the inhabitants of a certain area, which are usually derived from the name of that area., that is, adjectives ending in **-ish** can be used as collective demonyms to produce some ethno-horonyms from geographical names: for example: **the English, the Irish, the Spanish**, etc.

The suffix **-ish-** for adjectives denoting the place of residence, territory, country, region and ethnicity is synonymous with the suffix **-ian** of Roman origin - Algonquian, **Amazonian, Athenian, Bostonian Brazilian, Catalonia, Georgian, Imeretian, Kakhetian**, and also different languages: **English, Irish, Kurdish, Polish, Spanish, Swedish, Turkish, Welsh, Yiddish, etc.**

Jody explained, “The dogs eat them, sir. It wouldn't be much like hunting **Indians**, I guess” (John Steinbeck **The Red Pony** p. 55).

Thus, the aim of our paper was the lexical-semantic description of English words ending in **-ish** suffix, as well as determination of its homonymous function, analysis of additional linguistic features. This suffix of Germanic origin has evolved over time and is now commonly used in colloquial English to form new adjectives that represent versatility and add nuance to the meaning of words.

The problem of affixes is one of the most important and relevant in the modern English word-formation system. Productive suffixes of common Germanic origin played and still play a major role in English affixal word formation.

References:

1. გამყრელიძე თ., კიკნაძე ზ., შადური ი., შენგელია ნ. თეორიული ენათმეცნიერების კურსი. თსუ გამომცემლობა, თბ. 2008
2. სტამბოლიშვილი. შესავალი გერმანიკულ ფილოლოგიაში. გამომც. „ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“, ბათუმი 2013
3. ჩიქოზავა არნ. ენათმეცნიერების შესავალი, თბილისი, 2008
4. Coats R. Word Structure. London. N. Y. Routledge. 1999
5. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of Language, 2nd. Ed. Cambridge University Press, 1977
6. Jackson, H. and Amvela, E.Z. Words, meaning and vocabulary. Cassell, 2000
7. Lyons J., Linguistic Semantics: An Introduction. Cambridge: Cambridge University Press, 1995
8. Roberts, Michael. The Semantics of Demonyms in English // the Semantics of Nouns. - Oxford: Oxford University Press, 2017, p. 205-220
9. Shelia M. Homonymous Suffixes in Modern English, სამეცნიერო ჟურნალი, “ერუდიტი” № 2, 2018 p. p. 156-187
10. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. – М.: КомКнига, 2007
11. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии. Пер. с англ. М., 1993
12. Internet resources: www.dictionary.com > n

ინგლისური სიტყვების სემანტიკური მახასიათებლები

სუფიქსით *-ish*

მანანა შელია

განათლების დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი, ასოცირებული პროფესორი
E-mail: sheliamanana9@gmail.com

მაია მარღანია

ფილოლოგიის დოქტორი, ცხუმ-აფხაზეთის
მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი,
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ასოცირებული პროფესორი
E-mail: maikomargania@gmail.com

*წარმოადგინა ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის უცხო ენების
ინსტიტუტმა*

აბსტრაქტი. ნებისმიერი ენის ლექსიკური შემადგენლობა ცვალებადია კონკრეტულ ენობრივ სისტემაში. სიტყვები მჭიდრო კავშირშია საზოგადოების ყველა ასპექტთან, რაც მუდმივ განვითარებაშია. ენის ლექსიკის ცვლილება ასევე დამოკიდებულია სხვადასხვა ფაქტორებზე ერთ-ერთ მათგანი სიტყვაწარმოებაა.

თითოეული ენის სიტყვაწარმოება გარკვეული თავისებურებებით ხასიათდება. მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ ინგლისური ენის სიტყვის ფორმირების პრობლემებზე მუშაობისას აუცილებელია სიტყვაწარმოებელი ელემენტების შესწავლა, კერძოდ კი ცალკეული სუფიქსების, მათი სემანტიკური მახასიათებლების ანალიზი.

წინამდებარე ნაშრომის მიზანია ერთ-ერთი სიტყვაწარმოებელი ელემენტის, კერძოდ კი გერმანული წარმოშობის მრავალფუნქციური და ომონიმური *-ish* სუფიქსის ფორმალურ-ფუნქციური, სემანტიკური დახასიათება და პროდუქტიულობის განსაზღვრა. კვლევის პროცესში გამოყენებული იყო დესკრიპტიული, მორფოლოგიური, ეტიმოლოგიური და სემანტიკური ანალიზის მეთოდები.

საკვანძო სიტყვები: სიტყვაწარმოება, მორფოლოგიური, ეტიმოლოგიური, სემანტიკური ანალიზი.

LINGUISTIC-STYLISTIC ANALYSIS OF LITERARY TRANSLATION

Rusudan Gogokhia

Doctor of Education, European University, Associate
Professor

E-mail: rusudangogokhia@yahoo.com

Presented by the Institute of Foreign Languages of the Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences

Abstract. The paper discusses how to preserve the original style in translation - in terms of techniques or linguistic features in literary texts and their respective functions - and how to evaluate the style of an individual translation and translator. Stylistics is reviewed, which shows the necessity of using stylistics in literary translation. How to use stylistics in literary translation. Literary texts - unlike non-literary texts - have a real but hardly defined benefit, which is due to a specific way of using the poem, grammar and pragmatics; this benefit is all related to the style of the text. A good literary translation should reflect the style of the source text; otherwise, the distinctive literature in the original will not be rendered in the target text. The paper discusses the ways in which the stylistic approach to translation affects the reading of the source text and the writing of the target text. For a literary translator, it is necessary to understand the style of the text and recreate similar stylistic effects in the target text. The paradox of stylistics and translation: when literary translation depends not only on knowing what the text literally means, but also on what it suggests.

Keywords: *Literary translation, linguistic-stylistic analysis.*

Introduction. The study of literary translation can be conducted in historical, literary, linguistic, stylistic, psychological or philosophical terms, and each result has its own scientific value, but translation is a complex artistic phenomenon, the theory of translation cannot fit into just one of the listed disciplines and cannot synthesize them. Literary translation is creativity, but creativity combined with philological work. Therefore, in the theory of translation, next to purely creative problems, there are practical issues that are directly related to the translation process or the mastering of translation techniques and require the specification of research issues. The results obtained in the research of creative problems are common to translation from any language, and the issues related to the translation process and the mastering of translation

techniques, including the difficulties that arise when meeting two specific languages, are discussed in the context of a private theory of translation, i.e., contrasting stylistics.

Correctly understanding the essence of translation and recognizing the ambivalence of translation leads the traditional research of artistic creativity in a completely different way and creates a circle of problems for the theory of translation itself.

The secret of the phenomenon of translation is to be found in the relationship between language and thought. If there was no dialectical unity of language and thought, if language did not have the ability to transform every thought, translation could not exist. The differences between the two languages create certain difficulties during translation, but the translator, in addition to the knowledge of the language, is helped by the ability to understand the real situation, that is, the external reality described in this or that text, and this ability is based on the knowledge of the facts of objective reality and a clear, comprehensible picture of the specific work to be translated. Creating literary translation is creativity, but creativity combined with scientific work.

Any translation is based on the knowledge of the regularities of the participating languages and their mutual compatibility. Practice shows that the best translation is done not with appropriate lexical and syntactical changes, but with original means. Literally translation begins where linguistic correspondences are established. It reports the features of the material, but what activates it, what it needs to express is the idea, the mood evoked by origin, and this makes him find adequate means in the translated language. Therefore, a good translation is an adequate reproduction of the original in another language, but not in a linguistic sense, but in an aesthetic sense.

A full-fledged artistic work represents a unique unity of form and content. Therefore, in the translation, not the form and the content are repeated separately, but their peculiar unity, from new material. In this way, translation is a creative process, and each translator can only translate a certain work corresponding to his individuality and mood. The original creator faces the reality of life, which he depicts artistically. Science also reflects reality, but there are essential differences between these reflections.

In addition to the reality of life, the translator faces literary reality as well - in the form of a work to be translated. It is his duty to reconcile these two realities. Life dictates to him what and how to translate, but it is somehow limited by the origin - in its form and content. This is the specific difference of the translation from the original work. The main task of the theory of artistic translation is to determine the adequacy and to determine the general ways to achieve it. For the identity of the original and translation texts, in addition to the unity of the communicative purpose and situation of the respective expressions contained in them, the

identity of the constituent words of these expressions and the syntactic relations between them is also required. The content of an expression is built on the meanings of its component words and expressions, but it is often not equal to the simple sum of these meanings.

In the equivalence of the words of the original and the translation, a special role is played by the intra-linguistic meaning of the words, which is determined by the place of these words in the language system. Any word is in a complex and multifaceted relationship with other words, and these relationships are reflected in its semantics. The intra-linguistic meaning, which the language system wraps around the word, contains information that the participants of communication do not pay attention to, because they consider it an element of design of thought, and not the thought itself.

Translation is a general term that is used in all cases where the meaning of an expression is transferred to another language in oral or written form with the help of linguistic signs. Translation is a transformation between two languages, and its essence is the translation of ideas and information expressed in a native text.

Literary translation is mostly free. Three important issues regarding translation should be distinguished: 1) Translation is not a simple transformation of information from one language to another. It necessarily includes cultural, artistic or aesthetic connotations; 2) As a necessary means of intercultural communication, cultural elements beyond the two languages (native and target languages) have a significant impact on the translation process; 3) Taking into account ideology, logic or religious factors, in the process of translation, it is simply impossible to achieve exact equivalents. In such a case, the interpreter only tries to find approximate equivalents.

Translation is not only a purely linguistic activity. It also considers social discourse, which in turn includes intra-cultural and inter-cultural activities. According to the author, in the process of translation it is very important to consider cultural aspects both in the translation of artistic texts and in the process of translation of journalistic/newspaper articles.

Literature review. Translation is the most important tool in human communication, and literary translation plays a great role in the development of national literature.

According to Panjikidze D, in the research of literary translation, a synthesis of linguistic and literary analysis methods is necessary, where the linguistic basis of translation, the specificity of the language of translation, the comparative study of two languages is conducted from the standpoint of linguistics. We deal with extra-linguistic factors mainly with literary research methods.

According to Mundai J, the most difficult and the most important thing in literary translation is not the linguistic, but the artistic side, the translator's ability to convey the artistic

world of the work, but language is not only a means for the implementation and existence of abstract thinking, but also the literary side of thinking is conveyed through it. The specificity of literary translation is expressed through language. According to Munday J, translation theory is neither linguistic nor literary, it is an independent discipline.

Gachechiladze G. believes that the most important thing in an artistic translation is to convey the aesthetic values of the original, and linguistic correspondences serve literary correspondences. Gachechiladze G. considers the linguistic approach as a preparatory but necessary stage in the creation of the theory of translation and believes that the role of the linguistic theory of translation is similar to the role of linguists in the process of creating original literature. According to Gachechiladze G. since the writer is dealing with real and artistic reality, the most important thing for him is to master the reality, while the language has a secondary importance.

According to Chesterman A, the linguistic process does not play a major role in the original work, although its importance is great, and, as for literary translation, its essence lies in the linguistic process from beginning to end. The original is perceived through language and created by language.

The essence of artistic translation lies in its linguistic process from beginning to end. Language is used to assimilate and create the original. The translator does not develop the work's themes, ideas, plot, or composition, but, like a writer, searches for linguistic means, selects the necessary words and phrases that can accurately convey the meaning. Any thought and artistic form in literature is conveyed by words, therefore the word as a linguistic unit should play an important role in the theory of artistic translation.

Literary translation is a special type of literary creation. When translating fiction, the translator cannot limit himself to conveying information only. When translating fiction, it is necessary to find means of expression in another language, which ensure not only information transfer, but also complete correspondence with the original source of the new text, both meaningfully and formally.

The purpose of translation is to preserve the content, function and artistic value of the original. Literary translation is a complex aesthetic and contradictory psychological phenomenon. When translating, it is not just a copy of the original, but during this process, it should be taken into account that there are different literary traditions of these languages, different cultures. Translation is determined by highly individual and subjective factors.

According to Panjikidze D, two different cultures come together in the translation. It appears to us as the fruit of the realization of the potential of two different languages and the

result of the expression of the creative energy of two different individuals based on different languages, where the foreign and the native have become one artistic quality.

According to Tsibakashvili G, the ideal translation should be a full-fledged copy of the original, but in a different language, any other option is a deviation from the original. The ideal should be considered a translation that differs from the original only in linguistic material, and all other signs are conveyed unchanged.

There is a definition that a literary translation is a form of artistic creation, in which the mother plays the same role as the living reality for the original creation.

According to Baker, Mona, Luis Pérez Gonzlez, a purely linguistic approach is powerless in the analysis of the translation of a literary work because literary translation cannot be reduced to the level of replacing one linguistic form with another.

Along with the communicative function, the language in an literary work also has an aesthetic function, because it, in addition to expressing thoughts, also serves to build literary faces and characters.

The language of the literary work is based on the literary language, although elements of different functional styles of the language are widely used in it. When translating, the translation of the language is very important, as a stylistic phenomenon's relation to the common language. In the artistic work, dialectal forms and slang can be used, which are not characteristic of the literary language, but in certain cases they still perform a communicative or aesthetic function.

According to Panjikidze D, the language of literary translation is also given as a qualitatively unique category, but it still differs from the language of the original in its relation to the styles of the literary language and the stylistic layers beyond the literary language. In particular, the language of literary translation is limited compared to the language of the original work. A translation must be treated more strictly within the limits of the literary language than the original work.

Some researchers try to prove that the translator of fiction is as much the creator of the work as the author. In fact, the purpose of the translator is not to think about his own success, but to show the goodness of the original.

Conclusion. In the process of translation, the translator does not create the artistic reality, but creates the one already created by the writer. It is necessary for the translator to fully feel the original and at the same time be able to evaluate it. He should know the material used by the author for his work. It is necessary for him to fully possess all the literary nuances, all the wealth of his native language and be able to use it with good literary taste to convey the original in his language. The task of the translator is to fully and accurately convey the content of the

mother tongue through another language and at the same time preserve its stylistic and expressive features.

The linguistic means chosen by the translator should always match the literary function and value of the linguistic means used by the writer. The translator is obliged to analyze and synthesize this system at the same time while translating.

The translator should pay attention to the meaning of the context, the content, because the meaning of the word or expression is specified in the text, surrounded by other words. A translator should be well acquainted with the traditions of native literature, have a creative attitude towards the native language, and correctly use strong expressions, phraseology and other valuable lexical tools in the language.

During the practical work on translation, it became necessary to study the foreign and native languages in a contrasting plane, that is, to develop a contrasting stylistics, which aims to contrast any two languages at the level of linguistics. The goal of comparative stylistics is to distinguish, as far as possible, specific moments from the grammatical system of two languages and to explain their essence from the standpoint of stylistics. The existence of conflicting stylistics does not in any way interfere with the idea of translation creativity.

Perfect knowledge of the lexical richness of the language is necessary for translation. It is also necessary to have a correct understanding of each lexical item, because its incorrect evaluation leads to its incorrect use, nor does it ultimately affect the quality of the translation. Still there is a translation problem of cross-language correspondences, as for lexical correspondences, according to some, pre-established correspondences bind the translator, but according to translation theory, the translator is never limited and it does not provide ready-made recipes for translation. It is known that the translator of literature does not translate words, but he creates thoughts and images expressed in words.

During translation, one or two permanent lexical equivalents correspond to the original word. Its equivalent will be its ratio of the synonymous row, but only one word from this row will be selected in the final translation. In addition, sometimes it can happen that for various reasons the relationship between them cannot be established at all.

Thus, any word of the original can be lexically and grammatically matched in the second language, but the matching does not extend to all their stylistic functions and, therefore, they cannot be substituted for each other in the translation.

In every language, of course, there are many idiomatic or solid expressions characteristic of it. Therefore, it would be necessary to search for an exact equivalent, but a good translator can always completely or almost completely transfer the artistic-aesthetic qualities of the mother tongue to the translation and thus ensure the proper effect.

A phraseological expression enriches a literary work, gives the text emotionality, a unique color, but it is difficult to transfer phraseological expressions to another language, because it is a part of the lexical fund of the language that cannot be translated literally.

The literary speech of the text is limited by its psycho-emotional and aesthetic impact on the reader, its ability to create an impression of participation, to awaken imagination and to generate sympathy. Literature has an inspiring power, and its perception depends on a complex phenomenon, such as the reader's education, spiritual values, beliefs, psychological mood, etc. The translator, as a professional reader, receives an additional impulse and charge from the literary text, which forms his psychological mood and readiness to translate the text that he has selected for some reason. At the next stage, a qualified translator studies the style, lexical and grammatical features of the literary text. As recognized, the translator is the author of the translation of the literary text.

References:

1. ხ. ბერიძე. თარგმანმცოდნეობა. 2018
2. გ. გაჩეჩილაძე. მხატვრული თარგმანის თეორიული საკითხები. 1959
3. ა. მუმლაძე. თარგმანის თეორია და პრაქტიკა. 2020
4. ნ. საყვარელიძე. თარგმანის თეორიის საკითხები, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა
5. დ. ფანჯიკიძე. თარგმანის ახალი თეორიები და სტილის ეკვივალენტობის პრობლემა. 1995
6. გ. წიბახაშვილი. თარგმანის თეორიისა და პრაქტიკის საკითხები. 2000
7. Baker, Mona and Luis Pérez-González. 'Translation and Interpreting', Handbook of Applied Linguistics, London: Routledge, 39–52. 2011
8. Bernardini, Silvia, and Dorothy Kenny. Corpora. In Routledge Encyclopedia of Translation Studies, 3rd ed., ed. M. Baker and G. Saldanha, 110–115. London and New York: Routledge. 2020
9. Chesterman, Andrew. Translation studies forum: Universalism in translation studies. Translation Studies 7 (1): 82–90. 2014
10. Munday J. Evaluation in Translation: A study of critical points in translator decision-making. London: Routledge, 2012
11. Saldanha, Gabriela. Style of translation: The use of foreign words in translations by Margaret Jull Costa and Peter Bush. In Corpus-based translation studies: Research and applications, ed. Alet Kruger, Kim Wallmarch, and Jeremy Munday, 20–35. London: Continuum. 2011a

მხატვრული თარგმანის ენობრივ-სტილისტიკური ანალიზი

რუსუდან გოგოხია

განათლების დოქტორი, ევროპის უნივერსიტეტი,

ასოცირებული პროფესორი

E-mail: rusudangogokhia@yahoo.com

წარმოადგინა ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის უცხო ენების ინსტიტუტმა

აბსტრაქტი. ნაშრომში განხილულია თუ როგორ შევინარჩუნოთ ორიგინალური სტილი თარგმანში - ლიტერატურულ ტექსტებში ტექნიკის ან ენობრივი მახასიათებლების და მათი შესაბამისი ფუნქციების თვალსაზრისით - და იმაზე, თუ როგორ უნდა შეფასდეს ინდივიდუალური თარგმანისა და მთარგმნელის სტილი. მიმოხილულია სტილისტიკა, რაც აჩვენებს სტილისტიკის გამოყენების აუცილებლობას ლიტერატურულ თარგმანში. თუ როგორ გამოვიყენოთ სტილისტიკა ლიტერატურულ თარგმანში. ლიტერატურულ ტექსტებს - არალიტერატურული ტექსტებისგან განსხვავებულად - აქვთ რეალური, მაგრამ მწელად განსაზღვრული დამატებითი ღირებულება, რომელიც განპირობებულია ლექსის, გრამატიკისა და პრაგმატიკის გამოყენების კონკრეტული გზით; ეს დამატებული ღირებულება არის ყველაფერი, რაც დაკავშირებულია ტექსტის სტილთან. კარგი ლიტერატურული თარგმანი უნდა ასახავდეს წყაროს ტექსტის სტილს; წინააღმდეგ შემთხვევაში ორიგინალში განმასხვავებელი ლიტერატურა არ იქნება გადმოცემული სამიზნე ტექსტში. ნაშრომში განხილულია ის გზები, რომლითაც თარგმანისადმი სტილისტური მიდგომა გავლენას ახდენს საწყისი ტექსტის წაკითხვაზე და სამიზნე ტექსტის წერაზე. ლიტერატურული მთარგმნელისთვის აუცილებელია ტექსტის სტილის გაგება და სამიზნე ტექსტში მსგავსი სტილისტური ეფექტების ხელახლა შექმნა. სტილისტიკისა და თარგმანის პარადოქსია: როცა ლიტერატურული თარგმანი დამოკიდებულია არა მხოლოდ იმის ცოდნაზე, თუ რას ნიშნავს ტექსტი აშკარა გაგებით, არამედ იმასაც, თუ რას გვთავაზობს იგი.

საკვანძო სიტყვები: მხატვრული თარგმანი, ლინგვისტურ-სტილისტური ანალიზი.

ENHANCING EDUCATIONAL PROCESSES THROUGH ADVANCED INTERNET DIDACTICS AND ELECTRONIC LIBRARIES: A COMPREHENSIVE APPROACH

Zoia Adamia

Doctor of Philology, Director of the Institute of Slavic
Languages of the Tskhum-Abkhazian Academy of
Sciences, Georgian International University GIU, Professor
E-mail: a.zoia777@gmail.com

Volodymyr Biletskyi

Doctor of Technical Sciences, NTU „Kharkiv Polytechnic
Institute“, Professor
E-mail: ukcdb2021@ukr.net

Hanna Onkovych

Doctor of Pedagogical Sciences, Kyiv Medical University,
Professor
E-mail: onkan@ukr.net

*Presented by the Institute of Slavic Languages of the Tskhum-Abkhazian Academy of
Sciences*

Abstract. This paper explores the intricate application of internet didactics (wiki, film, websites, blogs, webinars) and electronic libraries in contemporary Ukrainian and Georgian university education. It demonstrates how this approach enhances the effectiveness of each internet didactic component, emphasizing that the combination of these tools is selected by educators based on specific instructional needs. Successful implementation of this synergy hinges on several conditions: access to a robust professional source base, technical infrastructure for teacher-student communication, and the creation and utilization of multimedia (video, audio, text). Both faculty and students are expected to possess advanced media literacy. Additionally, educators are encouraged not only to utilize online teaching technologies but also to actively produce educational materials such as films, websites, blogs, webinars, and Wikipedia articles. For students, the integration of research with education is crucial, facilitating closer ties between students, universities, and prospective employers. For educators, engagement in the global scholarly and pedagogical community through publications in international databases and participation in academic conferences is essential.

Keywords: *Complexity of educational processes, media literacy, professionally oriented media education, media didactics, wiki didactics, film didactics, website didactics, electronic libraries, higher professional education.*

Introduction. Media didactics, a systematic phenomenon in pedagogy, emerged in the 1960s, initially explored by German educator Paul Heymann (1901-1967), who foresaw its growth influenced by emerging media such as cinema, radio, and television [1].

Review of Recent Publications: Contemporary Ukrainian educators have leveraged internet didactics extensively, benefiting from resources like electronic libraries. Significant advancements have been observed across various disciplines, including oil and gas engineering [13, 19], healthcare [9, 10], mining [11], scientific modeling [15], websites and blogs [12, 14-19], webinars [20], and video didactics [13]. These initiatives encompass integrative approaches to media and information literacy within higher education [2, 4-12].

Main Body: As widely recognized, an integrated approach proves indispensable when analyzing a complex and unstructured system such as the networked information space. The resultant synergistic effect underscores that the combined interaction of multiple factors substantially surpasses the impact of each individual component, transcending mere summation.

Ukrainian educators in higher education, particularly those specializing in internet didactics, employ various forms of online teaching methodologies—wiki, websites, blogs, films, webinars—yet their synergistic amalgamation proves particularly beneficial. This synthesis fortifies their positive influence on learners, augmenting both the breadth and depth of knowledge, skills, and competencies acquired. Concurrently, each educator tailors their approach, integrating internet didactic components uniquely within the online learning milieu.

If we analyze the above components in general, we can see that even today some narrow fields of science and technology lack primary professional source materials (textbooks, manuals, monographs) and producers of educational films, websites, blogs, webinars, etc. These problems require special attention from universities and employers. In particular, it is desirable to introduce lectures on media literacy in every university as early as the 1st year of study. And teachers should take advanced training courses in this subject.

In addition, there should be professional groups within educational and research institutes and faculties, and sometimes at departments, to create educational media products. It is advisable to create a system of encouraging teachers to become producers of online educational products at universities, similar to the system of encouraging teaching in English. In general, high media literacy of the teaching staff should be a priority for universities.

A special role should be played by the group of electronic information support in university libraries. Its main role is twofold: digitization of the maximum volume of printed items in the library's collection and operational maintenance (filling plus hosting) of the Repository of books, articles, etc.

Another aspect of achieving a comprehensive effect in the scientific and educational sphere is the maximum integration of scientific and educational activities - involving students in real scientific research. This may, in particular, be due to the introduction of the "inclusion" of students in production, which is practiced abroad, by concluding a trilateral agreement as early as the 2nd (3rd) year of study - "student-enterprise (institution) of future employment-university". Under this arrangement, the student pre-selects his or her planned place of work at the beginning of the university studies. The company (institution) guarantees him/her employment upon graduation. And the university guarantees studying according to an individual trajectory, which includes, in particular, a set of required subjects, completion of all assignments (essays, calculation and graphic works, coursework and projects, and a thesis) on the topic of interest to the enterprise. In addition, it is desirable to radically change the work schedule of research laboratories of domestic universities, providing access to them almost around the clock.

As for teachers, a very important aspect of achieving significant results in both research and teaching is their maximum "inclusion" in the global research and teaching environment. For this purpose, it is desirable for each teacher to be present in the scientific and information space: in Wikipedia (and not only in the Ukrainian-language, Georgian-language sectors, but very desirable - in the largest - English-language sector), on the pages "Scientists of Ukraine", "Scientists of Georgian", Google Academia, Scopus and Web of Science, on the linkedin page, on the Research Gate page, Orcid.

It would be desirable to have the works of Ukrainian scientists and university professors in other scientometric databases, in particular, worldcat (the world's largest bibliographic database with over 240 million records of all types of works in 470 languages (as of 2011). The database is created by the joint efforts of more than 72,000 libraries from 171 countries), Index Copernicus (IC) (an online scientometric database of user-entered information, including scientific institutions, publications and projects, created in 1999 in Poland), Ulrich's Periodicals Directory of the American publishing house Bowker (the largest database describing the world flow of serial (periodical and continuing) publications in all thematic areas of life. It contains descriptions of nearly 300 thousand serial publications, of which more than 200 thousand are currently in print. It is actively used by scientific institutions to conduct research work on the

analysis of the world flow of serial publications, in reference and information work and in completing the incoming flow of periodicals).

Of course, paper and electronic formats of important books by Ukrainian researchers and teachers should be available in libraries and repositories of universities, the Book Chamber of Ukraine, the Vernadsky National Library, specialized libraries at the national and regional levels, and foreign libraries, especially the national library of the United States, the Library of Congress.

It is also necessary to support the practice of advanced domestic teachers who, as part of academic mobility or temporarily due to martial law in Ukraine, work (internship) at foreign universities and post their best works on foreign Internet resources.

Responsible for the introduction of modern media and didactic teaching methods in universities and colleges should be scientific schools, which, as part of the new education reform, should be granted the right to financial independence and become the main link in the educational and research process.

It is crucial to highlight that the efficacy of internet didactics hinges upon several key factors:

- Accessibility of a robust professional foundation for educational processes (including textbooks, manuals, methodological resources, dictionaries, encyclopedias, etc.);
- Adequate material and technical resources (computers, smartphones, tablets, etc.);
- Communication software (such as Zoom, Teams) and tools for creating and utilizing video, audio, and text-based information (YouTube, Facebook, etc.);
- Media literacy and internet competence of both faculty and students. It is imperative for educators, akin to employers, not only to master online teaching techniques but also to actively contribute to the creation of educational assets like films, websites, blogs, webinars, and Wikipedia entries.

Upon scrutinizing these components collectively, deficiencies persist in certain niche areas of science and technology, particularly in the availability of primary educational resources (textbooks, manuals, monographs) and the production of educational media. Addressing these challenges demands focused attention from universities and employers alike. It is imperative to integrate media literacy courses into the curriculum from the first year of study and to offer continuous professional development opportunities for educators in this domain.

Furthermore, educational and research institutions should establish specialized groups or departments dedicated to producing educational media. Universities ought to incentivize educators to create online educational content, mirroring initiatives promoting English language

instruction. Ensuring high levels of media literacy among faculty should stand as a primary objective for universities.

A pivotal role is also envisaged for electronic information support teams within university libraries. Their dual mandate involves digitizing extensive print collections and curating a comprehensive repository of books and articles.

Another critical aspect in achieving a holistic impact in the realms of science and education is the seamless integration of academic and scientific endeavors, involving students in authentic research activities. This integration can be facilitated through initiatives such as student-industry-university partnerships, ensuring students' alignment with prospective employers early in their academic journey.

To foster significant advancements in both research and pedagogy, it is essential for educators to be deeply immersed in the global academic and research landscape. Hence, each educator should strive for visibility across various platforms like Wikipedia, Google Scholar, Scopus, Web of Science, LinkedIn, ResearchGate, and ORCID. Additionally, efforts should be made to feature the works of Ukrainian and Georgian scholars in esteemed Scientometric databases such as WorldCat, Index Copernicus, and Ulrich's Periodicals Directory.

Efforts must also be made to ensure that significant publications by researchers are available in both print and electronic formats across national and international libraries.

Supporting the professional development of educators through opportunities such as academic mobility and international internships is crucial.

Central to the integration of modern media and didactic methodologies in higher education are scientific schools, which should be empowered with financial autonomy under new educational reforms, becoming pivotal entities in the educational and research ecosystem.

Conclusion. In conclusion, the integration of wiki, film, website, webinar, and digital library didactics in Ukrainian and Georgian higher education and science yields a multifaceted impact:

1. Enhancing online learning efficacy through strategic combinations of didactic tools.
2. Requiring essential conditions for synergy: access to professional source bases, technical and software support for communication and multimedia, and robust media literacy among educators and students.
3. Encouraging educators to actively create educational content, fostering a symbiotic relationship between research and education for students.
4. Facilitating educators' engagement in the global scholarly and pedagogical community, thereby enriching their professional practices.

References:

1. Paul Heimann: Didaktik als Theorie und Lehre. Die Deutsche Schule, H. 9, 1962, S. 407-427
2. Онкович Г.В. Медіа - та інформаційна грамотність у сучасній вищій освіті України / Г. В. Онкович // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часоп. - № 1 - [Темат. вип.] : Наука і вища освіта. - Київ, 2014. - С. 85-87
3. Онкович Г. В. Використання інтегрованого простору знань у навчальному процесі засобами медіаосвіти / Вища освіта України. - 2009. - № 2. - С.166-72
4. Онкович Г.В. Медіакомпетентність - фахова якість сучасного випускника вищої школи // Проблеми освіти, 2014. - Т. 78. - № 1. - С. 205-211
5. Онкович А.В., Онкович А.Д. Media didactics as a way to comprehend professionally-oriented terminological systems // International Scientific-Pedagogical Organization of Philologists (ISPOP): Журнал "WEST-EAST", March, 2020 / 1. - Том 3. - С. 38-46
6. Г.В.Онкович. Професійно-орієнтована медіаосвіта у вищій школі / Г. В. Онкович // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часоп. / Ін-т вищ. освіти НАПН України. - Київ, 2014. - № 2 (53). - С. 80-87
7. Онкович Г.В. Медіадидактика вищої школи у розвитку професійних компетентностей майбутніх фахівців // Український інформаційний простір, 2020. - 1(5). - С.179-196
8. Онкович Г.В. Розвиток медіадидактики вищої школи: український досвід // Обрії друкарства, 2020. - № 1(8). - С. 130-150
9. Медіадидактика вищої школи: програми спецкурсів / Г.В. Онкович, К.Є.Балабанова, І.Ю. Гуріненко, Н.М. Духаніна, А.Д.Онкович, І.А.Сахневич, О. К. Янишин ; за наук. ред. Г. В. Онкович ; НАПН України, Ін-т вищ. освіти. - Київ : Логос, 2013. - 195 с
10. Медіакомпетентність фахівця: кол. моногр. / Г. В. Онкович, Ю. М. Горун, В. О. Кравчук, Н. О. Литвин, І. В. Костюхіна, К. А. Нагорна ; за наук. ред. Г. В. Онкович; НАПН України, Ін-т вищ. Освіти-Київ : Логос 2013. 286 с.
11. Білецький, В., Онкович, Г., & Торопчинова, К. (2022). Вітчизняна професійно орієнтована медіаосвіта у гірничо-видобувних галузях: шляхи поступу. Науковий збірник «InterConf», (126), 75-89. Таллінн, Естонія)
12. Biletsky Volodymyr, Onkovych Hanna; Onkovych Artem. Comparative Studies of the Educational Opportunities of Professional Pages on the Facebook. // The Eight European Conference on Information Literacy, October 9th-12th, 2023, Kraków, Poland: (ECIL): abstracts / editors Sonja Špiranec, Serap Kurbanoglu, Denis Kos, Joumana Boustany, Magdalena Wójcik. Paris: InLitAs - Information Literacy Association, 2023. P. 78

13. Білецький В. С., Онкович Г. В. КІНОДИДАКТИКА; ВІДЕОМАТЕРІАЛИ ПРО ТРАНСПОРТ НАФТИ І ГАЗУ У СТАНОВЛЕННІ ФАХОВОЇ МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ СПЕЦІАЛІСТА З НАФТОГАЗОВОЇ ІНЖЕНЕРІЇ // The 5th International scientific and practical conference “Science and society: modern trends in a changing world” (April 15-17, 2024) MDPC Publishing, Vienna, Austria. 2024. 492 p. С. 239-244
14. Adamia, Z., Onkovych, G., Biletsky, V., Onkovych, A. (2022) COMPARATIVE ANALYSIS OF FACEBOOK INFORMATIONAL AND EDUCATIONAL PAGES STATISTICS // International ScientificPedagogical Organization of Philologists “WEST-EAST” (ISPOP). Scientific Journal WEST-EAST. Tbilisi, Georgia: Publishing House “Universal”, Vol. 7 N1 (March, 2022). pp. 5-19
15. Білецький В.С., Онкович Г.В., Онкович А.Д., Балабанова К.Є. Вікідидактика: контент-аналіз просування нових складників медіаосвіти в соціальній мережі Фейсбук / PR и СМИ в Казахстане: сборник научных трудов. - Қазақстандағы PR және БАҚ: ғылыми еңбектер жинағы / сост. и гл. ред. Л.С. Ахметова. - Вып. 22. - Алматы: Қазақ университеті, 2022. - 369 с. С. 101-115
16. Білецький В.С., Онкович Г.В., Онкович А.Д. ВІКІДИДАКТИКА - СКЛАДНИК НО-ВІТ-НЬОЇ МЕДІАДИДАКТИКИ В СОЦІАЛЬНІЙ МЕРЕЖІ ФЕЙСБУК / Proceedings of the XXXI International Scientific and Practical Conference Social and Economic Aspects of Education in Modern Society. August 30, 2021, Warsaw, Poland. С. 3-8
17. Ганна Онкович, Володимир Білецький. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТАТИСТИКИ ВІДВІДУВАНЬ ДИДАКТИЧНИХ СТОРІНОК ФЕЙСБУКУ ЗА ВІКОМ І СТАТТЮ // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. - 2022. - Т. 49. - С. 192-200
18. Зоя Адамія, Ганна Онкович, Володимир Білецький, Артем Онкович КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ СТАТИСТИКИ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНІХ СТОРІНОК ФЕЙСБУКУ// У книзі «ДОНЕЦЬКИЙ ВІСНИК НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ім. ШЕВЧЕНКА». - т. 50. - Харків-Запоріжжя, 2022. - 200 с. С. 143-154
19. Медіадидактика: аналіз фахової освітньо-наукової спільноти мережі Фейсбук (на прикладі нафтогазової інженерії) / Г. В. Онкович [та ін.] // PR и СМИ в Казахстане: сб. науч. тр. / сост. Л. С. Ахметова. - Алматы : КазНУ им. Аль-Фараби. - Вып. 21. - С. 28-40
20. НОВЕ В МЕДІАОСВІТІ: вебінародидактика (Онкович Г.В., Адамія З.К., Онкович А.Д., Боголюбова М.М., Ляліна О.О.) //У кн. «Сучасні аспекти науки»: II-ий том колективної монографії / за ред. Є.О. Романенка, І.В. Жукової. □ Київ; Братислава: ФОП КАНДИБА Т.П., 2020. 223 с. С. 172-188

საგანმანათლებლო პროცესების გაძლიერება განვითარებული
ინტერნეტ დიდაქტიკისა და ელექტრონული ბიბლიოთეკების
მეშვეობით: კომპლექსური მიდგომა

ზოია ადამია

ფილოლოგიის დოქტორი, ცხუმ-აფხაზეთის
მეცნიერებათა აკადემიის სლავური ენების
ინსტიტუტის დირექტორი, საქართველოს
საერთაშორისო უნივერსიტეტი, პროფესორი
E-mail: a.zoia777@gmail.com

ვოლოდიმირ ბილეცკი

ტექნიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, NTU „ხარკოვის
პოლიტექნიკური ინსტიტუტი“, პროფესორი
E-mail: ukcdb2021@ukr.net

ჰანა ონკოვიჩი

განათლების მეცნიერებათა დოქტორი, კიევის
სამედიცინო უნივერსიტეტი, პროფესორი
E-mail: onkan@ukr.net

*წარმოადგინა ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის სლავური ენების
ინსტიტუტმა*

აბსტრაქტი. ეს ნაშრომი იკვლევს ინტერნეტ დიდაქტიკის (wiki, film, websites, blogs, webinars) და ელექტრონული ბიბლიოთეკების რთულ გამოყენებას თანამედროვე უკრაინულ და ქართულ საუნივერსიტეტო განათლებაში. იგი გვიჩვენებს, თუ როგორ აძლიერებს ეს მიდგომა თითოეული ინტერნეტ დიდაქტიკური კომპონენტის ეფექტურობას, ხაზს უსვამს იმას, რომ ამ ინსტრუმენტების კომბინაცია შეირჩევა მასწავლებლების მიერ, კონკრეტული სასწავლო საჭიროებების საფუძველზე. ამ სინერგიის წარმატებით განხორციელება რამდენიმე პირობაზეა დამოკიდებული: ხელმისაწვდომობა მძლავრი პროფესიული წყაროს ბაზაზე, ტექნიკური ინფრასტრუქტურა მასწავლებელ-მოსწავლე კომუნიკაციისთვის და მულტიმედიის შექმნა და გამოყენება (ვიდეო, აუდიო, ტექსტი). მოსალოდნელია, რომ როგორც პროფესორ-მასწავლებლები, ასევე

სტუდენტები ფლობენ მოწინავე მედიაწიგნიერებას. გარდა ამისა, პედაგოგებს მოუწოდებენ არა მხოლოდ გამოიყენონ ონლაინ სწავლების ტექნოლოგიები, არამედ აქტიურად წარმოადგინონ საგანმანათლებლო მასალები, როგორცაა ფილმები, ვებსაიტები, ბლოგები, ვებინარები და ვიკიპედიის სტატიები. სტუდენტებისთვის კვლევის ინტეგრირება განათლებასთან გადამწყვეტია, რაც ხელს უწყობს უფრო მჭიდრო კავშირებს სტუდენტებს, უნივერსიტეტებსა და პოტენციურ დამსაქმებლებს შორის. მასწავლებლებისთვის აუცილებელია ჩართულობა გლობალურ სამეცნიერო და პედაგოგიურ საზოგადოებაში საერთაშორისო მონაცემთა ბაზებში პუბლიკაციების და სამეცნიერო კონფერენციებში მონაწილეობა.

საკვანძო სიტყვები: საგანმანათლებლო პროცესების სირთულე, მედიაწიგნიერება, პროფესიონალურად ორიენტირებული მედია განათლება, მედიადიდაქტიკა, ვიკიდიდაქტიკა, კინოს დიდაქტიკა, ვებ-გვერდების დიდაქტიკა, ელექტრონული ბიბლიოთეკები, უმაღლესი პროფესიული განათლება.

პიროვნების სოციალიზაცია-განვითარების, მშვიდობის და უსაფრთხოების გარანტი

გულნაზი ხუხუა

პედაგოგიკის მეცნიერებათა დოქტორი, ცხუმ-
აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი,
ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის
პედაგოგიკისა და მეთოდოლოგიის ინსტიტუტის
დირექტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
პროფესორი

E-mail: gulnazi.khukhual@gmail.com

*წარმოადგინა ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის პედაგოგიკისა და
მეთოდოლოგიის ინსტიტუტმა*

აბსტრაქტი. პიროვნების სოციალიზაცია ურთულესი პედაგოგიური პროცესია, რომელიც განსაზღვრავს საზოგადოების ღირსებას, მის კულტურულ და ინტელექტუალურ სიმაღლეს, როცა მის თითოეულ წევრს გაცნობიერებული აქვს: რას ნიშნავს პიროვნება, ერი, სახელმწიფო, ხელისუფლება, საზოგადოება, ზნეობრიობა, სულიერობა, კულტურა, „ენა, მამული, სარწმუნოება“; იცის დროისა და სივრცის დიმენსიონების ორგანული კავშირი: აწმყო, წარსული, მომავალი, რადაგან შეუძლებელია წარსულის გარეშე აწმყოს გაგება და მომავლის განჭვრეტა. ხატოვნად რომ ვთქვათ: „აწმყო შობილი წარსულისაგან არის მშობელი მომავლისა“ (ალბერტ ლაიბნიცი).

მოსწავლეთა სოციალიზაციაზე პასუხისმგებელია განათლების სისტემა, კერძოდ ზოგადსაგანმანათლებლო საშუალო სკოლა. მაგრამ, როცა ის აცდენილია კლასიკურ საფუძველს, წარსულის ღირებულ მონაპოვარს და ეყრდნობა მავანთმავანთა სუბიექტურ მოსაზრებებსა და შიშველ პრაქტიციზმს, პრაქტიკულად შეუძლებელია ინტელექტუალურად, ზნეობრივად, სულიერად, ესთეტიკურად სრულფასოვან, ყოველმხრივ ჰარმონიულად განვითარებული პიროვნების აღზრდა.

განათლების სისტემის მუშაობას ხელს უშლის თავისუფლებისა და დემოკრატიის უაპელაციოდ გამოცხადება. რამაც მოამრავლა დაცარიელებული საკლასო ოთახები და აუდიტორიები. თავისუფლებას აქვს თავისი დრო, ადგილი, წონა და ზომა! ყველა სასწავლო დაწესებულება უნდა იდგეს განთლების კლასიკურ საფუძველზე სიახლეთა გათვალისწინებით;

აბსოლუტური დისციპლინა, დისციპლინა და დისციპლინა, რომლის გარეშე ქაოსია და სიბნელე. მასწავლებელი სრულად უნდა ფლობდეს კლასიკურ პედაგოგიკას, სიახლეებს, პროფესიულ და საგნობრივ კომპეტენციებს, აღზრდის კანონებსა და პრინციპებს, მეთოდებს, ტექნიკასა და ტექნოლოგიებს და იმ საგნებს, რომლებსაც ასწავლის; გამოირჩეოდეს მეცნიერული მსოფლმხედველობით, გონიერებით, ზნეობით, სულიერობით, ესთეტიკური გემოვნებით, მეტყველების, ურთიერთობისა და ჩაცმის კულტურით, სრული ობიექტურობით, შრომისმოყვარეობით; მუდმივად უნდა იმაღლებდეს პროფესიულ კვალიფიკაციას ახალ-ახალი მეცნიერული მიღწევების კვალდაკვალ.

საკვანძო სიტყვები: მასწავლებელი, განათლება, აღზრდა, სოციალიზაცია, მსოფლმხედველობა, გონიერება, ზნეობა, ღვთისმოყვარეობა, შრომისმოყვარეობა.

მთელი ხელთუქმნელი სამყარო, ცა და დედამიწა და რაც მათშია, მილიონობით წლების განმავლობაში იქმნებოდა ყოვლის შემოქმედი ღვთისა და მისი ძის, მიქაელად წოდებული ჩვენი იესო ქრისტეს მიერ. ყველაფერი, მათი ნახელავი საოცრება იყო, მაგრამ ჩვენს საცხოვრის პლანეტას-დედამიწას აკლდა ერთი მთავარი, ბიო-სოციალური არსება -- ადამიანი-ქმნილებათა გვირგვინი. ღმერთმა თქვა: „შევქმნათ ადამიანი ჩვენ ანარეკლად, ჩვენ მსგავსებად“. „კაცად და ქალად შევქმნათ ისინი“ (ბიბლია, დაბადება 1:26). ადამიანი - სამყაროს მეპატრონე და შემმეცნებელი, ღვთის ერთგული და მორჩილი, რომელსაც გაცნობიერებული ექნებოდა ადამიანის დანიშნულება, ცხოვრების აზრი, გონებრივი და ფიზიკური შესაძლებლობები. დაუვიწყარია დაბადების მე-2 თავის 23-მე მუხლში მოსეს მიერ აღწერილი ადამისა და ევას შეხვედრის ამალმელებული ფონი, როცა ღმერთმა ადამს მისი ძვლისგან შექმნილი ქალი- ევა წარუდგინა:

„მაშინ თქვა კაცმა:

აი, ძვალე ჩემი ძვალთაგანი

და ხორცი ჩემი ხორცთაგანი,

დედაკაცი ერქვას მას,

რადგან კაცისგან არის აღებული.“

(ბიბლია, დაბადება, 2:23)

(აქედან მოდის არაჩვეულებრივი ქართული

ცნებები: მამაკაცი და დედაკაცი!).

„აკურთხა ღმერთმა ისინი და უთხრა: ინაყოფიერეთ, გამრავლდით, აავსეთ დედამიწა და ეპატრონეთ მას“. (დაბადება, 1:27, 28).

სატანა-ემშაკის მიერ ცდუნებულმა ადამიანმა სიტყვა „ეპატრონეთ“ შეცვალა „დაეპატრონეთ“-ით, ღვთისწიერება - უღმერთობით, მოყვასის სიყვარული - სიძულვილითა და მტრობით. შედეგი?! -რასაც ვხედავთ: აშლილი მსოფლიო, დედამიწისა და სიცოცხლის მოსპობის საფრთხე! მსოფლიოს დღევანდელი მდგომარეობით დასტურდება, რომ ადამიანს არ ძალუძს მიწიერი სამყაროს მართვა ყოვლის შემოქმედი ღვთის იეჰოვასა და მისი ძის იესო ქრისტეს ბიბლიური კანონებისა და პრინციპების სრულყოფილად ცოდნის გარეშე.

ამ პრობლემის გასაგებად დაგვეხმარება კაცობრიობის არსებობიდან დღემდე გავლილი ხუთი საზოგადოებრივ- პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული ფორმაციების გახსენება. (თუმცა მავან-მავანთ არ უყვართ წარსულის გახსენება. უნდათ, ყველა მიღწევები თვითონ მიიწერონ და სიახლედ გაასაღონ.). მაგრამ არსებობს უცვლელი, უნივერსალური კანონი-დროისა და სივრცის დიმენსიონები: აწმყო, წარსული და მომავალი; აღმოსავლეთ-დასავლეთი, ჩრდილოეთ- სამხრეთი. აწმყო შობილი წარსულისაგან არის მშობელი მომავლისა! (ალბერტ ლაიბნიცი). როგორც გენიოსები ამბობენ, შეუძლებელია, წარსულის გარეშე აწმყოს გაგება და აწმყოს გარეშე მომავლის განჭვრეტა.

დავიწყეთ რას მიაღწია კაცობრიობამ დასაბამიდან დღემდე:

1. პირველყოფილი თემურ წყობილება - დასაწყისში მეტი ერთობა, წესრიგი, კაცებს, ქალებსა და ბავშვებს საკმაოდ ადეკვატური ფუნქციები ჰქონდათ. მამაკაცებს ოჯახის რჩენა, მატერიალური უზრუნველყოფა, გარეშე

უსაფრთხოების დაცვა ევალებოდათ. დედაკაცები - შიგა, ოჯახური საქმეების მოგვარებაზე იყვნენ პასუხისმგებელნი, ბავშვებს სქესისა და ასაკის მიხედვით ასაქმებდნენ. შრომა, თამაში, შეჯიბრებები! გამარჯვებულთა დაჯილდოება და ა.შ. უფროსებზე მიბაძვით პიროვნებად ყალიბდებოდნენ. მშობლებსა და შვილებს შორის თანამშრომლობა გაკვეთილის როლს ასრულებდა.

ამავე წყობილების მეორე ნახევარში მდგომარეობა გართულდა. ძლიერები სუსტებს იმორჩილებდნენ. გაჩნდნენ მდიდრები და ღარიბები, მონოგამია შეიცვალა პოლიგამიით, რასაც მოჰყვა განუკითხაობა, აშლილობა, ძალადობის პოლიტიკა და ასე გადაიზარდა მონათფლობელურ ფორმაციაში.

2. მონათფლობელური წყობილება- თვით სახელწოდება შიფრავს მის არსს. მონა ადამიანად არ ითვლებოდა, საერთოდ. მას უყურებდნენ როგორც მუშა ცხოველს. მფლობელი რომ მოკვდებოდა, ცრუ რწმენის გამო, რამდენიმე მონას თან ატანდნენ. თითქოს გარდაცვლილი იქ განაგრძობდა სიცოცხლეს.
3. ბატონყმურ ანუ ფეოდალურ წყობილებაში მონა შეიცვალა გლეხით. მათ შორის განსხვავება ის იყო, რომ მონასთან შედარებით მას უკეთესი მდგომარეობა ეჭირა. გლეხს ჰქონდა მინი კერძო საკუთრების, ოჯახის შექმნის თავისუფლება.
4. კაპიტალისტური ანუ ბურჟუაზიული წყობილება შედგება კაპიტალისტის, მუშათა და გლეხთა კლასებისგან, რომელიც დემოკრატიის ე. წ. თანასწორუფლებიანობის ეგიდით იწონებს თავს. დემოკრატია არ არსებობს ადამიანთა სამ განსხვავებულ კლასებს შორის, სოციალურ ფენებად დაყოფილ საზოგადოებაში!
5. სოციალიზმი - კომუნისტებმა ყოვლის შემოქმედ ღმერთს ბიბლიიდან მოპარეს მორალური იდეები. ღვთის 10 მცნება თავიანთ ყაიდაზე მოირგეს და დაარქვეს „კომუნიზმის მშენებლის მორალური კოდექსი“. რომელიც ყველას ზეპირად უნდა სცოდნოდა. ბიბლია კი გააქრეს მიწიერი სივრციდან და თუ ვინმეს აღმოაჩნდებოდა, სამსახურიდან ხსნიდნენ.

სოციალიზმი ქვიშასავით რომ ჩამოიშალა, წესით, რაღაც ახლით, უკეთესი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და ეკონომიკური წყობილებით უნდა შეცვლილიყო. მაგრამ ეს არ მოხდა! . . . ! ბიბლიიდან ვიგებთ, რომ სატანა-ემშაკისგან შეცდენილი კაცობრიობის პირველი წინაპარი წყვილი: ადამი და ევა, თავიანთი შემოქმედის, უზენაესი ღვთისადმი დაუმორჩილებლობის გამო გამოყრილ იქნენ ედემის ბაღიდან, რომელიც მდებარეობდა ერაყის ტერიტორიასთან ახლოს, მდინარეების: ეფრატსა და ტიგროსს შორის. რასაც ადასტურებს XX საუკუნის 40-ნი წლების რუსი არქეოლოგების გამოკვლევები. ასევე რუსი მკვლევარების მიერ იქნა აღმოჩენილი ნოეს კიდობანი არარატის მთაზე.

აქ მოყვანილი ნეგატივები, ნამდვილად, არ ნიშნავს იმას, რომ პოზიტიური არაფერი არ იყო კაცობრიობის ისტორიაში. რა თქმა უნდა, იყო არის და იქნება კიდევ. ამ ციკქნა სტატიაში ყველაფერს ვერც და არც ჩამოვთვლი, მაგრამ დავასახელებ იმ დიდ მიღწევებს, რაც კაცობრიობას ადამიდან მოყოლებული დღემდე, ე.ი. 6000 (ექვსი ათასი) წლის განმავლობაში შეუქმნია. საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და ეკონომიკურ-კულტურული განვითარების ფაქტობრივი მაჩვენებლებია ის ცივილიზაციები, რომელთა არსებობა შემოგვინახა ისტორიამ, როგორიცაა: ბაბილონი, ეგვიპტე, კოლხეთი, საბერძნეთი, რომი, თანამედროვე მსოფლიო თავისი ტექნიკითა და ტექნოლოგიებით, მეცნიერება, ხელოვნება და ა.შ.

საქართველოს დიდებას, სხვა რომ არაფერი, „ოქროს საწმისი“ აჩვენებს ძვ.წ./აღ. XVI საუკუნეში ქართველებს წერ-კითხვაც, ოქროს მოპოვებაც და ოქრომჭედლობაც სცოდნიათ, რასაც ბერძენი იაზონისა და აიეტის, კოლხეთის მეფის ქალიშვილის, მედეას ურთიერთობის ისტორია ადასტურებს. ჩვენს წელთა აღრიცხვამდე 5 ათასი წლის წინ ახლო და შორეულ აღმოსავლეთის სახელმწიფოებში უკვე არსებობს განათლების სისტემა ჯერ სკოლების სახით, რომლის დანიშნულება იყო მოზარდი თაობის სწავლება და აღზრდა. შემდეგ, ძვ.წ./აღ. 3200-100 წლებში დაწინაურდა შუმერისა და აქადის სახელმწიფოები. ჩამოყალიბდა ედუბები ანუ სკოლები, პროფესიული სასწავლებლები და სხვადასხვა საგნების სწავლების უნივერსალური ფორმა - „გაკვეთილი“ ანუ მათ ენაზე - „მუგუბა“. პირველი საუკუნის რომაელი მეცნიერ-პედაგოგი და ორატორი მარკუს ფაბიუს კვინტილიანე თავის გენიალურ

წიგნში „ორატორის დარიგებანი“ სიამოვნებით იხსენიებს სკოლის პერიოდს. განსაკუთრებით რიტორიკის „გაკვეთილებს“.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია, ანტიკური ხანის ბერძნული და რომაული კულტურის მასშტაბურობა მეცნიერების, ხელოვნებისა და განათლების სფეროში. მათ შორის პრიორიტეტული ადგილი ეკავა აღზრდასა და განათლებას. იმდროინდელი გენიოსების ჩამოთვლა შორს წაგვიყვანს, მაგრამ რამდენიმეს მაინც დავასახელებთ თავიანთი ბრძნული გამონათქვამებით. ბერძნებიდან: დემოკრიტე - „სწავლება ახდენს სასწაულებს, მხოლოდ შრომის საფუძველზე“, სოკრატე-ფილოსოფოსი, აირჩია პედაგოგიური საქმიანობა. „დიალოგი მოსწავლეებთან“, „ეთიკის სწავლება“, აღზრდის კანონები, პრინციპები; პლატონი- ფილოსოფოსი, თეოლოგი, აკადემიის დამაარსებელი, პედაგოგიკის მცოდნე, „ტიმეოსის“ ავტორი მოითხოვდა ყოველმხრივ ჰარმონიულად განვითარებული პიროვნების აღზრდას. არისტოტელე - ფილოსოფოსი, დაამთავრა პლატონის აკადემია, ალექსანდრე მაკედონელის მასწავლებელი, პედაგოგიკური მეცნიერების განმავითარებელი. მან განსაკუთრებული ყურადღება დაუთმო სრულფასოვანი პიროვნების აღზრდას. მის მიერ ჩამოყალიბებული აღზრდის კომპონენტებს, როგორცაა: გონებრივი აღზრდა, ზნეობრივი აღზრდა, სულიერი აღზრდა, ესთეტიკური აღზრდა, ფიზიკური აღზრდა, რასაც დღემდე არ დაუკარგავს ძალა. მიუხედავად იმისა, 21-ე საუკუნეში მავანთ-მავანმა აღზრდა „მოსწავლეზე ძალადობად“, შეურაცხყოფად გამოაცხადა!

პედაგოგიკის წინაშე დიდი დამსახურება მიუძღვის ძველ რომს. მიუხედავად იმისა, რომ მას საფუძველი ჩაეყარა დედამიწაზე პირველი ბავშვის, კაენის გაჩენისთანავე. ახალშობილის მშობლებს: ადამსა და ევას არავითარი ცოდნა და გამოცდილება არ გააჩნდათ აღზრდასთან დაკავშირებით, მაგრამ ბავშვის ქცევებზე დაკვირვებით, თანდათანობით დაგროვდა პრაქტიკული გამოცდილება და ფილოსოფიის წიაღში ჰპოვა თავშესაფარი. შემდეგ ახ.წ./აღ. I საუკუნის პირველ ნახევარში, რომაელმა მეცნიერ-პედაგოგმა და ორატორმა მარკუს ფაბიუს კვინტილიანემ პირადი და სხვათა გამოცდილებების საფუძველზე პედაგოგიკა გამოყო ფილოსოფიიდან და დამოუკიდებელ მეცნიერებად ჩამოაყალიბა. რასაც ადასტურებს მისი 12 წიგნისგან შემდგარი სრულყოფილი პედაგოგიკის სახელმძღვანელო სახელწოდებით „ორატორის დარიგებანი“. კვინტილიანეს

შემდეგ პედაგოგიკის თეორიას დღემდე დიდი არაფერი მომატებია და არც დაკლებია. უბრალოდ, იცვლება მიდგომები და სახელები. მე-17 საუკუნეში იან ამოს კომენსკიმ, პედაგოგიკის კლასიკოსმა, პირველმა თარგმნა „ორატორის დარიგებანი“ ლათინურიდან ჩეხურ ენაზე. აღორძინების ანუ რენესანსის ხანის (XIV-XVII სს.).

პედაგოგიკა კვინტილიანეს პედაგოგიურ იდეალებს დაეფუძნა, რომლის მთავარი მიზანი იყო პიროვნების სოციალიზაცია, რომელიც დღემდე აქტუალურია. 30 წელია საქართველოში განათლების სისტემა კლასიკური მწყობრიდან ამოვარდნილია უწმინდესი ცნებების: მეგობრობის, თავისუფლებისა და დემოკრატიის სახელით. კლასიკა არის განვითარების საძირკველი. მის გარეშე განვითარების თანმიმდევრობისა და სისტემურობის პრინციპი ირღვევა და ყოველ თაობას აღმოჩენილის ხელახლა აღმოჩენა მოუწევდა. ეს ეხება განსაკუთრებით, განათლების სისტემას, კერძოდ, მარად მწვანე, საყოველთაო, სავალდებულო და საზოგადოებრივ მეცნიერებას პედაგოგიკას, რომელიც სათავეს იღებს დედამიწაზე პირველი ბავშვის - კაენის დაბადებიდანვე. XXI საუკუნის უცხოური რეფორმების რეფორმათა რეფორმებმა, ე.წ. დემოკრატიისა და თავისუფლების ეგიდით თავდაყირა დააყენა განათლების სისტემა თავისი არსითა და ფორმით:

1. კლასიკური პედაგოგიკის თეორიის უგულვებელყოფამ გამოიწვია მეცნიერების დაკნინება, პრიმიტიულ დონეზე, სუბიექტურ მოსაზრებებზე და შიშველ პრაქტიციზმზე დაყვანა და მეთოდოლოგიის გაფეტიშება. მთავარი კითხვები: რა ვასწავლოთ და რისთვის ვასწავლოთ, დაიკავა კითხვამ-როგორ ვასწავლოთ?
2. პედაგოგიკური მეცნიერების ცნებითი-ტერმინოლოგიური სისტემის აღრევა არა ადეკვატური ტერმინებით: ოკუპაცია, ინტერვენცია, იერიში, პილოტირება;
3. პედაგოგიკის თეორიისა და ისტორიის სპეციალობით 14 წელია დისერტაცია არ დაცულა; აღზრდის ცნების ხსენებაც კი ცოდვად ითვლებოდა 2004-2012 წლებში;
4. განათლების მინისტრის განცხადება: „მორჩა! დღეიდან წარსულს ჩაბარდა წიგნი!“

5. მეცნიერებათა დოქტორისა და პროფესორის დიპლომების დარიგება მეცნიერებათა კანდიდატებისათვის;
6. უფროსი თაობის პროფესორთა „ჩარეცხვა“;
7. პედაგოგიკის კათედრის უნივერსიტეტიდან გაქრობა;
8. არ შემდგარი XII კლასი;
9. მშობლიური, ქართული ენის გრამატიკის სახელმწიფო სასწავლო გეგმიდან, პროგრამიდან და შესაბამისად გაკვეთილების ცხრილიდან ამოღება;
10. სკოლებისთვის სხეულიდან ამოკვეთილი ნაწილებისგან შეკოწიწებული ქართული ლიტერატორის არასრულფასოვანი სახელმძღვანელოები;
11. განათლების მინისტრის მიერ ძველი ქართული ლიტერატურის სასწავლო პროგრამიდან ამოღების განაცხადი იმ საბაზით, რომ ‘მოსწავლეები ვერ იგებენ და არ კითხულობენ-ო’;
12. ე.წ. თავისუფლებისა და დამოკრატის ეგიდით მოსწავლეებისა და სტუდენტებისგან დაცარიელებული საკლასო ოთახები და უნივერსიტეტის აუდიტორიები და ა.შ.;
13. ადრე ზოგად საგანმანათლებლო საშუალო სკოლებისთვის მზადდებოდა ყველა კლასის სასწავლო საგნის მასწავლებელი. ორ ათეულ წელზე მეტია მხოლოდ დაწყებითი საფეხურის მასწავლებლები მზადდებიან. ვფიქრობ, სკოლებში მალე პედაგოგიური კადრების დეფიციტის პრობლემაც დადგება;
14. კაცობრიობის პირველი წყვილის ადამი და ევადან დღემდე ღვთისადმი დაუმორჩილებას მოჰყვა ზნეობრივი და სულიერი დეგრადაცია, დედამიწის სრული განადგურების საფრთხე.

მსოფლიოს საერთაშორისო სამეცნიერო ეკოლოგიურ - მეტეოროლოგიური ორგანიზაციების მონაცემების მიხედვით ვიგებთ, ადამიანმა თავისი დაუდევრობით და უღმერთობით თუ რა ზიანი მიაყენა დედამიწას, ჩვენს საცხოვრის პლანეტას: „საჭირო არ არის მეცნიერი იყო იმის დასანახად, რომ ჩვენს პლანეტას სერიოზული ზიანი ადგება. მტკნარი წყალი, ოკეანეები, ტყეები და ჰაერი

უკიდურესად დაბინძურებულია“ (ბროშურა „გამოიღვიძეთ!“ N1, 2023. „განწირულია ჩვენი პლანეტა?“).

საერთაშორისო სამეცნიერო კვლევების მიხედვით, მეცნიერები ვარაუდობენ, თუ ასე გაგრძელდა, 30 წელიც არ არის საჭირო, რომ დედამიწა განადგურდეს. მაგრამ ყოვლის შემოქმედი ღმერთი და მისი ძე იესო ქრისტე ამას არ დაუშვებენ, მანამდე „დედამიწის მომსპობთ მოსპობენ“ (ბიბლია, გამოცხადების 11:18), ხოლო „მართლები დაიმკვიდრებენ დედამიწას და მარადიულად იცხოვრებენ მასზე“ (ფსალმუნების, 37:29).

საზოგადოებრივ ცხოვრებაში არსებული მძიმე რეალობა ძირითადად თუ გარკვეულწილად განათლების სისტემის პასუხისმგებლობაა თავისი უნივერსალური და უნიკალური მოვალეობის გამო. ეს არის ყოველმხრივ ჰარმონიულად განვითარებული სრულფასოვანი პიროვნების მომზადება, რაც შეუძლებელია გონებრივი, ზნეობრივი, სულიერი, ესთეტიკური და ფიზიკური აღზრდის გარეშე, რომელიც ორგანულად არის დაკავშირებული პედაგოგიური პროცესის სამ საგანმანათლებლო, განმავითარებელ და აღმზრდელობით სისტემასთან. ესენია: 1. საკლასო საგაკვეთილო, 2. კლასგარეშე და 3. სკოლისგარეშე და სამივეს უშუალო კავშირი აქვს ოჯახთან, სახელმწიფოსა და საზოგადოებასთან და ყველაფერს ერთად სწავლებასა და აღზრდასთან. ყველა კლასის ყოველ გაკვეთილზე სწავლებას აკისრია ოთხი ფუნქცია: საგანმანათლებლო განმავითარებელი, აღმზრდელობითი და შრომითი! ეს არის ერთ-ერთი ძირითადი, უნიკალური, საყოველთაო, სავალდებულო პედაგოგიური პროცესი, რომელიც უზრუნველყოფს ახალი თაობის სოციალიზაციას.

რაც შეეხება კლასგარეშე და სკოლისგარეშე მუშაობის კულტურულ საგანმანათლებლო და აღმზრდელობითი საქმიანობის ფორმებს, ის გაკვეთილისაგან განსხვავებით ნებაყოფლობითობისა და თავისუფალი არჩევანის პრინციპს ექვემდებარება. თუმცა აქაც პედაგოგიური ხელოვნებაა საჭირო, მასწავლებელი მოსწავლეებს თუ როგორ მიაწვდის და აღუძრავს მათ ამ სფეროში ინტელექტუალური აქტიურობის ინტერესს.

მოსწავლეთა სოციალიზაციაში განსაკუთრებული პრიორიტეტით გამოირჩევა კლასგარეშე კულტურულ-საგანმანათლებლო და აღმზრდელობითი პროცესი თავისი ბუნებითა და მრავალფეროვნებით.

სკოლის უმთავრესი დანიშნულებაა მოსწავლეთა სოციალიზაცია, რომ სრულფასოვნად გაიცნობიეროს ადამიანის უნიკალურობა, მისი ღვთიური წარმომავლობა, ინტელექტუალური და ფიზიკური შესაძლებლობა, დანიშნულება, ცხოვრების აზრი. გაიგოს რას ნიშნავს ერი, „ენა, მამული, სარწმუნოება“, სახელმწიფო, ხელისუფლება, პარლამენტი. საზოგადოება, ზნეობრიობა, სულიერობა, მშვენიერი, ამაღლებული და ა.შ., რომ გახდეს საზოგადოების სრულფასოვანი წევრი.

სოციალიზაციის პროცესი სკოლაში პირველი გაკვეთილიდანვე უნდა იწყებოდეს მოსწავლეთათვის გასაგებ ენაზე, სანამ სკოლის მიმართ საზეიმო განწყობილება არ შენელებულა! სოციალიზაცია რამდენადაც ინტელექტთან არის დაკავშირებული, სკოლამ დასაწყისიდან სიმწიფის ატესტატის მიღებამდე უნდა იზრუნოს მოსწავლეთა მოქალაქეობრივი შეგნების ამაღლებაზე, ემოციონალური ინტელექტისა და პრაქტიკული უნარ-ჩვევების განვითარებაზე. ეს ხდება სკოლაში სხვადასხვა ციკლის: საბუნებისმეტყველო, საზოგადოებრივი, სახელოვნებო, სპორტული, ტექნიკური, ტექნოლოგიური, ეთიკური ესთეტიკურ და ა. შ., 24-მდე სასწავლო საგნის 12000 გაკვეთილის პროცესში, რომელთა ლოგიკური და დიალექტური ერთობლიობა იძლევა სამყაროს: ცისა და დედამიწის და რაც მათშია, ყველაფრის შესახებ ზოგად განათლებას. იან ამოს კომენსკი სწორედ ამას გულისხმობდა თავის გენიალურ გამონათქვამში: „ყველამ ყველაფერზე ყველაფერი უნდა იცოდეს!“.

ადამიანი როგორც უნიკალური სოციალური არსება, ღვთიური შემოქმედების გვირგვინი, თავისთავში შეიცავს სოციალიზაციის, სრულფასოვან, საზოგადოების ღირსეულ წევრად ჩამოყალიბების პოტენციურ შესაძლებლობას. სწორედ ამას გულისხმობს კომენსკი თავის მეორე მხატვრული კონცეფციაში: „ადამიანში, მართლაც, ყველაფერია მოცემული: ლამპარიც, სანთელიც, ზეთიც, კვესიც - ყოველივე თავისი მოწყობილობით, ოღონდ მთავარია, ვიცოდეთ სანათურის ანთება“. პედაგოგიკა არის ის ერთადერთი მეცნიერება, რომლის უშუალო ფუნქციაა

ამ სანათურის ანთება პედაგოგის „ოქროს ხელებით.“ ამისათვის მასწავლებელი უნდა ფლობდეს პროფესიულ - პედაგოგიკურ სტანდარტებსა და კომპეტენციებს, რომელიც ჩამოყალიბებულია „პედაგოგიკის თეორიის“ სახელმძღვანელოში. მაგრამ ეს არ არის საკმარისი. მასწავლებელი კარგად უნდა ფლობდეს სენსუალიზმის თეორიას, რომლის გარეშე არ არსებობს შემეცნება, რომელიც 3 ეტაპს მოიცავს: „ცოცხალი, კონკრეტული განსჭვრეტიდან აბსტრაქტულისკენ და მისგან პრაქტიკისაკენ“. პირველი კონცეფცია: „არაფერია ცნობიერებაში, რაც შეგრძნებაში არ გვექონია“ - პირდაპირ დაკავშირებულია სოციალურ და ეკოსისტემურ გარემოს ფაქტორთან. აქედან გამომდინარე, ადამიანმა იცის მხოლოდ და მხოლოდ ის, რაც უნახავს, მოუსმენია, დაუყნოსია, დაუგემოვნებია და რასაც შეხებია. მაშასადამე, შეგრძნების გარეშე არ არსებობს აღქმა, აღქმის გარეშე კი შემეცნება.

ამრიგად, მოსწავლეთა აბსოლუტური უმრავლესობა აღჭურვილია განვითარების ღვთითბობებული ინტელექტუალური უნარებით. მთავარია, სრულყოფილი სასწავლო-აღმზრდელობითი გარემოს შექმნა. უპირველეს ყოვლისა, სასწავლო დაწესებულებები უნდა იდგეს კლასიკურ საფუძველზე: 1. აბსოლუტური დისციპლინა, რომლის გარეშე, როგორც კომენსკიმ თქვა: „სკოლა დისციპლინის გარეშე იგივეა, რაც წისქვილი წყლის გარეშე“. 2. პედაგოგი სრულად უნდა ფლობდეს კლასიკურ პედაგოგიკურ სტანდარტებს, კომპეტენციებს, კანონებს პრინციპებსა და მეთოდებს, ტექნიკასა და ტექნოლოგიებს და იმ საგნებს, რომლებსაც ასწავლის. გამოირჩეოდეს მაღალი მსოფლმხედველობით, მეტყველების, ურთიერთობისა და ჩაცმის კულტურით, სრული ობიექტურობით. 3. მხოლოდ და მხოლოდ კომპეტენტურ მასწავლებელს შეუძლია მოსწავლეთა სოციალიზაცია. სტუდენტი, რომელიც არ ასრულებს თავის სტუდენტურ მოვალეობას, არასოდეს არ იქნება კომპეტენტური მასწავლებელი.

დისციპლინა, დისციპლინა და დისციპლინა! ამის გარეშე მხოლოდ ქაოსია და სიბნელე! . . . ! ვეძებოთ ღირებული, ამაღლებული, ლამაზი და მშვენიერი, „სხვას, ყველას მახე უგია, თავისა გასაყოფელი“ (დავით გურამიშვილი).

ლიტერატურა:

1. ბიბლია

2. გ. ხუხუა, პედაგოგიკა, თბილისი, 2009, გამომცემლობა „ნატალი“
3. მარკუს ფაბიუსი კვინტილიანე, „ორატორის დარიგებანი,“ რომი I საუკუნე.
რუსულ ენაზე ითარგმნა ა. ნიკოლსკის მიერ და გამოიცა 1834 წ. პეტერბურგის
მეცნიერებათა აკადემიის მიერ. ჩვენ კი ქართულ ენაზე ვთარგმნეთ 12-ვე წიგნი
4. იან ამოს კომენსკი, „დიდი დიდაქტიკა,“ მოსკოვი, 1944 წ.
5. სკოლებში პედაგოგიკური კვლევების შედეგები
6. განათლების სისტემის ოფიციალური დოკუმენტები !
7. განწირულია ჩვენი პლანეტა? ჟურნალი გამოიღვიძეთ! N1, 2923

SOCIALIZATION OF PERSONALITY - GUARANTOR OF DEVELOPMENT, PEACE AND SECURITY

Gulnaz Khukhua

Doctor of Pedagogical Sciences, Academician of Tskhum-
Abkhazian Academy of Sciences, Director of Institute of
Pedagogy and Methodology of the Tskhum-Abkhazian
Academy of Sciences, Sokhumi State University, Professor
E-mail: gulnazi.khukhua1@gmail.com

*Presented by the Institute of Pedagogy and Methodology of the Tskhum-Abkhazian
Academy of Sciences*

Abstract. Socialization of a person is the smallest pedagogical process, determined by the dignity of the society, its cultural intellectual height, as for what is part of it, nation, state, government, society, morality, spirituality. Culture, “language, estate, faith” knows the organic connection of time and space dimensions: present, past, future, therefore it is impossible to understand the present and foresee the future without the past. Figuratively speaking: “The present born from the past is the parent of the future” (Albert Leibniz). The education system is responsible for the socialization of students, namely the general secondary school. But when it misses the classical basis, the valuable acquisition of the past, and relies on the subjective opinions and bare pragmatism it is practically impossible. Education of intellectually, morally, spiritually, aesthetically complete, harmoniously developed personality. The work of the education system is hindered by the declaration of freedom and democracy without appeal. Which resulted in empty classrooms and auditoriums. Freedom has its time, place, weight and size! All educational institutions should stand on the classical basis of education, taking into account innovations; Absolute discipline, discipline and discipline, without which there is chaos and darkness. The teacher must fully possess classical pedagogy, innovations, professional and subject competencies, laws and principles of upbringing, methods, techniques and technologies and the subjects he teaches, to be distinguished by scientific outlook, intelligence, morality, spirituality, aesthetic taste, culture of speech, communication complete objectivity, hard work. Professional qualifications must be constantly improved in the wake of new scientific achievements.

Keywords: *School, education, upbringing, socialization, intelligence, morals, hard work.*

CONCRETE CREATIVE ACTIVATION OF STUDENTS BASED ON THE TECHNOLOGY OF SITUATIONS

Levan Jinjikhadze

Doctor of Pedagogy, Corresponding Member of the
Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences, Sokhumi State
University, Associate Professor
E-mail: levanijinjikhadze@gmail.com

Presented by the Institute of Pedagogy and Methodology of the Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences

Abstract. The teaching methodology of the integrated primary course of Georgian language and literature at the faculty of educational sciences in the higher education institution should be organized by the lecturer in such a way that the student should be interested and strive to acquire new knowledge. It is necessary for the lecturer to purposefully use interactive teaching methods in the educational process. The use of interactive methods should lead to high involvement of students in the learning process, which will allow them to independently solve problematic issues. Interactive teaching methods will help them to activate their thinking and passion during problematic situations, to remember the basics, to arouse interest in the material to be studied, and to satisfy the need for independent assimilation of knowledge.

When using the method of specific situations, based on dialogic interaction, students should develop such basic qualities as communication, listening and understanding the positions and thoughts of others. In addition, creative ideas are activated here, adaptation to the new teaching technology is accelerated, which, in turn, will further increase interest in the subject.

Keywords: *Technology of specific situations, situational methodology, situation-problem, situation-evaluation, classic and live situation, demonstration method.*

The teaching method of the integrated primary course of the Georgian language and literature at the Faculty of Education Sciences in the higher education institution should be organized by the lecturer in such a way that the student should be interested and strive to acquire new knowledge. In order to involve students actively and be productive both in the lecture and in the practical process, it is necessary for the lecturer to purposefully use interactive teaching

methods. The use of interactive methods should lead to the high involvement of students in the learning process, which will allow students to independently solve this or that problematic issue. Interactive teaching methods will help them to activate their thinking and passion during problematic situations, to remember the main things, arouse interest in the material studied, to generate the demand for independent assimilation of knowledge.

In this regard, compared to other methods, one of the teaching methods is interesting - the method of specific situations, that is, in other words, the situational method. In the educational process, the technology of specific situations (situational methodology) has its own specificity and features of use. Like other educational technologies, it is designed to develop the student's creative thinking and find optimal ways to solve problems.

The advantage of the method can be considered the use of the principles of problem learning - the development of skills in solving real problems,

The main function of case studies is to teach students how to solve complex unstructured problems that cannot be solved analytically. The advantage of the method can be considered the use of the principles of problem-based learning - the development of skills to solve real problems, the ability to work on a single problem of the group, at the same time, the learning process is similar to the imitation of real life, and requires not only knowledge and understanding of terms, but also actions on them, justification of one's own opinion. (Bochorishvili M., Namichheishvili N., Nabulishvili N., 2013: 72).

Case technology as a teaching method is applied with the purpose of involving teaching by action and in action. The essence of the case method lies in the fact that the acquisition of knowledge and the formation of skills are the result of active independent activity of students, obtained through the resolution of contradictions, as a result of which students creatively acquire professional knowledge and skills, their thinking skills develop (Jinjikhadze J., 2012: 151).

The method of specific situations allows the student to acquire theoretical knowledge and get practical experience along with it, to express or argue his/her own opinion, idea, to have the ability to listen to an alternative opinion. With the help of this method, students can improve their analytical and evaluation skills, learn to work in a group, and apply theoretical material in practice. Using this method is also necessary for them to see the heterogeneity of problems in real life. The essence of specific situations lies in the fact that students are given a real-life situation, the description of which reflects not only a practical problem, but also actualizes cross-border knowledge, which must be mastered when solving a given problem.

The method for specific situations, in our opinion, is:

- description of the real situation;

- recalling an episode or fact from real life;
- a fact, a phenomenon that actually happened in this or that sphere of activity and is described by the author (writer), in order to provoke a discussion in the teaching process, to analyze and discuss the situation by the student and make a decision;
- Not only a real description of a phenomenon or a fact, but a unified information complex that allows to understand the situation. (Jinjikhadze L., 2014: 227).

The main material of specific situations is: problematic real situations; interesting facts; literary sources.

Specialists allow to classify specific situations in terms of lessons:

Situation-problem - is a prototype of a real problem that requires an immediate solution. By inviting such situations, it is possible for the student to develop the ability to search for optimal solutions to the problem.

Situation-evaluation - a prototype of a real situation with a proposed ready-made solution, which should be evaluated according to the "right-wrong" principle and offer your own adequate solution.

Situation-illustration - a prototype of a real situation, which is included in the educational process in the form of a fact or a phenomenon. With similar examples, the application of the method of specific situations to special studies begins, during which a comprehensive and thorough study of the issue under discussion takes place. The visual situation helps students to develop the ability to visualize information for an easy solution.

In this case, the lecturer can use the **demonstration method** at the lesson, which involves presenting information visually. This is a very effective way of achieving the result. This method will help the teacher to make the perception of educational material even more visible and qualitative, to specify what the students will have to do independently. At the same time, this strategy visually presents the essence of this or that issue (problem).

A classic situation. The situation can be taken from literature, practice, or it can be artificially constructed. The main thing is for students ability to separate the discussed topic (issue) from the context of the situation, which should be solved by them later.

A live situation - can be used directly from the student's life. But the decision should not be known to anyone. It is this decision that is sought, and the situation itself should be described in sequence, as it happened in reality.

There are three levels of use for specific situations:

Level I - In the learning process, the lecturer cites a specific situation as a fact or example and offers it to the students. In this case, the student is obliged to actively engage in the learning process and find ways to solve it. But the teacher analyzes the given situation and offers students

his/her own, optimal decision. Such an approach represents a peculiar preparation of students in performing such a specific situation.

level II - the lecturer includes a specific situation in the learning process and encourages students to analyze and solve the existing issue with an individual approach. After giving some time to think, Mois-Man will analyze the answers of several students and explain which of their decisions is satisfactory or unsatisfactory and why? If the students' answers are not correct, then the lecturer must show them the correct way to analyze and solve the problem. But the main thing here is the students' attempt to analyze and solve the situation. Thus, the use of the method of specific situations should be gradually introduced in teaching.

Level III - is a much higher level of application of specific situations, and it can be used only if the lecturer knows very well the abilities of the students and is sure that the particular student can give an optimal response. After using the method of concrete situations, the lecturer can apply to practical teaching.

In such a case, we can consider three options for learning: classical, free and mixed.

The classic option is to divide the audience into groups. Choosing a leader in each group. Regulations will be given for individual decision making. Later, these decisions will be discussed together in the group and a common decision will be formed. After that, a group discussion can be held: leaders' speech and discussion of group options for decision. After that, another specific situation can be called and the above mentioned one is repeated according to the technological plan.

The lecturer chooses the situational task based on the interests of the audience, as needed. Each group analyzes the proposed situation, makes a common decision, finds a solution and makes appropriate conclusions, for this the groups work together and reach a general agreement. If it is difficult for the group members to reach a common opinion, then the lecturer can offer them a method of voting, where each member of the group of 4-5 people benefits from the right to vote. The proposal that receives more votes is evaluated as a group decision.

Free option - in this case, the audience is not divided into groups, a specific situation will be read by the lecturer and each student will propose his/her decision to the audience. The lecturer analyzes the individual decisions of the students and makes the correct decision in the form of a conclusion.

Mixed option - this is a classic option for more confidence and memorization. Here the situation is transformed into a "live" situation and played out. The draw can also be presented by using a free option.

Teaching can be done with other technologies as well, but it all depends on the topic, purpose, students' readiness, lecturer's creative abilities and time. If classes are held in small

groups, then in order to achieve an effective result of analyzing the situation and solving it, it is necessary to use such methods as brainstorming, incident, consultation, text and context analysis, discussion, role-playing and situational games, demonstration, etc. When using the method of specific situations, it is necessary to take into account the following psychological difficulties of students: determining the cause, inexperience while doing the analysis, searching for cause-and-effect connections, taking into account and agreeing with other people's opinion, etc.

The technology of specific situations can be imagined as an individual or group learning activity, where the following principles are realized: problem solving, modeling of professional situations and their solution, dialogic interaction.

Problematicity in a given situation is related to the number of problems, because it contains a certain kind of contradiction. Regardless of whether the situation is classical, grassroots, conflictual or otherwise, there will still be a "problem" in it. Therefore, the motivation to reveal certain hypotheses and, therefore, to solve the problematic situation arises, which in itself will contribute to the development of the student's creative and critical thinking. In order to find operational ways to optimally solve the situation, it is necessary to mentally transform the problem into a creative task, ask a specific question and solve it thoughtfully.

The **individual** activity of students in the learning process using the method of specific situations is the initial stage, in which the following operations are performed - identifying problems, transforming problems into a creative task, finding optimal solutions and implementing them accordingly. In addition to individual operations, the student must cooperate with groups, because it is necessary for him to develop the right approach to the created situation. Optimum collegial analysis and ability to solve it is developed step by step, based on both individual and group analysis and solution.

A dialogic relationship means mutual sharing of thoughts, information, ideas, emotions, problem analysis and solutions. A dialogical relationship means a method of teaching, such as the didactic method, during which information is provided in the form of a dialogue. In such a case, the goal can be different, namely, informing students, revealing and improving their knowledge. The information provided by the didactic method should be understandable for students and answer the following questions: what, where and why? New and old concepts are brought together. In the process of exchanging information, the lecturer and the student participate together and build new knowledge together.

This process arises from the needs of students and joint activities. When using the method of specific situations in teaching, based on dialogic interaction, students develop such basic qualities as communication, listening and understanding the positions and thoughts of others.

In addition, creative ideas are activated here, adaptation to new teaching technology is accelerated, which, in turn, will further increase interest in the subject.

In general, five stages of solving cases are known and recommended:

The first stage - getting to know the situation and its features;

The second stage - separation of the main problem, separation of factors and personnel, who and what can have a real impact;

The third stage - selection of concepts or topics for "brainstorming";

The fourth stage - analysis of the results of making this or that decision;

The fifth stage - solution of the case.

The scenario of practical education guided by the method of specific situations in the teaching methodology of the integrated elementary course of Georgian language and literature can be as follows:

Preparatory stage. The lecturer prepares the situation as additional informational material, defines the place, purpose and task.

Introductory stage. At this stage, students are engaged in a live discussion of the real professional situation: familiarization with the situation, description of the situation, informational material.

Main stage.

- Introductory speech;
- Division of students into groups;
- Organization of group work: briefly conveying the material read by group members and discussing it, identifying problematic moments, determining speakers;
- The first part of the discussion - consideration of problematic moments in small groups, search for arguments and solutions;
- The second part of the discussion - presenting the results of the analysis, general group discussion, summarizing the results of the discussion and the solutions found.

Final stage.

- Final presentation of the results of analytical work (students were able to understand and compare several options for solving one problem).
- Presenting the analysis of the situation in a generalized form.
- Evaluation of the performed work.

The use of the method of specific situations in teaching allows students, first of all, to work out and develop the ability of independent and creative search. This teaching method develops students the following skills:

- **Analytical** (classification, separation of the main from the secondary, logical thinking, analysis, etc.);

- **Practical** (theoretical ability to solve a problem situation in the process of practical activity);

- **Creative** (here it is important and necessary to use creative habits when generating an alternative solution, it is impossible to solve a problem situation with logic alone);

- **Communicative** (the ability to prove and lead a discussion, the ability to use visible material (illustrations, charts, tables), the ability to defend one's opinion).

- **Social** (behavior assessment, listening, support during discussion or argumentation of opposing opinion, self-control realization, etc.);

- **Self-analysis** (here it is necessary for a person with his/her own opinion to report and analyze the opinions of other persons participating in the discussion).

The method of specific situations has the versatility of problem solving. The main function of this method is to teach students how to analyze and solve complex, unstructured problems. In such a case, it is necessary for students, future teachers and take into account the following recommendations:

- It is preferable to use one's own specific situations. This will give them an opportunity to demonstrate their knowledge and practical skills in relation to a specific subject (material).

- The methods and techniques must correspond to the purpose of the given topic.

- The method of specific situations should develop the following skills: analytical, creative, communicative, practical, social.

- The result of the used method should represent not only the formation of acquired knowledge and practical skills, but also the development of systemic values and professional position.

- It is necessary to plan the learning process using the method of specific situations. In addition, the student should know the following stages of solving cases:

The first stage - calling specific situations and getting to know their peculiarities;

The second stage - analysis of the situation;

The third stage - presentation of the solution of the issue (theme);

The fourth stage - general discussion;

The fifth stage - summarizing the results of the discussion.

- It is preferable to use the method of specific situations together with other methods: brainstorming, business games, discussion, etc.

So, the pedagogical potential of the method of specific situations is much greater compared to traditional methods. The constant interaction between the lecturer and the student,

as well as between the students, determines not only the forms of their behavior in the learning process, but also, first of all, the motivation and argumentation of their actions.

Thus, as we can see, interactive methods of teaching, including, of course, the method of specific situations, that is, to be more precise, the situational method of teaching, allows to develop not only creative abilities of students, but also to form them as a creatively thinking persons.

References:

1. Bochorishvili M., Namichheishvili N., Nabulishvili N. Collection of interactive methods and tests. Publishing House „Scribe“, Tbilisi, 2013
2. Jinjikhadze J. Modern pedagogical technologies. „Universal“ publishing house, Tbilisi, 2012
3. Jinjikhadze L. Methodology of teaching the elementary course of Georgian language and literature. „Meridian“ publishing house, Tbilisi, 2014

სტუდენტთა შემოქმედებითი აქტივობა კონკრეტული

სიტუაციების ტექნოლოგიის საფუძველზე

ლევან ჯინჯიხაძე

პედაგოგიკის დოქტორი, ცხუმ-აფხაზეთის
მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი,
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ასოცირებული პროფესორი
E-mail: levanijinjikhadze@gmail.com

*წარმოადგინა ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის პედაგოგიკისა და
მეთოდოლოგიის ინსტიტუტმა*

აბსტრაქტი. უმაღლეს სასწავლებელში განათლების მეცნიერებათა ფაკულტეტზე, ქართული ენისა და ლიტერატურის ინტეგრირებული დაწყებითი კურსის სწავლების მეთოდოლოგია, ისე უნდა იყოს ორგანიზებული ლექტორის მიერ, რომ სტუდენტი თვითონ უნდა ინტერესდებოდეს და ისწრაფოდეს ახალი ცოდნის დაუფლებისაკენ. ამისათვის კი აუცილებელია ლექტორის მიერ სწავლების ინტერაქტიული მეთოდების მიზანმიმართულად გამოყენება სასწავლო პროცესში. ინტერაქტიული მეთოდების გამოყენებამ კი უნდა განაპირობოს სტუდენტთა მაღალი ჩართულობა სასწავლო პროცესში, რომელიც მოგვცემს საშუალებას დამოუკიდებლად გადაჭრან მათ წინაშე დასმული ესა თუ ის პრობლემური საკითხი. სწავლების ინტერაქტიული მეთოდები მათ დაეხმარება პრობლემური სიტუაციების დროს აზროვნების გააქტიურებაში, ძირითადის დამახსოვრებაში, გაუღვივებს ინტერესს შესასწავლი მასალისადმი, გამოუმუშავებს ცოდნის დამოუკიდებლად ათვისების მოთხოვნილებას.

კონკრეტული სიტუაციების მეთოდის გამოყენებისას, დიალოგური ურთიერთობის საფუძველზე სტუდენტებს ჩამოუყალიბდეთ ისეთი ძირითადი თვისებები, როგორიცაა, კომუნიკაციურობა, სხვათა პოზიციებისა და აზრების მოსმენა და გაგება. გარდა ამისა, აქ წარმოებს შემოქმედებითი იდეების აქტივიზაცია, ჩქარდება

სწავლების ახალ ტექნოლოგიასთან ადაპტაცია, რომელიც, თავის მხრივ, ხელს კიდევ უფრო შეუწყობს ინტერესის ამაღლებას საგნისადმი.

საკვანძო სიტყვები: კონკრეტული სიტუაციების ტექნოლოგია, სიტუაციური მეთოდოლოგია, სიტუაცია-პრობლემა, სიტუაცია-შეფასება, კლასიკური და ცოცხალი სიტუაცია, დემონსტრირების მეთოდი.

თანამედროვე ჰუმანისტური პედაგოგიკის მოდელირება განათლების სოციოლოგიაში

მედეა სალია

სოციალურ მეცნიერებათა დოქტორი, ცხუმ-
აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის პედაგოგიკისა
და მეთოდოლოგიის ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერ-
თანამშრომელი
E-mail: saliamedea@yahoo.com

*წარმოადგინა ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის პედაგოგიკისა და
მეთოდოლოგიის ინსტიტუტმა*

აბსტრაქტი. მეოცე-ოცდამეერთე საუკუნეების მიჯნაზე ქვეყანაში მიმდინარე სოციალურმა, ეკონომიკურმა, პოლიტიკურმა მოვლენებმა და შედეგად, ღირებულებათა გადაფასებითმა პროცესებმა განათლების სისტემა ახალი გამოწვევების წინაშე დააყენა - ფუნდამენტურად შეცვალა მოქალაქეების ფსიქოლოგიური განწყობა, კულტუროლოგიურ-მსოფლმხედველობრივი ორიენტირები. ამით განპირობებულმა ჰუმანიზაციის დეფიციტმა, ერთის მხრივ, კონკურენტუნარიანი ახალი განათლებული თაობის აღზრდა, ხოლო მეორეს მხრივ, მათში ჰუმანიზმის, როგორც მოქალაქის სოციალური ქცევის უმთავრესი ფასეულობების ჩამოყალიბების უზრუნველყოფის აუცილებლობა გამოკვეთა. აქედან გამომდინარე, ძირითადი ამოცანაც ინფორმაციული საზოგადოების გამოწვევებისა და თანამედროვე საზოგადოების მზარდი დეჰუმანიზაციის ფონზე მოზარდი თაობისთვის ჰუმანიზმის აღზრდისა და მათთვის უმაღლესი სტანდარტების განათლების გადაცემის ხელშემწყობი მექანიზმების გამოვლენა გახდა, რაც ახალგაზრდა თაობის სოციალიზაციისა და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მისი აქტიური და ჰარმონიული ჩართულობის გარდაუვალი პირობაა.

საგანმანათლებლო სივრცე ქვეყანაში ახალი გამოწვევების წინაშე დადგა. სახელმწიფომ პრიმატად ჰუმანიზმის პრინციპები გამოაცხადა, განათლების მიზნადაც ჰუმანური ახალი თაობის კეთილშობილი საზოგადოებისათვის

მომზადება დაისახა. ზემოთ აღნიშნულმა პროცესებმა კი ჰუმანიზმის დეფიციტის წინაშე დაგვაცენა. პედაგოგიკის კანონებზე, პრინციპებსა და მეთოდოლოგიურ საფუძვლებზე აგებული მეთოდები და ტექნოლოგიები პოლიტიკურად და ეკონომიკურად, ზნეობრივად ორგანიზებული საზოგადოებების პერიოდებში აღწევდა თავის საქმიანობაში წარმატებებს. ამის დასტური რენესანსია! ამდენად, სოციოლოგია და, კერძოდ, განათლების სოციოლოგია (რომლის საფუძვლების შექმნაშიც პედაგოგიკურ გამოცდილებას დიდი წვლილი მიუძღვის) მეტი პასუხისმგებლობის წინაშე დადგნენ. ეს პასუხისმგებლობა კი, ჩვენი ღრმა რწმენით, პედაგოგიკურ მეცნიერებებთან თანამშრომლობაში უნდა განვითარდეს. სწორედ, ამის წარმოჩენის მცდელობაა მოცემული სტატია, რომელიც თანამედროვე ჰუმანისტური პედაგოგიკის განათლების სოციოლოგიაში მოდელირების მეცნიერული დასაბუთების მიზნით ჩატარებული მეცნიერული სოციოლოგიურ-პედაგოგიური კვლევების შედეგების ანალიზის მოკრძალებულ სახეს წარმოადგენს.

საკვანძო სიტყვები: ჰუმანიზმი, ჰუმანური პედაგოგიკა, განათლების სოციოლოგია, მოდელირება, პედაგოგიკა, თანამშრომლობა.

„გსურთ აღმოფხვრათ დანაშაულებანი?

გაავრცელეთ ხალხში განათლება“.

ვიქტორ ჰიუგო

განათლების სისტემის გაუმჯობესებისათვის ზრუნვამ და სიახლეების ძიებამ გამოცდილებით გაამდიდრა პედაგოგიკური აზროვნება. ემპირიული პედაგოგიკისა და საგანმანათლებლო თეორიების კვეთაზე ჩამოყალიბებულმა ჰუმანიზმის უნივერსალურმა მსოფლმხედველობამ მომავალი თაობის აღზრდასათვის, სათნოებზრუნველობით გარემოცული პედაგოგიკური პრინციპებისა და მიდგომებისკენ წარმართა.

ჰუმანური აღზრდა ანტიკური სამყაროდან მოყოლებული თავის უმაღლეს განვითარებას აღორძინების ეპოქაში ჰპოვებს, ხოლო რენესანსულმა საგანმანათლებლო სივრცემ, ფაქტობრივად, პედაგოგიკური იდილია დაამკვიდრა.

შესაბამისად, მრავალრიცხოვნმა მოაზროვნეთა პლედამ რენესანსის ეპოქაში ადამიანი ქვეყნიერების სრულქმნილ არსებად გამოაცხადა, ქმნადობის პროცესის ცენტრში განათავსა და ღირებულებათა უპირატეს საზომად დაასახელა.

ანტიკურობიდან მომდინარე „კალოკაგათია“ სულისა და სხეულის სიმშვენიერისა და სრულყოფილების, გონების ვარჯიშითა და ქცევათა მართვის უნარის შერწყმის იდეით კლასიკურ, ზნემაღალ პრინციპებამდე ამაღლდა.

პედაგოგიკოს-ჰუმანისტები განსხვავებული ჰუმანისტური მიდგომებით, თეორიული განჭვრეტით პრაქტიკაში ახორციელებდნენ მთავარ მოვალეობად აღიარებულ მოზარდთა სულიერ დახვეწას, მათში ზნეობრივი ღირებულებების განმტკიცებას, რაც სრულფასოვან მოქალაქედ ჩამოყალიბების აუცილებელი პირობაა.

აღიარებულია, რომ აღზარდო და ასწავლო ის, რაც ბავშვს ცხოვრებას გაუადვილებს, რა თქმა უნდა, თავისთავად ჰუმანურია. მაშასადამე, ჰუმანისტურ იდეებზე აგებული პედაგოგიკა ადამიანთა გაჰუმანურებას უწყობს ხელს. ჰუმანიზმი და მისი სულისკვეთებით აღზრდა საზოგადოებათა გამაკეთილშობილებელი და ცხოვრებისათვის ღირსეული თაობების მომზადებელია, რაც ყველა დროის თანადროულია, ყველა საზოგადოების მოთხოვნაა და ამდენად, სოციალური თვალსაზრისითაც აქტუალურია. ვფიქრობთ, დღეს აღიარებულ და დამკვიდრებულ თეორიებს ფესვმაგარ მუხად შეუდგებოდა პედაგოგიკის კლასიკოსთა ნააზრევნი და საჭირო დახმარებასაც გაუწევდა თანამედროვე განათლების სისტემას როგორც ბრძენი მრჩეველი. „განათლების სოციოლოგიამ სწორედ პედაგოგიკასთან ერთად უნდა გადაწყვიტოს განათლების სისტემაში არსებული მრავალი პრობლემა“¹ - რთულია არ დაეთანხმო პროფესორ კ.ქეცბაიას ამ მოსაზრებას, რადგან განათლების პრობლემატიკა სცდება პედაგოგიკის სფეროებს და მისი წარმატების რეალური მაჩვენებელი უდავოდ სოციალურ მასშტაბებში უნდა იქნეს გააზრებული, რადგან ქვეყანას სჭირდება

¹ კ. ქეცბაია, განათლების სოციოლოგია, თბილისი, 2014 გვ. 28

მაღალი მოქალაქეობრივი შეგნებისა და სახელმწიფოებრივად მოაზროვნე თაობა და არა მხოლოდ კონკრეტული დარგის სპეციალისტი. ამიტომაც მიგვაჩნია, რომ თანამედროვე ჰუმანური პედაგოგიკის მოდელირება, ჰუმანიზმისა და აღზრდის პრობლემატიკის კვლევა განათლების სოციოლოგიის ფარგლებში გაცილებით ნაყოფიერი უნდა იყოს. მოზარდებში ჰუმანური მსოფლმხედველობის ფორმირების პროცესის ახლებური ხედვა, რომელიც, ერთი მხრივ, პიროვნების სოციალიზაციის პროცესს, ჰუმანურობისა და დეჰუმანიზაციის მაჩვენებლებს, აგრეთვე თანამედროვე ჰუმანური პედაგოგიკის ფუნდამენტური იდეების განათლების სოციოლოგიაში ექსტრაპოლაციის მნიშვნელობის მეცნიერულ გააზრებას უკავშირდება, ხოლო მეორე მხრივ, ჰუმანური პედაგოგიკის სოციოლოგიური ორიენტირების სისტემატიზაციას გულისხმობს, სწორედ ამ მიმართულებით ახლ გზებსა და ტენდენციებს გამოკვეთს.

XX–XXI საუკუნეების მიჯნაზე ჩვენს ქვეყანაში მიმდინარე სოციალურ-პოლიტიკურმა და ეკონომიკურმა ძვრებმა სრულად შეცვალა ადამიანთა სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა, რაც, ბუნებრივია, მათ ღირებულებებზეც აისახა და აღიარებული ფასეულობების გადასინჯვის ფონზე ცხოვრების წესმაც გეზი იცვალა. მომხდარი პირდაპირ პროპორციულად აირეკლა საგანმანათლებლო სისტემაზე. მიუხედავად ამისა, წამყვან იდეად კვლავ ჰუმანიზმი გამოცხადდა. ვინაიდან გლობალურ მსოფლიოში ინტეგრირებისათვის ჰუმანიზმის პრინციპებზე აღზრდილი ინტერნაციონალური შეგნების თაობის მომზადება გახდა საჭირო. დასავლური და ამერიკული გამოცდილება თავის ცოდნა-გამოცდილებას გვთავაზობდა პრაგმატული უნარ-ჩვევებით აღჭურვილ თაობათა დემოკრატიული საზოგადოებისათვის მოსამზადებლად. საქართველოს სასწავლო-სააღმზრდელო საქმიანობა უცხოეთში უკვე აპრობირებულ და დამკვიდრებულ თეორიებს დაექვემდებარა. სიახლეების მიღება-შესწავლა-გააზრებას პედაგოგთა, მოსწავლეთა და მშობელთა საზოგადოება სხვადასხვაგვარად შეხვდა. განსხვავებული იერი მიიღო სწავლა-განათლების, სკოლის, მასწავლებლისა და მოსწავლეების ურთიერთობებმა, შეხედულებებმა, მოთხოვნებმა. მშობელთა უმეტესობამ მძიმე ეკონომიკური მდგომარეობის გამო ვერ მოიცალა შვილისთვის, რაც სხვადასხვაგვარად აისახა სხვადასხვა ოჯახზე. შეიცვალა მასწავლებელისა და

მოსწავლეების ურთიერთობები, სკოლამ შემოიღო კომუნიკაციის ახალი რეგულაციები, განისაზღვრა და დაწესდა მშობლებთან კომუნიკაციის სხვა ფორმები. ახალმა ვითარებამ განუსაზღვრელი მოთხოვნების წინაშე დააყენა მასწავლებელი, სკოლის მოხსენიება უკმაყოფილების გამომხატველ კონტექსტში გახშირდა, რამაც უკან დახია პედაგოგის ავტორიტეტი, ასეთი კი ბავშვმა ვერ აღიარა. საზოგადოების ნაწილმა განიძარცვა მანტია საკუთარი ეთიკური მოვალეობებისა განათლების სისტემის უმნიშვნელოვანესი ბირთვის - სკოლისაგან, დაივიწყა უდიდესი ფორმულა ბავშვის ჰუმანური ფორმირებისა: სკოლა, ოჯახი, საზოგადოება-სოციალური გარემო, არ მოუფრთხილდა მისი ავტორიტეტის აღმზრდელობით დატვირთვას. დაივიწყა წარსულის მოაზროვნეთა სწრაფვა, ყოფილიყო საზოგადოებისგან ზნეობრივი ნიმუში ცხოვრების შეცნობისკენ მიმსწრაფი აღსაზრდელისათვის, ბავშვთა კეთილშობილად ჩამოყალიბებაც ხომ კაცთმოყვარე სოციალური აქტორის კაცთმოყვარეობის პრინციპებზე მდგომი სახელმწიფო მოხელის სრულყოფას ემსახურება! უძველესი დროიდან დახვეწილი, პედაგოგიური აზროვნების ნიმუშებიდან გაერთიანებული და თავისი ჭეშმარიტება - გამოცდილებით გამობრძმედილი პედაგოგიკური მეცნიერებები, რომელიც დიდ ინტელექტუალთა მხრებზე განვითარდა და არაერთხელ დაამტკიცა ამ სამთა ერთიანობის მარადიული გარდუვალობა, ჩრდილში აღმოჩნდა. უცხოელი თეორეტიკოსები ფსიქოლოგიის, სოციოლოგიის მკვლევრები და მათი კონცეფციები საფუძვლად დაედო სასწავლო-სააღმზრდელო სისტემას. თანამედროვე სასწავლო პროცესების თეორეტიკოსები ბ. ბლუმი, როჯერსი, დიუი, მასლოუ, მონტესორი და სხვები თავიანთი შეხედულებებითა და მოსაზრებებით დამკვიდრნენ საგანმანათლებლო პრაქტიკაში, მათი ერთობლიობით ახლებური ჰუმანისტური მიდგომებით გამრავალფეროვნდა პედაგოგიური პროცესიც. მაგრამ მაინც, ჰუმანური საზოგადოების მშენებელ სახელმწიფოში ჰუმანიზმის დეფიციტმა იჩინა თავი, რაც, განსაკუთრებით, ახალგაზრდობის აგრესიულობაში გამოვლინდა. მართალია, საერთაშორისო აღიარებებისაკენ ასპარეზი გაეხსნა განსაკუთრებით ნიჭიერ ახალგაზრდებს, მაგრამ საზოგადოებაში წარმოჩენილი სოციალური დისბალანსი, მტრული რეალური თუ ვირტუალური გარემო, საზოგადოებრივი სივრცის მზარდი დეჰუმანიზაცია მოზარდებში იწვევს უკმაყოფილებას, პროტესტის

გრძნობას, რაც წარმოაჩინა ჩვენს მიერ ჩატარებულმა სოციოლოგიურმა გამოკვლევამ. „უფროსებო, შეგვიქმენით ჰუმანური გარემო!“, - ასეთია ამონარიდი ერთ-ერთი სკოლის მოსწავლის მიერ შევსებული გამოკითვის ანკეტიდან.

საზოგადოებაში, რომელიც სოციოლოგიის ცოცხალი ნაწილია, განათლების სისტემის გაჯანსაღების აუცილებლობა დადგა. ზნეობრივ აღზრდაში ჰუმანურობის დეფიციტმა სოციალურ-საგანმანათლებლო სფეროში არსებულ პრობლემებზე მიუთითა. გამოიკვეთა ისტორიული წარსულიდან მოწყვეტით წარმართული აღზრდის პროცესის არსებობა. ჰუმანისტური აღზრდის აქტუალობა, რომლის ფესვები ანტიკური ხანიდან მომდინარეობს და პროგრესულად მოაზროვნე მეცნიერ-მკვლევართა დაუოკებელ ინტერესს წარმოადგენდა, ასეთად რჩება. ისტორიული კლასიკური მემკვიდრეობითობის პრინციპი, რომელიც განაპირობებს განათლების უწყვეტობას, პედაგოგიკასთან ერთად გაფერმკრთალდა. ჰუმანიზმის აღზრდის სფეროში დაგროვილი პედაგოგიური ცოდნა - გამოცდილების ანალიზი კი გვაძლევს მის ახალ თვისობრივ ხარისხში აყვანისა და აღზრდის ეფექტურობის გააზრების საშუალებას.

თანამედროვე საზოგადოების მზარდი დეჰუმანიზაციისა და პოლარიზაციის მიზეზები არაა მხოლოდ მიმდინარე ფორმაციული განვითარებისა და ტრანსფორმაციის შედეგი. საბჭოთა ტოტალიტარული სისტემის ნგრევას თითქოს გზა უნდა გაეხსნა საზოგადოებრივი კონსოლიდაციისა და ჰუმანიზმისათვის, თუმცა ტენდენციები საპირისპიროა. შესაბამისად, მოზარდ თაობაში სოციალური ქცევის უზოგადესი კატეგორიის - ჰუმანურობის დანერგვა აისახება როგორც პიროვნების, ასევე მისი საარსებო გარემოს - საზოგადოების ჰუმანურობაზე. ეს უკანასკნელი კი დიდწილად დაკავშირებულია სკოლასთან, პედაგოგთან და საერთო საგანმანათლებლო სისტემასთან.

მარად აქტუალური - ცოდნის გადაცემა და ქმედუნარიანი, ჯანსაღი, პროგრესული საზოგადოების ჩამომყალიბებელ განათლებულ თაობათა აღზრდა, მასში ადამიანებს შორის თანაცხოვრების პროცესის უზრუნველყოფა - რომლის დასტურად თავად ინფორმაციული ეპოქა, მისი „მამომრავებელი ძალის“ მეცნიერული ცოდნისა და ინოვაციების განსაკუთრებული როლი და მნიშვნელობა გამოდგება „ცოდნის საზოგადოებაში“, როგორადაც ხშირად მოიხსენიებენ მას,

ფუნდამენტური მნიშვნელობა აქვს იმის სწორად გააზრებას, თუ რა და როგორ უნდა ვასწავლოთ, როგორ აღვზარდოთ კონკურენტუნარიანი თაობა, რომ მან უზრუნველყოს როგორც პროგრესი (ტექნოლოგიური თვალსაზრისით), ასევე შექმნას ეროვნული კულტუროლოგიური ნაკადი, როგორც ერის სულიერი მისიის, მისი მუწყოფიერების ისტორიაში რეალიზაციის საშუალება.

თანამედროვე პოსტმოდერნულ ეპოქაში უდავოდ რთულია ტრადიციულ გამოწვევებთან ერთად საგანმანათლებლო სისტემის წინაშე წარმოქმნილი ახალი, შესაძლოა ითქვას „ჰიბრიდული“ ტიპის გამოწვევების გადაჭრა, რაშიც უპირველეს ყოვლისა, ვგულისხმობთ „ქსელურ საზოგადოებაში“ გამოწვევების სისტემურობას, ინფორმაციული „ღიაობის“ მაღალი დონის პირობებში მისი მუტაციის უნარს, რაც ცნობილი ამერიკელი ფუტუროლოგის ე.ტოფლერის სიტყვებით რომ ვთქვათ, საზოგადოებას აქცევს „კულტურული შოკის“ მდგომარეობაში. შექმნილი ვითარება ნათელყოფს იმ გარემოებას, რომ საგანმანათლებლო პროცესის სისტემური გააზრებისათვის საჭიროა გავაერთიანოთ პედაგოგიკის, ფსიქოლოგიის, ფილოსოფიის ტრადიციული სწავლებები და თანამედროვე ჰუმანური პედაგოგიკის მოდელირება მოვახდინოთ განათლების სოციოლოგიის ფარგლებში. შევეცადეთ, რომ ერთი მხრივ, მოგვხდინა უკვე არა იმდენად ზოგადად მოზარდის საზოგადოებრივ პროცესში ინტეგრაციის მექანიზმებზე აქცენტირება, არამედ საქართველოში მოზარდი პოლარიზაციისა და დეჰუმანიზაციის შემცირების მიზნით მოზარდი თაობის წარმატებული სოციალიზაცია არსებული საკაცობრიო გამოცდილების ანალიზის, პრაქტიკული და თეორიული მიდგომების გათვალისწინებით, მაგრამ არა ზოგადად საგანმანათლებლო-პედაგოგიკური სივრცის მოდელირება, რაც ვთვლით, რომ პრინციპული შეცდომაა, ვინაიდან ყველა საზოგადოებისა და საგანმანათლებლო პროცესის ყოვლის მომცველი სქემის შექმნა უბრალოდ შეუძლებელია, რადგანაც სწორედ ამ განზრახვას მივყავართ ეკლექტიზმთან და უტოპიურ თეორიებთან, არამედ საქართველოს ეროვნული სხეულის ინდივიდუალურობის გათვალისწინებით განგვეხილა მოზარდებში ჰუმანიზმის განვითარების პედაგოგიკური ფორმები და საშუალებები სოციალიზაციისათვის შესაბამისი დასკვნების გაკეთებისა და რეკომენდაციების შემუშავებისთვის.

დღევანდელ სინამდვილეში ჰუმანიზმი ჩამოყალიბდა როგორც საგანმანათლებლო-პედაგოგიკურ სისტემაში ინტეგრირებული ერთ-ერთი უნივერსალური მექანიზმი, რომელიც მოიცავს მოზარდის სოციალიზაციის პროცესისა თვის აუცილებელ ყველა ძირითად კომპონენტს. მიუხედავად ამისა, აღსანიშნავია, რომ პოსტმოდერნული საზოგადოებრივი წესრიგისათვის დამახასიათებელმა ღიაობამ, სკოლისა და მასწავლებლის მოვალეობების დემოკრატიზირებამ, გარკვეულწილად ვალდებულებათა არასწორად გაგების ატმოსფერო შექმნა. ახალგაზრდების გარკვეული ნაწილი თავისუფლებისა და მათი უფლებების ზრდამ მოუთოკავ, გაუთვალისწინებელ ქმედებამდე მიიყვანა. სოციალური გარემო ხშირ შემთხვევაში „ქუჩური გარჩევის წესებში“ ითრევს მოზარდებს, რაც აგრესიულობასა და ზოგჯერ ფატალურ დასასრულს გვაძლევს. მართალია, მოზარდთა შორის არსებული პრობლემების კვლევასა და შესწავლაში მრავალი ორგანიზაციაა ჩართული, მაგრამ ჰუმანური აღზრდისადმი მიდგომების, ტექნოლოგიების, ფორმებისა და ეფექტური მექანიზმების დადგენისათვის საუკეთესო საშუალებად უშუალოდ მოზარდების აზრის სოციოლოგიური კვლევა შეიძლება იქნეს მიჩნეული.

მნიშვნელოვანი იყო ჩვენი კვლევების ფარგლებში, რომელიც ჩატარდა ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის პედაგოგიკისა და ფსიქოლოგიის კვლევითი ინსტიტუტის მიერ ქ. თბილისის რამდენიმე სკოლის მოსწავლეთა და მასწავლებელთა შორის (2014) და ქალაქების თბილისისა და რუსთავის (შერჩევითობის პრინციპით) უფროსკლასელებსა და რამდენიმე უნივერსიტეტის პირველკურსელებთან (2019-2021), ასევე აღნიშნული სფეროს მკვლევრების, დარგის სპეციალისტებისა და ექსპერტების აზრის შესწავლა. მოსწავლეებსა და სტუდენტებთან ჩატარებულმა კვლევებმა, მათ მიერ გამოთქმულმა მოსაზრებებმა, დაგვარწმუნა პრობლემის აქტუალობაში, მოგვცა მნიშვნელოვანი, პრაქტიკულად სასარგებლო ინფორმაცია პირველწყაროდან და შეგვიქმნა მეცნიერული დასკვნების გაკეთებისათვის აუცილებელი წინაპირობა. ხოლო რაც შეეხება დარგის სპეციალისტების ინტერვიუებებს, როგორც მოსალოდნელი იყო, პრობლემის აქტუალობის შესაბამისად მათი მეცნიერული ხედვები აღმოჩნდა უაღრესად

ფასეული ინდიკატორი, იმის ბარომეტრი, თუ რაზე გვმართებდა საგანგებო ყურადღების გამახვილება და შესაბამისი მეცნიერული დასკვნების გამოტანა.

ჰუმანიზმის პრინციპებითა და ჰუმანური იდეებით თაობების აღზრდა სახელმწიფოებრივი და გლობალური პრიორიტეტული მოთხოვნაა არა მარტო ჩვენთვის, არამედ მსოფლიოს ნებისმიერი ცივილიზებული საზოგადოებისათვის. ადამიანთმოყვარეობისა და ადამიანთმსახურებისათვის უნარ-ჩვევათა ჩანერგვა ბავშვში ჰუმანიზმის აღზრდის მთავარი შემადგენელი ნაწილია. დღევანდელ სინამდვილეში ჰუმანიზმი ჩამოყალიბდა როგორც საგანმანათლებლო-პედაგოგიკურ სისტემაში ინტეგრირებული ერთ-ერთი უნივერსალური მექანიზმი, რომელიც მოიცავს მოზარდის სოციალიზაციის პროცესისათვის აუცილებელ ყველა ძირითად კომპონენტს.

განათლების სოციოლოგიამ დღის წესრიგში დააყენა ჰუმანურობის დეფიციტის პრობლემა საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. აჩვენა მისი უარყოფითი გავლენები ქვეყნის კულტურულ-დემოკრატიულ განვითარებასა და ღია საზოგადოების ფორმირების პროცესზე მაშინ, როცა „განვითარებული მსოფლიო სამირკველს უყრის გახსნილი სამყაროს ჰუმანისტურ იდეას, ადამიანის გონის უმაღლესი მიზნის გახორციელებას – მშვიდობიან, დემოკრატიულ, თანასწორობისა და თანამშრომლობის პრინციპებზე დაფუძნებულ ურთიერთკავშირებს ხალხთა და სახელმწიფოთა შორის“².

განათლების მხარდამჭერ ოფიციალურ სახელმწიფო დოკუმენტებში ნათლად არის ასახული პიროვნების სოციალიზაციის, სახელმწიფოებრივი და საზოგადოებრივი შეგნების, თანაცხოვრებისა და თანამშრომლობისათვის მომზადებულ თაობათა აღზრდის მნიშვნელობა და აუცილებლობა. სწორედ აქ იკვეთება სოციოლოგიისა და პედაგოგიკის გზები. სოციალიზაციის ცნება მოიცავს პიროვნების მრავალმხრივ, ჰარმონიულ განვითარებას სწავლა/სწავლების, აღზრდისა და განათლების გზით.

სოციოლოგიური კვლევის შედეგებმა მოგვცა იმის შესაძლებლობა, რომ კვლევით მოპოვებული ემპირიული მასალების მეცნიერული ანალიზის შედეგების

² ბიბილეიშვილი ლ., ტულუში მ., სოციალური პედაგოგიკა, 2002, გვ. 3

განზოგადებისა და სისტემატიზაციის მეთოდების საფუძველზე გაგვეკეთებინა ობიექტური დასკვნა და ჩამოგვეყალიბებინა ადეკვატური რეკომენდაციები. ჰუმანური აღზრდის ეფექტურობის ამაღლების პედაგოგიური მეთოდები და აღზრდა სწავლა-სწავლების თანაზიარი მიზანმიმართული, დინამიური, მრავალფუნქციური, მრავალშინაარსიანი, „ადამიანის გაადამიანურობისკენ“ გამიზნული მუდმივი პედაგოგიური პროცესია, „რომელიც ხელს უწყობს ბავშვის პიროვნების მაქსიმალურ განვითარებას, მის შესვლას თანამედროვე კულტურის კონტექსტში, საკუთარი ცხოვრების სუბიექტად ქმნადობას, მისი მოტივებისა და ფასეულობების ფორმირებას. ეს არის ტექნოლოგიების კომპლექსი, რომელიც ორიენტირებულია ბავშვის, პიროვნების ფორმირებაზე. აღზრდის ცნებასთან მჭიდროდაა დაკავშირებული ბავშვის სოციალიზაცია, ე.ი. ბავშვებისა და მოზარდების მიერ მშობლიური კულტურის საფუძვლების დაუფლება, რაც რეგლამენტირებას უკეთებს სიკეთისა და ბოროტების, მოსაწონი და არმოსაწონი ქცევების, ცოდნის, ტრადიციებისა და ჩვეულებების ცნებებს“³. აღზრდის მიზანია ჩამოაყალიბოს გონებრივად, ზნეობრივად, ესთეტიკურად, შრომითი უნარ-ჩვევებით აღჭურვილი ახალგაზრდა, „ჰუმანიზმი იქცა ადამიანური თავისუფლების დამცველად, ინდივიდუალური ბედნიერებისა და ინდივიდუალური თავისუფლების გზის მანათობელად“⁴.

ამდენად, ჰუმანურ პედაგოგიკაზე აგებულ სასკოლო სისტემას მისი ეფექტური ფუნქციონირებისათვის აუცილებლად სჭირდება თანადგომა როგორც პირველადი რგოლის - ოჯახის, ასევე მედიისა და მოზარდისათვის ინფორმაციის მიმწოდებელი სხვადასხვა საშუალებების მხრიდან. პირველი - ოჯახში ბავშვების „გაფეტიშება“, მშობლების მიერ ვითომ „უფლებებგაზრდილი“, სინამდვილეში კი აღზრდას მოკლებული შვილები ვერ ახერხებენ სხვა საზოგადოებრივ ურთიერთობებში ადაპტირებას, რაც ართულებს მათი წარმატებული სოციალიზაციის პროცესს. თავს იჩენს გაუცხოების, აგრესიულობის, ნიჰილიზმისა თუ სხვა დევიანტური მიდრეკილებები. მეორეც - თანამედროვე ინფორმაციული სიჭარბე და ღიაობა, ინტერნეტსივრცე, რომელიც აგრესიული, ძალადობრივი ინფორმაციებით აბრუებს

³ ჯინჯიხაძე ჯ., პედაგოგიკურ ტერმინთა განმარტებითი ლექსიკონი, 2017, გვ. 73

⁴ ბერიშვილი ჯ. კარანაძე თ., „იაკობ გოგებაშვილის ჰუმანიზმი“, 1992, გვ. 7

მოზარდებს, ნამდვილ გამოცდად იქცა, ვინაიდან მათი მყიფე ფასეულობათა სისტემა ვერ ახერხებს ინფორმაციულ „ვირუსთან“ ეფექტურ გამკლავებას და ცრუ ფასეულობების ტყვეობაში ექცევიან. ვინაიდან საზოგადოების ჰარმონიული განვითარება, მისი მდგრადობა დიდწილად დამოკიდებულია იმაზე, რამდენად განათლებული, ჰარმონიული და სრულყოფილი თაობის აღმზრდელი იქნება მისი საგანმანათლებლო სისტემა, საზოგადოებრივი ინსტიტუტები ვალდებული არიან თავიანთ საქმიანობაში გაითვალისწინონ მოზარდის ინტერესები და მჭიდროდ ითანამშრომლონ პედაგოგიკასთან, სოციოლოგიასთან და საგანმანათლებლო-აღმზრდელობით პროცესში ჩართულ სამეცნიერო დარგებთან.

ჩვენი დღევანდელი რეალობიდან გამომდინარე, ახალგაზრდა თაობის არა მარტო ახლებური პედაგოგიურ - აღმზრდელობითი ტექნოლოგიების გამოყენებით ჰუმანიზმის საკაცობრიო იდეალებით დაინტერესებას უნდა შევეცადოთ, არამედ მივაღწიოთ იმას, რომ მათ მთელი სისავსით შეძლონ ჰუმანურობის შინაგანი განცდა.

აქედან გამომდინარე ვასკვნით, რომ:

- მოზარდებს უნდა დავანახოთ ჰუმანიზმის ცხოვრების წესთან დაკავშირებული როგორც სირთულებები, ასევე ღირსებები, რათა ობიექტური სინამდვილის ცოცხალ ჭვრეტაში შეიცნონ საკუთარი პიროვნული „მე“ და ყველა ის „ცოცხალი“ ცნება, რომლითაც ხდება სინამდვილის ფორმირება - სამშობლო, ერი, ენა, სარწმუნოება, ერის სულიერი მისია. ამ რთულ, მაგრამ უსაზღვროდ შემოქმედებით პროცესში იხსნება ფართო არეალი პედაგოგისათვის.
- აღმზრდელი უნდა დაეხმაროს აღსაზრდელს, რათა მან გონების თვალთ დაჰფაროს მანძილი წარსულსა და აწმოს შორის, აღიქვას, ჩასწვდეს ჰუმანიზმის ბუნებას, აქციოს ის პიროვნული თავისუფლების, ცხოვრების ეგზისტენციური (ყოფიერების) და მეტაფიზიკური (საზრისისეული) განზომილებების შემაკავშირებელ ენერგიად.
- მოზარდისათვის ჰუმანიზმი უნდა იქცეს ცხოვრება-შემოქმედებითი საქმიანობისა და აზროვნების წესად, გადაწყვეტილების მიღებისა და მოქმედების კულტურად.

- რატომაა მნიშვნელოვანი მოზარდში განვითარებით ჰუმანიზმის იდეალები? უმთავრესი, რაც წარმოაჩინა ჩვენ მიერ ჩატარებული სოციოლოგიური კვლევის შედეგების ანალიზმა, არის მოზარდებში მსჯელობის არათანმიმდევრულობა და ფრაგმენტულობა ჰუმანიზმის გააზრებისას. ჰუმანიზმი ჯერაც არაა მათი ცხოვრებისეული არჩევანი, მათი ცხოვრების წესი და მსოფლმხედველობა. ამ მთლიანობის მიღწევის გარეშე მოზარდი თაობის შემდგომი სოციალიზაციის პროცესი იქნება არათანმიმდევრული. ვინაიდან ჰუმანიზმი მხოლოდ მაშინაა ქმედითი და საზოგადოებრივი გამოწვევების მიმართ მდგრადი, როდესაც მას ვაქცევთ ჩვენი მსოფლმხედველობრივი რწმენის ქვაკუთხედად, ღირებულებათა სისტემისა და გადაწყვეტილებათა მიღების პროცესის განმსაზღვრელ ფაქტორად.
- კვლევის შედეგად გამოიკვეთა, ჰუმანიზმის პრაქტიკულ, „გამოყენებით“ მხარეებზე ყურადღების გამახვილებით, შეიძლება ჰუმანიზმის არამარტო შემეცნებითი, თეორიული თუ შემოქმედებითი მნიშვნელობის გახსნა, არამედ პრაქტიკულ, ყოველდღიურ ცხოვრებაში მისი ღირებულებების ჩვენება. თუმცა აღსანიშნავია, რომ ეს პროცესი ვერ იქნება ცალმხრივი და თეორიულ მსჯელობას უნდა ამყარებდეს თავად ის სოციუმი, რომელშიც ინტეგრაციისათვის ვამზადებთ მოზარდებს.
- მოზარდი თაობის სოციალური სამყაროს ჰუმანიზაციის პროცესში, საგანმანათლებლო სისტემის პარალელურად, პირდაპირი თუ ირიბი წვლილი უნდა შეიტანოს თავად სახელმწიფომ, რომელიც ცალსახად უნდა გაემიჯნოს არაჰუმანურ რიტორიკას, იყოს არა დეპოლარიზაციის წყარო, არამედ მაინტეგრირებელი, საზოგადოების შემაკავშირებელი სულისკვეთების მატარებელი. თავისი სახელმწიფო პოლიტიკით წახალისოს კანონმორჩილი, ჰუმანური, ეროვნული სულისკვეთების მატარებელი მოქალაქეები.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ვფიქრობთ, რომ უაღრესად აქტუალურია მოზარდი თაობის ჰუმანური აღზრდის პროცესი თანამედროვე გამოწვევების პარალელურად სისტემურად იქნეს გადააზრებული და, რაც

მთავარია, ჰუმანიზმის აღზრდა უნდა იქნეს დანახული არა მხოლოდ პედაგოგიკის, არამედ სოციოლოგიისა და ფსიქოლოგიის, ეთიკის მეცნიერებების კვებაზე, რათა მათი კოოპერაციით, სწორად იქნეს გაანალიზებული როგორც მიზანი - მოზარდის სრულყოფილ მოქალაქედ ფორმირება, ასევე ამ მიზნისაკენ მიმავალი გზა - პიროვნების სოციალიზაციის პროცესი.

ლიტერატურა:

1. ქეცბაია კ., განათლების სოციოლოგია, თბილისი, 2014 გვ. 28
2. ბიბილეიშვილი ლ., ტულუში მ., სოციალური პედაგოგიკა, 2002, გვ. 3
3. ჯინჯიხაძე ჯ., პედაგოგიკურ ტერმინთა განმარტებითი ლექსიკონი, 2017, გვ. 73
4. ბერიშვილი ჯ., კარანაძე თ., იაკობ გოგებაშვილის ჰუმანიზმი, 1992, გვ. 7
5. ბერძენიშვილი ა. თანამედროვე სოციოლოგიური თეორიები. თბილისი, 2019
6. დიუი ჯ. სკოლა და საზოგადოება. თბილისი: მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ეროვნული ცენტრი. 2013
7. სალია მ. „მასწავლებელი როგორც სოციალური აგენტი“, საერთაშორისო რეფერირებადი და რეცენზირებადი ჟ., „ფილოსოფიური ძიებანი“ ტ: # XXVIII თბ: 2024 წ. გვ. 298-310
8. სვანიძე ლ., სალია მ. „ბრბო, როგორც პედაგოგიურ-ფსიქოლოგიურ-სოციოლოგ იურად არასრულფასოვან ადამიანთა ერთობა“, საერთაშორისო რეფერირებადი და რეცენზირებადი ჟ., „კულტურათაშორისი კომუნიკაციები“, N 34, თბ., 2021, გვ. 95-102
9. სალია მ., „პედაგოგიური ეთიკა განათლების სოციოლოგიაში“, ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის ყოველწლიური საერთაშორისო რეფერი რებადი და რეცენზირებადი სამეცნ. შრომ. კრ., № XIX-XX, თბ., 2020, გვ. 293-300
10. ზაქარაია დ. პოსტინდუსტრიული-ინფორმაციული საზოგადოება. თბილისი, 2006
11. ქეცბაია კ. მაქს ვებერის ცხოვრება და შემოქმედება. თბილისი. 2017
12. შინჯიაშვილი თ., განათლების სოციოლოგია, თბილისი, 2019

13. სოროკინი პ. სოციოლოგიის შესავალი ყველასათვის. თბილისი: თარგმ. კ.ქეცბიამ, 2011
14. ხუხუა გ. პედაგოგიკა. თბილისი. 2009
15. კუტუბიძე ი., ქეცბაია კ. ინტერაქციული პროცესების სოციოლოგია, თბილისი: გამ. „უნივერსალი“, 2021
16. Антология гуманной педагогики. М.: изд.дом Ш. Амонашвили. სერიული გამოცემა

MODELING OF THE MODERN HUMANISTIC PEDAGOGICS IN EDUCATIONAL SOCIOLOGY

Medea Salia

Doctor of Social Sciences, Senior Researcher of the
Institute of Pedagogy and Methodology of the Tskhum-
Abkhazian Academy of Sciences
E-mail: saliamedea@yahoo.com

*Presented by the Institute of Pedagogy and Methodology of the Tskhum-Abkhazian
Academy of Sciences*

Abstract. Social, economic, political events taking place in the country on the cusp of the twentieth and twenty-first centuries and, as their consequence, the processes of reappraisal of values have faced the education system with new challenges – fundamental changed the psychological attitude and culturological and worldview orientations of citizens. The resulting deficit of humanization, on the one hand, revealed the need of nurturing a new competitive educated generation, and on the other hand, of ensuring the formation of humanism as the main value of social behavior of a citizen. Based on this fact, the main task was to identify mechanisms promoting the development of humanism in the rising generation and the transfer of education of the highest standards to them against the background of the information society challenges and the growing dehumanization of modern society, which is an indispensable condition for the socialization of the younger generation and its active and harmonious involvement into social life.

The education space of the country has faced new challenges. The government declared the primacy of the principles of humanism, and preparation of a humane new generation for a noble society was declared as the goal of education. The above-mentioned processes have led us to a deficit of humanism. Methods and technologies built on the laws, principles and methodological foundations of pedagogy, achieved success in their activities in periods of establishment of politically and economically, morally organized society. The Renaissance era is the best example of this. Thus, sociology and, in particular, the sociology of education (pedagogical experience plays a great role in creation of its principles) faced bigger responsibility. And this responsibility, in our earnest conviction, should develop in cooperation with pedagogical science. So, this article, which is a modest effort to analyze the results of scientific-sociological-pedagogical research conducted with the purpose of scientifically

substantiation of modeling of modern humanistic pedagogy and education sociology, is an attempt to demonstrate exactly this fact.

Keywords: *Humanism, humane pedagogics, education sociology, modeling, pedagogics, cooperation.*

სარჩევი — Content

გამოყენებითი მათემატიკა

Applied Mathematics

Temur Chilachava, Gia Kvashilava, George Pochkhua, Tsiala Dzidziguri, Leila Sulava

Research of Non-linear Dynamic System Describing Interaction
Between Colchian-Georgian and Svan Populaces 3

**თემურ ჩილაჩავა, გია კვაშილავა, გიორგი ფოჩხუა, ციალა
ძიდიგური, ლეილა სულავა**

კოლხურ-ქართული და სვანური მოსახლეობების
ურთიერთქმედების აღმწერი არანრფივი დინამიური სისტემის
კვლევა 12

ქიმია, ფარმაცია

Chemistry, Pharmacy

**Antonina Mskhiladze, Lali Akhalbedashvili, Marina Karchkhadze,
Mineda Chanturia**

Wine and Healts 14

**ანტონინა მსხილაძე, ლალი ახალბედაშვილი, მარინა ქარჩხაძე,
მინედა ჭანტურია**

ღვინო და ჯანმრთელობა 22

ქართული ენა და ლიტერატურა

Georgian Language and Literature

ეკა ვარდოშვილი

რომანტიზმის ბუნებისათვის... 24

Eka Vardoshvili

For the Nature of Romanticism..... 33

ნანა აბულაძე

მზითევი და მეგრული ხალხური ნყობილსიტყვაობა 34

Nana Abuladze

Dowry and Megrelian Folk Poetic Writing 43

მაია ქარდავა

თანატოლოგიური მოტივები მხატვრულ ლიტერატურაში 45

Maia Kardava

Thanatological Motifs in Fiction 54

ლალი ჭითანავა

წერილები გიორგი დადიანისა დიმიტრი ყიფიანისადმი 55

Lali Chitanava

Letters of Giorgi Dadiani to Dimitri Kifiani 63

რელიგიათმცოდნეობა

Religious Studies

Ketevan Pavliashvili

“Ivion of Athos” – the Object of Conflict Between Russian and Greek Churches and the Struggle of Georgians for Preservation of Ivion (XIX Century) 64

ქეთევან პავლიაშვილი

ათონის „ივირონი“-რუსულ-ბერძნული ეკლესიების კონფლიქტის ობიექტი და ქართველთა ბრძოლა „ივირონის“ შენარჩუნებისათვის (XIX ს) 70

ეთნოლოგია

Ethnology

ნინო ხარჩილავა

საცხოვრებელი და სამეურნეო ნაგებობები გალში (გალის რაიონის ეთნოგრაფიული მასალების მიხედვით) 72

Nino Kharchilava

Residential and Agricultural Buildings (Based on the Ethnographic Materials of the Gali Region) 88

სხვა ფილოლოგია

Other Philology

Manan Shelia, Maia Marghania

Semantic Features of English Words With the Suffix -ish 90

მანანა შელია, მაია მარღანია

ინგლისური სიტყვების სემანტიკური მახასიათებლები სუფიქსით -ish 97

Rusudan Gogokhia

Linguistic-Stylistic Analysis of Literary Translation 98

რუსუდან გოგოხია

მხატვრული თარგმანის ენობრივ-სტილისტიკური ანალიზი 105

Zoia Adamia, Volodymyr Biletskyi, Hanna Onkovych

Enhancing Educational Processes Through Advanced Internet Didactics
and Electronic Libraries: A Comprehensive Approach 106

ზოია ადამია, ვოლოდიმირ ბილესკი, ჰანა ონკოვიჩი

საგანმანათლებლო პროცესების გაძლიერება განვითარებული
ინტერნეტ დიდაქტიკისა და ელექტრონული ბიბლიოთეკების
მეშვეობით: კომპლექსური მიდგომა 113

პედაგოგიკა და მეთოდოლოგია

Pedagogy and Methodology

გულნაზი ხუხუა

პიროვნების სოციალიზაცია-განვითარების, მშვიდობის და
უსაფრთხოების გარანტი 115

Gulnaz Khukhua

Socialization of Personality - Guarantor of Development, Peace and
Security 127

Levan Jinjikhadze

Concrete Creative Activation of Students Based on the Technology of
Situations 128

ლევან ჯინჯიხაძე

სტუდენტთა შემოქმედებითი აქტივიზაცია კონკრეტული
სიტუაციების ტექნოლოგიის საფუძველზე 136

მედეა სალია

თანამედროვე ჰუმანისტური პედაგოგიკის მოდელირება
განათლების სოციოლოგიაში 138

Medea Salia

Modeling of the Modern Humanistic Pedagogics in Educational
Sociology 152